

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Πολιτισμική Ταυτότητα, Προσλαμβανόμενες Διακρίσεις και Ψυχολογική Προσαρμογή

Εφήβων με Μεταναστευτικό Υπόβαθρο

Παναγιώτα Κούρτη (Α.Μ.: ΣΧΨ1012016)

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Σχολική Ψυχολογία»

Κατεύθυνση: Σχολική Ψυχολογία

Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Διπλωματική εργασία

Επόπτης: Καθ. Βασίλης Παυλόπουλος

Ιανουάριος 2024

Σημείωμα Συγγραφέα

Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Τριμελής Επιτροπή:

1. Παυλόπουλος Βασίλης, Καθηγητής, Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Επόπτης)

2. Τάνταρος Σπυρίδων, Καθηγητής, Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

3. Βασιλική Ευσταθίου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης της εθνοτικής, εθνικής και διπολιτισμικής ταυτότητας (αρμονία/συγχώνευση) ταυτότητας των εφήβων μεταναστών με την ψυχολογική τους προσαρμογή. Επιπλέον διερευνήθηκε η προσλαμβανόμενη διάκριση σε ομαδικό και ατομικό επίπεδο σε σχέση με την προσαρμογή, αλλά και τις πολιτισμικές ταυτότητες των εφήβων αυτών, καθώς και οι σχέσεις μεταξύ των πολιτισμικών ταυτοτήτων. Το δείγμα αποτέλεσαν 430 μαθήτριες και μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο που φοιτούσαν στην Α' και Β' Γυμνάσιου σε σχολεία της Αττικής και η μέση ηλικία των συμμετεχόντων ατόμων ήταν 13,4 έτη. Τα συμμετέχοντα άτομα συμπλήρωσαν εργαλεία αυτοαναφοράς για της υπό μελέτη μεταβλητές. Η μέτρηση των πολιτισμικών ταυτοτήτων πραγματοποιήθηκε με τις Κλίμακες Εθνοτικής Ταυτότητας και Εθνικής Ταυτότητας (Douglass & Umaña-Taylor, 2015· Fleischmann et al., 2011), και την Κλίμακα Ενσωματωμένης Διπολιτισμικής Ταυτότητας για παιδιά (Trifiletti et al., 2021). Για τις προσλαμβανόμενες διακρίσεις χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Προσλαμβανόμενης Διάκρισης (Motti-Stefanidi & Asendorpf, 2012· Motti-Stefanidi et al., 2018). Αναφορικά με την ψυχολογική προσαρμογή χρησιμοποιήθηκαν οι μετρήσεις των συναισθηματικών συμπτωμάτων και καταθλιπτικών συμπτωμάτων, του θυμού/εχθρότητας, της αυτοεκτίμησης και της ικανοποίησης από τη ζωή. Συλλέχθηκαν επίσης δημογραφικά στοιχεία. Τα αποτελέσματα έδειξαν θετική σχέση της εθνοτικής και εθνικής ταυτότητας με τη θετική όψη της προσαρμογής. Η συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας εμφάνισε θετική συσχέτιση με τα συναισθηματικά και τα καταθλιπτικά συμπτώματα, ενώ η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας εμφάνισε θετική συσχέτιση με την αυτοεκτίμηση και αρνητική σχέση με τις μεταβλητές της αρνητικής όψης της προσαρμογής. Το μοντέλο απόρριψης-ταύτισης/αποταύτισης δεν επιβεβαιώθηκε στην παρούσα έρευνα, καθώς εθνοτική και εθνική ταυτότητα δεν συνδέθηκαν με την πρόσληψη της διάκρισης σε ατομικό και ενδο-ομαδικό

επίπεδο, ωστόσο η αρμονία σχετίστηκε θετικά με τις διακρίσεις. Οι διακρίσεις συνδέθηκαν επίσης θετικά με τα συναισθηματικά και καταθλιπτικά συμπτώματα και το θυμό, ενώ η ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση σχετίστηκε αρνητικά με τις δύο διαστάσεις της θετικής προσαρμογής. Επιπλέον, η εθνική ταυτότητα σχετίστηκε θετικά με την εθνική ταυτότητα, ενώ η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας σχετίστηκε αρνητικά με τη συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας. Δεν παρατηρήθηκαν διαφορές ως προς την γενιά μετανάστευσης, ενώ το φύλο ήταν βασικός προβλεπτικός παράγοντας για όλες τις μεταβλητές της ψυχικής προσαρμογής εκτός από την ικανοποίηση από τη ζωή, με τα κορίτσια να εμφανίζουν περισσότερα συναισθηματικά και καταθλιπτικά συμπτώματα, θυμό και χαμηλότερη αυτοεκτίμηση από τα συνομήλικα αγόρια. Τέλος, η αρμονία προέβλεπε αρνητικά τα συναισθηματικά συμπτώματα, η εθνική ταυτότητα προέβλεπε θετικά την αυτοεκτίμηση ενώ η εθνική και η εθνική ταυτότητα προέβλεπαν από κοινού την ικανοποίηση από τη ζωή.

Λέξεις-κλειδιά: εθνική ταυτότητα, εθνική ταυτότητα, διπολιτισμική ταυτότητα, προσλαμβανόμενη διάκριση, ψυχολογική προσαρμογή, έφηβοι μετανάστες

Abstract

The aim of the present study was to examine the relationship between ethnic and national identity, bicultural identity (harmony/blendedness) and the psychological adaptation of immigrant adolescents. Additionally, we investigated the correlation of perceived group and personal discrimination with psychological adaptation, their correlation with the cultural identities of the participants and the relationship between ethnic, national and bicultural identity. The sample included 430 adolescents who were enrolled in the 1st and 2nd grade of public secondary schools in the region of Attica and the median age of those was 13,4 years. Participants completed self-reports that measured the abovementioned variables. To investigate cultural identities, National Identity Scale, Ethnic Identity Scale (Douglass & Umaña-Taylor, 2015· Fleischmann et al., 2011) and Bicultural Identity Integration Scale for Children (Trifiletti et al., 2021) were administrated. With regards to perceived discrimination, Perceived Discrimination Scale (Motti-Stefanidi & Asendorpf, 2012· Motti-Stefanidi et al., 2018) was completed. Psychological adaptation was referred to emotional and depressive symptoms, anger/hostility (negative adaptation), self-esteem and life satisfaction (positive adaptation). Demographic data was also collected. In respect to the findings of the survey, it was found that ethnic and national identity both had positive correlation with positive adaptation. Bicultural blendedness showed a small positive correlation with emotional and depression symptoms, while bicultural identity/harmony was negatively correlated with the negative aspects of adaptation and positively correlated with self-esteem. Regarding the negative aspect of adaptation, anger/hostility, showed a small positive correlation with national identity. The RIM/RDIM model was not supported in this study, as neither ethnic nor national identity were correlated with perceived group/personal discrimination. However, bicultural identity/harmony showed small to medium negative correlation with both types of discrimination.

Furthermore, perceived in-group and personal discrimination was also negatively associated with self-esteem and life satisfaction. Moreover, ethnic identity was positively associated with national identity and bicultural identity/blendedness was negatively related to harmony. There were no significant differences between 1st and 2nd generation of immigrants concerning the variables under study, whilst gender was the main predictor for all the aspects of adaptation except life satisfaction: girls reported significantly higher levels of emotional and depression symptoms and anger/hostility, and also lower self-esteem. Bicultural identity/harmony predicted negatively the emotional symptoms. Finally, national identity predicted positively self-esteem and ethnic and national identity combined, predicted life satisfaction.

Keywords: ethnic identity, national identity, bicultural identity, perceived discrimination, psychological adaptation, immigrant adolescents

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Abstract.....	4
Πρόλογος.....	7
Εισαγωγή.....	8
Ταυτότητα.....	11
Προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική και ατομική διάκριση.....	27
Ψυχολογική προσαρμογή.....	34
Ερευνητικοί στόχοι.....	39
Μέθοδος.....	41
Συμμετέχοντα άτομα.....	41
Μέσα συλλογής των δεδομένων.....	41
Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	44
Αποτελέσματα.....	46
Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες.....	47
Έλεγχος ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων.....	48
Συζήτηση.....	60
Περιορισμοί και προτάσεις.....	70
Βιβλιογραφία.....	73

Πρόλογος

Στη επιλογή του θέματος της παρούσας διπλωματικής εργασίας με οδήγησε το διαχρονικό προσωπικό μου ενδιαφέρον για την ουσιαστική προσαρμογή των μειονοτικών ομάδων παράλληλα με την αναζήτηση των παραγόντων αυτών που δυσχεραίνουν και ενισχύουν την αξιοποίηση των δυνατοτήτων των εφήβων ως ενεργών μελών του κοινωνικού συνόλου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τον επόπτη μου, καθηγητή Βασίλη Παυλόπουλο, για την ειλικρινή και πολύτιμη βοήθειά του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου διατριβής, χωρίς την καθοδήγηση του οποίου θα ήταν αδύνατο να πλαισιωθεί η προσπάθεια αυτή, καθώς και για την υποστηρικτική του συνεργασία στο πλαίσιο της έρευνας, συμμετέχοντας στην οποία μου δόθηκε η ευκαιρία να εξελιχθώ επαγγελματικά και προσωπικά.

Ξεχωριστές ευχαριστίες θα πρέπει να αποδοθούν σε όλα τα άτομα που συμμετείχαν στην ερευνητική διαδικασία, τις μαθήτριες, τους μαθητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό των σχολείων που συμμετείχαν πρόθυμα για να υλοποιηθεί το ερευνητικό πρόγραμμα.

Τέλος, ευχαριστώ ειλικρινά το δικό μου υποστηρικτικό δίκτυο, την κύρια πηγή της ψυχικής μου ανθεκτικότητας, τα άτομα που με βοηθούν να ξεπερνάω κάθε εμπόδιο, τους αγαπημένους μου Κυριάκο, Μαρία, Σπύρο, Κωνσταντίνο, Γιάννη, Ραφαήλ, Ανθή, Νεφέλη και Μυρτώ και όλες τις φίλες και φίλους μου, που στάθηκαν δίπλα μου κατά τη συγγραφή της παρούσας εργασίας, καθώς και τους γονείς μου Γεωργία και Δημήτρη που με στηρίζουν αυθεντικά σε κάθε βήμα της ζωής μου.

Πολιτισμική Ταυτότητα, Προσλαμβανόμενες Διακρίσεις και Ψυχολογική Προσαρμογή Εφήβων με Μεταναστευτικό Υπόβαθρο

Η παρουσία μεταναστών και προσφύγων, διαφορετικών εθνοπολιτισμικών ομάδων και μειονοτήτων στις σύγχρονες κοινωνίες επιφέρει νέες προκλήσεις στις οποίες τα άτομα καλούνται να ανταπεξέλθουν, ώστε να συμβιώσουν αρμονικά (Berry et al., 2021). Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας την καθιστά χώρα υποδοχής μεταναστών· περισσότερο από το 10% του πληθυσμού της Ελλάδας είναι μεταναστευτικής προέλευσης σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (2022). Μία σημαντική μερίδα των μεταναστών είναι παιδιά και έφηβοι. Σύμφωνα με τα στοιχεία της UNICEF, το 37% των μεταναστών που κατέφτασαν στη χώρα μόνο το διάστημα από το 2015 έως τον Σεπτέμβριο του 2020 στη χώρα μας, ήταν ανήλικοι. Οι μεταναστευτικές ροές των περασμένων δεκαετιών έχουν αναδείξει τα ερωτήματα όπως το πώς προσαρμόζονται και πόσο καλά τα καταφέρνουν οι νεαροί μετανάστες στις κοινωνίες υποδοχής (Motti-Stefanidi & Masten, 2020).

Η προσαρμογή και η ψυχική υγεία των νεαρών μεταναστών στον κλάδο της Ψυχολογίας έχει μελετηθεί από τη σκοπιά του επιπολιτισμού και των αναπτυξιακών και κοινωνικών θεωριών, δίνοντας έμφαση σε διαφορετικά σημεία των εμπειριών των ατόμων (Motti-Stefanidi et al., 2018), καθώς οι πολλαπλές κοινωνικές ταυτότητες των εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο επιβάλλουν μια διαθεματική προσέγγιση που συνθέτει την υφιστάμενη γνώση από τα πεδία της Αναπτυξιακής, Διαπολιτισμικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας (Παυλόπουλος, 2023). Οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι δίνουν έμφαση στο άμεσο περιβάλλον των ατόμων, όπως το σχολείο και οι σχέσεις με τους συνομηλίκους (Bronfenbrenner & Morris, 2006), ενώ οι κοινωνικοί ψυχολόγοι μελετούν την προσαρμογή στο πλαίσιο των κοινωνικών διαδικασιών που καθορίζουν τις διομαδικές σχέσεις, δίνοντας έμφαση σε φαινόμενα όπως οι διακρίσεις (Verkuyten, 2005). Από τη διαπολιτισμική σκοπιά μελετάται η επιπολιτισμοποίηση των μεταναστών και η επίδραση του πολιτισμού της χώρας

προέλευσης και της χώρας υποδοχής στα άτομα (Berry et al., 2006). Οι Suárez-Orozco et al. (2018) ανέπτυξαν ένα ενοποιητικό μοντέλο τριών επιπέδων βασισμένο στο μοντέλο για την ψυχική ανθεκτικότητα της Masten (2014), στη βάση της θεωρίας των αναπτυξιακών συστημάτων των Bronfenbrenner και Morris (2006). Το πολυεπίπεδο αυτό μοντέλο της ψυχικής ανθεκτικότητας προτείνει ως κριτήρια για την αξιολόγηση της προσαρμογής των μεταναστών την επιτυχία σε τρεις τομείς: τα αναμενόμενα για την ηλικία αναπτυξιακά επιτεύγματα, τα επιπολιτισμικά επιτεύγματα και την ψυχολογική ευεξία και ψυχική υγεία (Motti-Stefanidi, 2023).

Η διαμόρφωση της ταυτότητας αποτελεί βασικό αναπτυξιακό επίτευγμα κατά τη διάρκεια της εφηβείας και οι νεαροί μετανάστες καλούνται να δημιουργήσουν προσωπική ταυτότητα κατά τη διάρκεια της εφηβείας, όπως και οι γηγενείς συνομήλικοί τους (Suárez-Orozco et al., 2018). Παράλληλα, την περίοδο της εφηβείας οι μετανάστες δημιουργούν την πολιτισμική τους ταυτότητα (Motti-Stefanidi et al., 2012), δηλαδή την ταυτότητά τους σε σχέση με την κοινωνία προέλευσης και υποδοχής και το αίσθημα του ανήκειν στην εκάστοτε εθνοπολιτισμική ομάδα. Ειδικότερα, για τους εφήβους μετανάστες επιπολιτισμικοί στόχοι είναι η αντιμετώπιση των διακρίσεων (Sam & Oppedal, 2003) και η πολιτισμική επάρκεια που περιλαμβάνει τη δημιουργία εθνοτικών και εθνικών ταυτοτήτων (Oppedal & Torppelberg, 2016· Phinney et al., 2001). Η ελληνική κοινωνία τείνει να προτιμά αφομοιωτικές στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης των μεταναστών (Verkuyten et al., 2019), τάση που σχετίζεται με τη διαμόρφωση των εθνοπολιτισμικών ταυτοτήτων (Pavlopoulos & Motti-Stefanidi, 2017). Επιπλέον, οι διακρίσεις θεωρείται πως διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή των ατόμων (Marks et al., 2015· Suárez-Orozco et al., 2018), με πολλές έρευνες να στηρίζουν τη σχέση μεταξύ των διακρίσεων και ψυχολογικών συμπτωμάτων, όπως το άγχος και η κατάθλιψη (Berry et al., 2006· Fisher et al., 2000· Giuliani et al., 2018). Η προσλαμβανόμενη διάκριση θεωρείται πως σχετίζεται με την

ψυχολογική ευημερία και την ψυχική υγεία των μεταναστών (Motti-Stefanidi et al., 2018) και πως διαδραματίζει επίσης ρόλο στην εθνοτική και εθνική ταύτιση τους (Berry et al., 2006). Η αυτοεκτίμηση και η ικανοποίηση από τη ζωή καθώς και η απουσία συναισθηματικών συμπτωμάτων όπως το άγχος και η κατάθλιψη θεωρούνται δείκτες της ψυχολογικής επάρκειας (Berry et al., 2006· Masten, 2014) και το αίσθημα μίας συνεκτικής ταυτότητας και η ψυχολογική επάρκεια θεωρούνται δείκτες της συνολικής προσαρμογής των εφήβων (Masten, 2014· Masten & Motti- Stefanidi, 2009).

Στη βάση του προαναφερθέντος θεωρητικού πλαισίου, κεντρικό ζήτημα της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της σχέσης των πολιτισμικών ταυτοτήτων που δημιουργούν τα άτομα με μεταναστευτικό υπόβαθρο με την ψυχολογική τους προσαρμογή, καθώς και ο ρόλος της προσλαμβανόμενης διάκρισης στη δημιουργία ταυτίσεων με τις εθνοπολιτισμικές ομάδες και στη θετική προσαρμογή των εφήβων. Το σχολείο θεωρείται το ιδανικό πλαίσιο για τη μελέτη των παραπάνω ζητημάτων, καθώς αποτελεί πλαίσιο καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη και εξέλιξη των νέων ατόμων και συμβάλλει στην επιπολιτισμοποίηση των μεταναστών εφόσον προσφέρει τις γνώσεις για την κουλτούρα της κοινωνίας υποδοχής και το έδαφος για αλληλεπιδράσεις με τους γηγενείς συνομηλίκους (Motti-Stefanidi et al., 2018).

Στο παρόν κεφάλαιο αναφέρονται οι βασικές θεωρίες για την προσωπική ταυτότητα και οι θεωρίες της κοινωνικής ταυτότητας και της κοινωνικής κατηγοριοποίησης που αποτελούν βάση για τη διερεύνηση της πολιτισμικής ταυτότητας στην παρούσα εργασία. Επιπλέον, αναφέρεται η διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητας στο αναπτυξιακό στάδιο της εφηβείας και παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο για την πολιτισμική ταυτότητα των εφήβων μεταναστών και τη δημιουργία εθνοτικών, εθνικών και διπολιτισμικών ταυτίσεων. Ακολούθως αναφέρεται το πλαίσιο για τη μελέτη της σχέσης της προσλαμβανόμενης ενδο-ομαδικής και ατομικής διάκρισης με τη δημιουργία πολιτισμικών ταυτίσεων και με την

ψυχολογική προσαρμογή των ατόμων. Τέλος, ορίζεται η ψυχολογική προσαρμογή των εφήβων και αναφέρονται οι πιθανές συσχετίσεις της ψυχολογικής προσαρμογής με τις εθνοτικές εθνικές και διπολιτισμικές ταυτότητες των ατόμων.

Ταυτότητα

Προσωπική Ταυτότητα

Σύμφωνα με τον Erikson (1968) η ταυτότητα ορίζεται ως η ικανότητα του ατόμου να διατηρεί και να προβάλλει την ενότητα και τη συνέχεια της προσωπικότητάς του στους άλλους και ταυτόχρονα αυτό να γίνεται εμφανές και παραδεκτό και από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ανήκει. Οι αναπτυξιακές αλλαγές λαμβάνουν χώρα σε οχτώ στάδια, τα οποία διαφοροποιούνται ποιοτικά.

Ο Marcia (1966) ορίζει την ταυτότητα ως «μία εσωτερική δυναμική οργάνωση των πεποιθήσεων, των αρχών, των δεξιοτήτων, των φιλοδοξιών και της προσωπικής ιστορίας του ατόμου» (Ιωσήφ, 2023, σελ. 52), σύνολο των χαρακτηριστικών που είναι μοναδικά στον εαυτό και αντιδιαστέλλονται με άλλα άτομα (Bosma et al., 1994). Από τη διασταύρωση των διαστάσεων της διερεύνησης και δέσμευσης ταυτότητας, οι οποίες αποτελούν βάση του μοντέλου του Marcia, προκύπτουν τέσσερις κατηγορίες ή τύποι ταυτότητας: Πρώτον, η κατακτημένη ταυτότητα, δηλαδή δέσμευση ύστερα από διερεύνηση· δεύτερον η δοτή ταυτότητα, δηλαδή δέσμευση που υιοθετείται χωρίς προηγούμενο βαθμό διερεύνησης· τρίτον το μορατόριουμ, δηλαδή διερεύνηση που βρίσκεται σε εξέλιξη· και τέταρτον, η σύγχυση ταυτότητας, δηλαδή, η απουσία δέσμευσης σε συνδυασμό με ελάχιστη συστηματική διερεύνηση. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα άτομα δεν προσκολλώνται μόνιμα σε έναν από τους τέσσερις τύπους.

Η προσέγγιση του Marcia για την ανάπτυξη της ταυτότητας εξελίχθηκε μεταγενέστερα και από άλλους ερευνητές (π.χ. Corcetti, 2008). Το προσανατολισμένο στη διαδικασία μοντέλο εννοιολογεί τη δημιουργία της ταυτότητας στα πλαίσια μίας διπλής

κυκλικής διαδικασίας κατά την οποία, οι δεσμεύσεις αναπτύσσονται αφενός επαναληπτικά κατά τη διάρκεια του σταδίου της δημιουργίας της ταυτότητας (δημιουργία δεσμεύσεων εξετάζοντας τις διαθέσιμες εναλλακτικές) και αφετέρου παρουσιάζεται βαθύτερη κατανόηση και παγίωση των υπάρχοντων δεσμεύσεων, στο στάδιο της διατήρησης (Meeus, 2011).

Το μοντέλο των πέντε διαστάσεων του Luyckx και των συνεργατών του για την ταυτότητα (2008) θεωρείται μοντέλο προέκτασης του μοντέλου του Marcia. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει δύο διαστάσεις σχετικά με τις διεργασίες της δέσμευσης: Πρώτον, δημιουργία δέσμευσης, που αναφέρεται στην λήψη αποφάσεων για την ταυτότητα και τη στοχοθεσία για το μέλλον και δεύτερον, ταύτιση με τη δέσμευση, η οποία αντανακλά το αίσθημα ασφάλειας που προκύπτει από τη λήψη αποφάσεων για ζητήματα ταυτότητας. Η ταύτιση με τη δέσμευση αποτελεί πιο αντιπροσωπευτικό δείκτη ψυχοκοινωνικής προσαρμογής, συγκριτικά με τη δημιουργία δέσμευσης. Το μοντέλο περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις που σχετίζονται με διεργασίες διερεύνησης α) τη διερεύνηση σε εύρος, που αφορά στην εξέταση εναλλακτικών επιλογών ταυτότητας β) τη διερεύνηση σε βάθος, που αναφέρεται σε μία ενδελεχή αξιολόγηση των τωρινών δεσμεύσεων και γ) τη μηρυκαστική (ή αναστοχαστική) διερεύνηση που συνιστά μία συνεχή, επαναλαμβανόμενη ενασχόληση με αναζητήσεις σχετικά με την ταυτότητα.

Κοινωνική Ταυτότητα

Οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται των εαυτό με όρους διαπροσωπικών σχέσεων και ατομικής στοχοθεσίας και με όρους ένταξης σε κοινωνικά σύνολα (Tajfel & Turner, 2004), αναπαραστάσεις που συντελούν την *κοινωνική ταυτότητα* του ατόμου (Spears, 2011). Οι κοινωνικές ομάδες παρέχουν στα άτομα το αίσθημα μοιράσματος μίας κοινής ταυτότητας που ορίζει και αξιολογεί το ποιοι είναι, τι θα πρέπει να πιστεύουν και πώς θα πρέπει να φέρονται, αλλά και υπογραμμίζει τη διακριτή υπόσταση της ομάδας στην οποία ανήκει το

άτομο (εσω-ομάδα) συγκριτικά με τις άλλες ομάδες στο κοινωνικό πλαίσιο (εξω-ομάδες) (Hoggs et al., 2016).

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας εισήχθη από τους Tajfel και Turner (1979) ως θεωρία διομαδικών σχέσεων συγκρούσεων και συνεργασίας μεταξύ των ομάδων και εστιάζει στο ρόλο του εαυτού και των γνωστικών διαδικασιών παράλληλα με τις κοινωνικές πεποιθήσεις και τις διαδικασίες που καθορίζουν τις σχέσεις με τις εξω-ομάδες, προκρίνοντας την ανάγκη των ατόμων στην επιδίωξη της ανάπτυξης μιας θετικής και ξεχωριστής αυτοκατανόησης, με τον χωρισμό του κόσμου σε εσω- και εξω- ομάδες. Προέκταση της θεωρίας αποτελεί η θεωρία της κοινωνικής αυτό-κατηγοριοποίησης (Self- categorization theory·Turner et al., 1989), που αφορά στην υπόθεση πως οι άνθρωποι επιθυμούν τη δημιουργία και διατήρηση ξεχωριστών και θετικών κοινωνικών ταυτοτήτων. Οι κοινωνικές ταυτότητες παρέχουν στα άτομα την αίσθηση ένταξης σε ένα σύνολο καθώς και ενότητα και κατεύθυνση και δεν απαντούν στην ερώτηση «Ποιος είμαι και πού ανήκω» ως εσωτερικές αναπαραστάσεις, αλλά εντός του πλαισίου κοινωνικών εμπειριών που μοιράζονται τα άτομα με τα υπόλοιπα μέλη των πολιτισμικών ομάδων (Verkuyten et al., 2019).

Ανάπτυξη της Ταυτότητας στην Εφηβεία

Το ζήτημα της ταυτότητας είναι το κεντρικό στο τέταρτο στάδιο της θεωρίας του Erikson, αυτό της εφηβείας. Στη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας το άτομο αντιμετωπίζει την κρίση «Ταυτότητα ή Σύγχυση ρόλων», κατά την οποία καλείται να καθορίσει τα μοναδικά χαρακτηριστικά του εαυτού του και να βρει τη θέση του στον κόσμο (Erikson, 1968, όπως αναφέρεται στο Feldman, 2009). Η διαμόρφωση της ταυτότητας είναι κεντρικός αναπτυξιακός στόχος για όλους τους νέους με σημαντικό αντίκτυπο στην ψυχολογική λειτουργικότητα και την αυτορρύθμιση (Arnett, 2014· Eichas et al., 2015).

Η περίοδος της εφηβείας επιφέρει αλλαγές στη γνωστική ανάπτυξη, τα συναισθήματα, τον αυτοέλεγχο (Mastrotheodoros et al., 2019) και στις σχέσεις με τους γονείς

και τους συνομηλίκους (Branje et al., 2021). Οι αναπτυξιακές αλλαγές στην εφηβεία διευκολύνουν την αναθεώρηση των ταυτίσεων της παιδικής ηλικίας και επιτρέπουν την επιπρόσθετη δημιουργία μίας ποιοτικά διαφορετικής νέας ταυτότητας, που επιφέρει το αίσθημα της προσωπικής συνέχειας και της μοναδικότητας του ατόμου (Erentaité et al., 2018). Κατά τη διάρκεια της εφηβείας η δημιουργία της ταυτότητας είναι κρίσιμη καθώς οι έφηβοι αντιλαμβάνονται τον αντίκτυπο που έχει στη ζωή τους η ένταξη σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και επιπλέον η γνωστική τους ανάπτυξη τους επιτρέπει να διαπραγματεύονται και να εξερευνούν τις πολλαπλές ταυτότητες σε μεγαλύτερο βάθος (Umaña-Taylor et al., 2014).

Η διαδικασία διαμόρφωσης ταυτότητας είναι προεξέχουσα σημασίας, όταν τα άτομα διακρίνονται με βάση την ένταξη τους σε μία κοινωνική ομάδα και όταν οι διαθέσιμοι πόροι και η ισχύς διαφοροποιούνται ανάλογα με την ταύτιση στην εκάστοτε κοινωνική ομάδα (Tajfel & Turner, 1986). Υπάρχει αναπτυσσόμενο ενδιαφέρον στη διερεύνηση της σημαντικότητας ενσωμάτωσης αναπτυξιακών, κοινωνιοψυχολογικών και επιπολιτισμικών προσεγγίσεων στη μελέτη της διαμόρφωσης ταυτότητας των εφήβων που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες (Erentaité et al., 2018). Μία παγκόσμια πρόκληση της αναπτυξιακής ψυχολογίας φαίνεται να είναι η βαθύτερη κατανόηση των τρόπων με τους οποίους οι νέοι νοηματοδοτούν τις ταυτότητες τους καθώς μεγαλώνουν σε πλουραλιστικές κοινωνίες (Juanget al., 2022). Οι έφηβοι μετανάστες αντιμετωπίζουν τη «διπλή πρόκληση» που συνεπάγονται οι διεργασίες της ανάπτυξης και της διαπολιτισμικής επαφής (Παυλόπουλος & συν., 2015). Η επίτευξη των αναπτυξιακών και των επιπολιτισμικών στόχων των εφήβων μεταναστών συνδέεται με υψηλό επίπεδο ψυχικής ευεξίας, ενώ ενδεχόμενη αποτυχία θεωρείται πως υποσκάπτει την προσαρμογή ακόμα και σε επόμενα αναπτυξιακά στάδια (Motti- Stefanidi et al., 2012).

Πολιτισμική Ταυτότητα Μεταναστών

Στην έρευνα για την ταυτότητα τις τελευταίες δεκαετίες επιχειρείται να απαντηθούν ερωτήματα, όπως το πώς διαμορφώνεται η εθνοπολιτισμική ταυτότητα και το πώς αυτή επηρεάζει την ψυχική υγεία και την προσαρμογή σε άτομα μειονοτικών ομάδων (Bañales et al., 2020 · Umaña-Taylor et al., 2020) αλλά και το πώς οι νέοι από μη δυτικά πλαίσια διαμορφώνουν τις πολιτισμικές τους ταυτότητες, με σκοπό να διερευνηθούν οι διεργασίες διαμόρφωσης ταυτότητας σε άτομα από διαφορετικές κουλτούρες (Pesigan et al., 2014). Όπως αναφέρεται στο Παυλόπουλος & συν. (2012) με βάση την τυπολογία της Phinney (1990), η πλευρά της κοινωνικής ταυτότητας που αφορά το να ανήκει κανείς σε μια εθνοπολιτισμική ομάδα αποδίδεται ως πολιτισμική ταυτότητα (cultural identity).

Οι νέοι φαίνεται πως διερευνούν και επιλύουν ζητήματα που αφορούν στην πολιτισμική τους ταυτότητα από την πρώιμη εφηβεία (French et al., 2006). Στις κοινωνίες που απαντάται πολιτισμική ετερότητα, οι έφηβοι φαίνεται να έχουν αυξημένη αντίληψη της εθνοπολιτισμικής καταγωγής τους (Fuhrmann et al., 2015), αναπτύσσοντας την πολιτισμική τους ταυτότητα μέσω της αντανάκλασης και της παρατήρησης. Για τους εφήβους με μεταναστευτικό υπόβαθρο η δημιουργία ταυτότητας περιλαμβάνει και την δημιουργία ταυτίσεων με την κοινωνία προέλευσης και την κοινωνία υποδοχής (Spiengler et al., 2019). Όλες οι θεωρίες προτείνουν πως η πολιτισμική ταυτότητα αποτελεί προοδευτική διαδικασία που προκύπτει με την ηλικία και έχει φανεί πως οι μεγαλύτεροι έφηβοι εμφανίζουν ισχυρότερες ταυτίσεις από εκείνους που βρίσκονται στην αρχή της εφηβείας (Balidemaj & Small, 2019).

Η έννοια της επιπολιτισμοποίησης συνδέεται στενά με τη δημιουργία ταυτοτήτων στους μετανάστες και αναφέρεται σε μια δυναμική και πολυδιάστατη διαδικασία, κατά την οποία τα άτομα των μεταναστευτικών μειονοτήτων προσαρμόζονται στις αξίες, τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τις συνήθειες ενός νέου πολιτισμικού περιβάλλοντος (Berry & Sabatier,

2011· Moztarzadeh & O'Rourke, 2015). Τα τέσσερα είδη πολιτισμικών ταυτοτήτων που διαμορφώνονται παράλληλα με τη διαδικασία του επιπολιτισμού όπως προτείνουν οι Phinney et al. (2001) είναι η εναρμονισμένη/διπολιτισμική, η διαχωρισμένη, η αφομοιωτική και η περιθωριοποιημένη ταυτότητα, οι οποίες αναμένεται να έχουν διαφορετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα στα άτομα των μειονοτικών ομάδων. Επιπλέον ακολουθώντας την τυπολογία του Marcia (1966) για την ταυτότητα, η αναπτυξιακή διάσταση της πολιτισμικής ταυτότητας συμπεριλαμβάνει τις διαδικασίες της διερεύνησης και της δέσμευσης που αφορούν στη δημιουργία ταυτότητας γενικά (Phinney & Ong, 2007), με τις ίδιες τέσσερις κατηγορίες σε σχέση με τη διερεύνηση και τη δέσμευση της πολιτισμικής ταυτότητας (κατακτημένη ταυτότητα, δοτή ταυτότητα, σύγχυση ταυτότητας και μορατόριουμ). Τα άτομα που εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα διερεύνησης αλλά και μεγαλύτερο αίσθημα ευκρίνειας σχετικά με την πολιτισμική τους ταυτότητα φαίνεται να εμφανίζουν και θετικότερη προσαρμογή (Rivas-Drake et al., 2014· Umaña-Taylor, 2018).

Η πολιτισμική απόσταση, το είδος της αποδοχής από την κυρίαρχη κουλτούρα, η προσλαμβανόμενη διάκριση και τα κοινωνικά δίκτυα συντελούν στη διαμόρφωση και κατάκτηση της ταυτότητας (Leszczensky, 2013· Verkuyten, 2007). Θετικές πολιτισμικές εμπειρίες όπως η έκθεση σε φαγητά ή παραδοσιακή μουσική (Umaña-Taylor et al., 2006), οι γονικές πρακτικές (Hughes et al., 2006), αλλά και οι αρνητικές εμπειρίες όπως οι διακρίσεις, σχετίζονται επίσης με τη διαμόρφωση πολιτισμικής ταυτότητας (Cheon & Yip, 2019).

Ο διπολιτισμικός αυτοπροσδιορισμός των ατόμων και το να ζει κανείς «μέσα, και όχι μεταξύ των δύο πολιτισμών», μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα μια ευρύτερη προοπτική αναφορικά με τις κοινωνικές σχέσεις και την ικανότητα να δρα κανείς ως μεσολαβητής, γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ διαφορετικών εθνικών ομάδων (Levy et al., 2017· Love & Levy, 2019). Αντιθέτως, με τη συστηματική απουσία θετικής διομαδικής επαφής σχετίζεται η διάσπαση της πολιτισμικής ταυτότητας (Verkuyten et al., 2019).

Εθνοτική και Εθνική Ταυτότητα

Ο όρος *εθνοτική ταυτότητα* (ethnic identity) αναφέρεται στην ταυτότητα που συγκροτούν τα άτομα που έχουν διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο από την χώρα διαμονής σε σχέση με το υπόβαθρο αυτό, ενώ η *εθνική ταυτότητα* (national identity) αφορά στην «προεξάρχουσα πολιτισμική ταυτότητα των μελών ενός κράτους-έθνους» (Παυλόπουλος & συν., 2012). Για τους μετανάστες στην Ελλάδα, που αποτελούν την υπό μελέτη ομάδα της παρούσας έρευνας, ως *εθνοτική ταυτότητα* εννοούμε την ταυτότητα σε σχέση με τη χώρα καταγωγής ενώ ως *εθνική ταυτότητα*, την ελληνική πολιτισμική ταυτότητα. Οι μετανάστες καλούνται να απαντήσουν στο ερώτημα κατά πόσο νιώθουν ισχυρή σύνδεση με την εθνοτική τους ομάδα αλλά και να αναπτύξουν το αίσθημα του ανήκειν στη νέα κοινωνική πραγματικότητα. Ο εθνοτικός προσανατολισμός παρέχει στα άτομα αίσθημα ασφάλειας, αποδοχής και σταθερότητα, έννοιές που συνεισφέρουν στην ψυχολογική λειτουργικότητα και την ψυχική υγεία των ατόμων (Sheldon et al., 2015· Yoon et al., 2013). Η συμμετοχή και εμπλοκή στην ευρύτερη κοινότητα δρουν προστατευτικά για τους μετανάστες ως προς το αίσθημα απομόνωσης ή αποξένωσης από το σύνολο και προωθούν την ψυχολογική προσαρμογή με καλύτερα ψυχοκοινωνικά αποτελέσματα (Berry & Sabatier, 2011· Moztarzadeh & O'Rourke, 2015).

Τα επίπεδα δέσμευσης και η σχέση μεταξύ της εθνικής και της εθνοτικής ταυτότητας ποικίλουν μεταξύ των χωρών (Verkuyten et al., 2019). Ο ρόλος της εθνοτικής και της εθνικής ταυτότητας στην ψυχολογική ευημερία των μεταναστών μπορεί να γίνει αντιληπτός σαν μια αλληλεπίδραση των συμπεριφορών και των χαρακτηριστικών της μειονοτικής ομάδας παράλληλα με την ανταπόκριση της κοινωνίας υποδοχής. Οι δυναμικές και των δύο ταυτοτήτων ποικίλουν στη βάση της υποστήριξης της πολιτισμικής διατήρησης και της πίεσης για αφομοίωση. Ο συνδυασμός ισχυρής εθνοτικής και εθνικής ταυτότητας έχει φανεί πως προάγει την καλύτερη προσαρμογή, καθώς οι εθνοτικές και εθνικές ταυτότητες

αποτελούν πλευρές της κοινωνικής ταυτότητας των ατόμων και σχετίζονται με τον αυτοπροσδιορισμό τους ως μελών εθνοτικών και εθνικών ομάδων αντίστοιχα (Umaña-Taylor et al., 2014).

Η αντίληψη της δημιουργίας εθνοτικών και εθνικών ταυτοτήτων ως επιπολιτισμικών προκλήσεων για τους νεαρούς μετανάστες (Phinney et al., 2001), εντάσσει τα αποτελέσματα της δημιουργίας τους στο πλαίσιο του αναπτυξιακού επιτεύγματος της ανάπτυξης προσωπικής ταυτότητας (Motti-Stefanidi et al., 2012). Τα άτομα χωρίς μεταναστευτικό υπόβαθρο μπορεί να έχουν θετικές ή αρνητικές στάσεις απέναντι στις μειονοτικές ομάδες, οι οποίες με τη σειρά τους μπορεί να επηρεάσουν τη διαμόρφωση ταυτοτήτων των μεταναστών (Motti-Stefanidi, 2021, όπως αναφέρεται στο Mastrotheodoros et al., 2021). Υπό το πρίσμα της επιπολιτισμοποίησης, η εθνοτική και η εθνική ταυτότητα εκτός από αυθύπαρκτες (ή αντίθετες) οντότητες, θα πρέπει να αναγνωρίζονται και ως αλληλεπιδραστικές και συνυπάρχουσες διαδικασίες στις οποίες θα μπορούσε να συμπεριληφθεί και η ύπαρξη ή απουσία ταύτισης των ατόμων και με τις δύο (Lee, 2019).

Οι διαφορές ανάμεσα στις ταυτότητες της χώρας προέλευσης και της χώρας υποδοχής στην περίπτωση των μεταναστών, είναι πιθανό να καθιστούν δύσκολη την ενσωμάτωσή τους στην αυτοεικόνα του ατόμου, ιδιαίτερος όταν αξιολογούνται ως ασύμβατες μεταξύ τους. Η θεωρία της κοινωνικής αυτοκατηγοριοποίησης η οποία δίνει έμφαση στις διαφορετικές ταυτότητες που εμφανίζονται ως κεντρικές στις διαφορετικές καταστάσεις (Turner et al., 1979), προτείνει πως όταν τα άτομα μειονοτικών ομάδων αντιλαμβάνονται την ταύτιση με την πολιτισμική ομάδα της χώρας υποδοχής ως ασύμβατη με την εθνοτική ταύτιση, οδηγούνται στην ανάγκη αναγκαστικής επιλογής μεταξύ των δύο, γεγονός που στο διομαδικό πλαίσιο καταλήγει σε δύο ξεχωριστές αναπτυξιακές διαδικασίες (Suchowitz & Fleischmann, 2023).

Με βάση το θεωρητικό υπόβαθρο για τη μείωση της αβεβαιότητας της κοινωνικής ταυτότητας (Hogg, 2000) και το μοντέλο της απόρριψης-ταύτισης (Rejection-Identification

Model· Branscombe et al.,1999), τα άτομα θα μπορούσαν να στραφούν στην εσω-ομάδα, ειδικά αν βιώνουν αρνητική μεταχείριση και συμπεριφορές διάκρισης. Πιο πρόσφατα, το μοντέλο επεκτάθηκε προτείνοντας πως η προσλαμβανόμενη διάκριση θα σχετίζεται επίσης με χαμηλότερα επίπεδα ταύτισης της μειονοτικής ομάδας με τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής, εφόσον η εξω-ομάδα θεωρείται υπαίτια για την άνηση μεταχείριση (Fleischmann & Phalet, 2016·), ή/και με αποστασιοποίηση από την εθνική ταυτότητα σύμφωνα με το μοντέλο απόρριψης-αποταύτισης των Jasinskaja-Lahti et al. (2009) (Maliepaard & Verkuyten, 2018· Verkuyten & Yildiz, 2007). Ωστόσο, είναι πιθανό τα άτομα να ακολουθήσουν αποστασιοποίηση από την υποτιμημένη ομάδα και αφομοιωτικό προσανατολισμό, ενισχύοντας την ταύτιση με την εξωομάδα, ιδίως σε περιβάλλοντα που η κοινωνική πίεση για συμμόρφωση με τις αξίες και τις νόρμες της κυρίαρχης ομάδας είναι εμφανής (Suchowitz & Fleischmann, 2023), με σκοπό την ένταξη σε μία ομάδα υψηλότερου κύρους για τη διατήρηση θετικής κοινωνικής ταυτότητας. Μία τέτοια πρακτική ατομική κινητικότητα βέβαια, θα μπορούσε να συντελεστεί σε κοινωνικά πλαίσια όπου τα όρια μεταξύ των ομάδων είναι διαπερατά (Tajfel & Turner, 1979).

Το άτομο που διατηρεί ισχυρή εθνοτική ταυτότητα ενόσω αυτοπροσδιορίζεται και ως μέλος της κοινωνίας υποδοχής, θεωρείται πως έχει αναπτύξει *διπολιτισμική* (εναρμονισμένη) ταυτότητα. Στις πολύπλοκες και σύγχρονες παγκοσμιοποιημένες κοινωνίες, καθίσταται δυνατό για τα μέλη των μειονοτικών ομάδων να κατασκευάζουν και να διαπραγματεύονται τις διαφορετικές ταυτότητες υπό διαφορετικούς όρους και με βάση τις προτιμήσεις και τα νοήματά τους, χωρίς να πρέπει να διαλέξουν μεταξύ της κουλτούρας προέλευσης και υποδοχής αλλά συνδυάζοντας τις δύο με την ανάπτυξη υβριδικής ταυτότητας (Verkuyten, 2005), προεξέχον ζήτημα στη σύγχρονη μελέτη των εφήβων μεταναστών στην Ευρώπη (Erentaitė et al., 2018). Οι υβριδικές πολιτισμικές ταυτότητες με τη δημιουργία μίας διπολιτισμικής ταυτότητας, μέσω της πρόσμιξης και του συνδυασμού διαφορετικών

πολιτισμικών ομάδων, ακολουθούν τη λογική άλλων ταυτοτήτων όπως η παγκόσμια (Kunst & Sam, 2013) ή η ευρωπαϊκή (Lannegrand-Willems & Barbot, 2015).

Σε κοινωνίες που πιέζουν για αφομοιωτικό επιπολιτισμικό στυλ, όπως φαίνεται να είναι η ελληνική (Pavlopoulos & Motti-Stefanidi, 2017), οι νέοι μετανάστες καλούνται να επιλέξουν μεταξύ της κουλτούρας προέλευσης και την επικρατούσα κουλτούρα και είναι περισσότερο πιθανό να βιώνουν τις πιέσεις αυτές ως απειλή προς την εθνοτική τους ταυτότητα και άρα να προσλαμβάνουν τις οι δύο ταυτότητες ως περισσότερο ασύμβατες μεταξύ τους (Martiny et al., 2020· Mastrotheodoros et al., 2021). Στην έρευνα των Martiny et al. (2020) για την εθνοτική και εθνική ταυτότητα νεαρών μεταναστών στη Νορβηγία, τα αποτελέσματα έδειξαν πως η εθνοτική και η εθνική ταυτότητα σχετίζονταν αρνητικά, πιθανόν εξαιτίας των αφομοιωτικών πρακτικών που υιοθετεί η νορβηγική κοινωνία.

Η διαμόρφωση δυνατών και ασφαλών εθνοτικών και εθνικών ταυτοτήτων είναι κριτήριο και της πολιτισμικής επάρκειας των μεταναστών (Umana-Taylor et al., 2014). Πολιτισμικά επαρκείς μετανάστες θεωρούνται εκείνοι που έχουν την ικανότητα να επικοινωνούν ικανοποιητικά και στις δύο γλώσσες, αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις και με τις δύο ομάδες, γνωρίζουν τις αξίες και τις πρακτικές και των δύο πολιτισμών και εναλλάσσονται μεταξύ των δύο πολιτισμών (Oppedal & Toppelberg, 2016· Motti-Stefanidi et al., 2020).

Ως προς τη συσχέτιση της εθνοτικής με την εθνική ταυτότητα, οι πρώτοι μελετητές είχαν προτείνει πως παρατηρείται αρνητική συσχέτιση μεταξύ τους, ωστόσο στις νεότερες έρευνες αναφέρονται ως ανεξάρτητες έννοιες οι οποίες είναι πιθανό να συσχετίζονται αρνητικά ή θετικά (Berry, 2003).

Διπολιτισμική Ταυτότητα

Η διαμόρφωση της ταυτότητας στην περίπτωση που το άτομο ταυτίζεται και με τις δύο ταυτότητες, θεωρείται πως διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην θετική προσαρμογή των

νεαρών εφήβων. Οι Froehlich et al. (2022) προτείνουν πως οι ισχυρές εθνοτικές και εθνικές ταυτότητες μπορούν να δράσουν προστατευτικά απέναντι στην προσλαμβανόμενη διάκριση που βιώνουν συχνά τα άτομα μειονοτικών ομάδων, ειδικότερα όταν αυτές εμφανίζονται από κοινού. Έχει επίσης προταθεί πως η διπλή ταύτιση, επιτυγχάνεται συχνότερα σε περιπτώσεις που δημιουργείται στο άτομο μία ισχυρή εθνική ταυτότητα, στα πρώιμα στάδια της ανάπτυξης της εθνοτικής του ταυτότητας (Fleischmann & Verkuyten, 2016).

Η διαμόρφωση μιας διττής ταυτότητας, η οποία φαίνεται να έχει θετικό αντίκτυπο στην ευεξία και την ψυχολογική προσαρμογή των μειονοτήτων, σχετίζεται με τη διαδικασία της επιπολιτισμοποίησης των μεταναστών (Nguyen & Benet-Martinez, 2013). Ωστόσο, ίσως η σχέση των ταυτοτήτων με την προσαρμογή να αφορά σε κάποιους τομείς και λιγότερο σε άλλους, όπως στην έρευνα των Brown et al., (2013), με παιδιά ασιατικής καταγωγής στη Βρετανία, φάνηκε πως οι διττές ταυτότητες σχετίζονταν με καλύτερη κοινωνικοοικονομική προσαρμογή, αλλά με χαμηλότερη ψυχολογική ευεξία. Περιβάλλοντα που ίσως οι διττές ταυτότητες είναι λιγότερο προσαρμοστικές για τα άτομα, θα μπορούσαν να είναι τα δυτικά περιβάλλοντα για τις μουσουλμανικές μειονότητες (Spiengler et al., 2019), σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες (οικογενειακοί δεσμοί, δίκτυα φίλων, γειτονιά, οικονομικό υπόβαθρο, κοινωνική θέση και παράγοντες μακροεπιπέδου) (Leszczensky et al., 2016· Phinney et al., 2001· Sabatier, 2008). Στην έρευνα των Hashemi et al. (2018) για την επιπολιτισμοποίηση και την ψυχική ευεξία των μουσουλμάνων μεταναστών στην Αυστραλία, κατέστη φανερό πως ο εθνοτικός και ο εθνικός προσανατολισμός επιπολιτισμοποίησης σχετίζονταν ευθεία με την ψυχική ευεξία των μεταναστών, εύρημα συνεπές και με προηγούμενες έρευνες.

Οι Benet-Martinez et al. (2002) πρότειναν την *ενσωμάτωση διπολιτισμικής ταυτότητας* (Bicultural Identity Integration) σαν ένα πλαίσιο διερεύνησης των ατομικών διαφορών στην οργάνωση διπολιτισμικών ταυτοτήτων, υπό το πρίσμα της υποκειμενικής αντίληψης των

ατόμων ως προς τη διασταύρωση, διαχωρισμό, αλληλοεπικάλυψη, διαμάχη και εναρμόνιση των πολιτισμικών ταυτοτήτων των ατόμων. Η ενσωματωμένη διπολιτισμική ταυτότητα απαιτεί από τους νέους με περισσότερες από μια πολιτισμικές ταυτότητες την ικανότητα να επιλύουν σύγκρουσες ανάμεσα στις ταυτότητες τους και την εύρεση στρατηγικών συγχώνευσης. Αυτές οι διαδικασίες σύνθεσης και διερεύνησης σχετίζονται με τις έννοιες του Erikson (1968) για τη σύνθεση παγκόσμιας ταυτότητας, την οποία θεωρούσε ως απαραίτητο εφόδιο για την προσαρμοστική λειτουργικότητα (Safa et al., 2021).

Οι πρώτες έρευνες για την ενσωματωμένη διπολιτισμική ταυτότητα, την αντιμετώπιζαν σαν μία ενιαία εννοιολογική κατασκευή. Οι Benet-Martínez & Haritatos (2005) μεταγενέστερα πρότειναν πως η ενσωματωμένη διπολιτισμική ταυτότητα περιλαμβάνει δύο διαδικασίες που θεωρούνται ψυχομετρικά ανεξάρτητες συνιστώσες: α) τη συγχώνευση/απόσταση, δηλαδή το βαθμό αντίληψης της αλληλοεπικάλυψης ή διαχωρισμού μεταξύ των δύο πολιτισμικών ταυτοτήτων (π.χ. Βλέπω τον εαυτό μου σαν Αλβανό στην Ελλάδα/είμαι Ελληνοαλβανός) και β) την αρμονία/σύγκρουση που αναφέρεται στο βαθμό έντασης ή σύγκρουσης έναντι της συμβατότητας που γίνονται αντιληπτές μεταξύ των δύο πολιτισμών (π.χ. Νιώθω παγιδευμένος ανάμεσα στις δύο κουλτούρες). Με αλλά λόγια, η συγχώνευση αναφέρεται στην οργάνωση και τη δομή των δυο προσανατολισμών και θεωρείται περισσότερο γνωστική διαδικασία, ενώ η αρμονία αφορά στα συναισθήματα και τις στάσεις απέναντι στις διαφορετικές κουλτούρες (Huynh & Benet, 2011). Στη βιβλιογραφία τα άτομα με χαμηλότερη αρμονία τείνουν να αναφέρουν υψηλότερη πρόσληψη της διάκρισης και τα άτομα με χαμηλή συγχώνευση συνηθέστερα χαρακτηρίζονται από ισχυροποιημένη εθνοτική ταύτιση έναντι της εθνικής (Benet-Martínez, & Haritatos, 2005· Huynh et al., 2018· Benet- Martínez, & Nguyen, 2018).

Μελέτες που βασίζονται στο μοντέλο απόρριψης ταύτισης/αποταύτισης (Branscombe et al., 1999· Jasinskaja-Lahti et al., 2009) διατείνονται πως το βίωμα των διακρίσεων προωθεί της μονοπολιτισμικές ταυτότητες (Cvetkovska et al., 2020· Hakim et al., 2018). Στη διαχρονική ερευνά των Schwartz et al. (2015) όπου διερευνήθηκε η σταθερότητα της διπολιτισμικής ταυτότητας (ως ενιαίας κατασκευής), σε μία περίοδο τριών ετών σε ισπανόφωνους μετανάστες στις ΗΠΑ, υποστηρίχθηκε η σταθερότητα της διπολιτισμικής ταυτότητας στο πέρασμα του χρόνου, είτε τα άτομα εμφάνιζαν υψηλά είτε χαμηλά επίπεδα.

Τα άτομα που είχαν υψηλή εθνοτική και εθνική ταυτότητα στην αρχική μέτρηση, ήταν πιθανότερο από τους συνομηλίκους τους να ανήκουν στην ομάδα των ατόμων με υψηλή διπολιτισμική ταυτότητα στην τελική μέτρηση.

Αναφορικά με την προσαρμογή οι έρευνες υποστηρίζουν πως υψηλότερη ενσωματωμένη διπολιτισμική ταυτότητα σχετίζεται με υψηλότερα επίπεδα προσαρμογής, υψηλότερη αυτοεκτίμηση, ικανοποίηση από τη ζωή, υποκειμενικό αίσθημα ευτυχίας, χαμηλότερα καταθλιπτικά συμπτώματα, χαμηλότερα επίπεδα άγχους και μοναξιάς (Huynh & Benet, 2011), και η διάσταση της αρμονίας συγκεκριμένα, με χαμηλότερα επίπεδα άγχους ή/και κατάθλιψης (Benet-Martínez et al., 2010). Στην έρευνα των Huynh et al. (2018) βρέθηκε πως η διάσταση της αρμονίας μετρίαζε τη σχέση μεταξύ της εθνοτικής ταύτισης και των καταθλιπτικών συμπτωμάτων σε μετανάστες φοιτητές δεύτερης γενιάς και πως η διαμάχη της διπολιτισμικής ταυτότητας συνδεόταν με καταθλιπτική και αγχώδη συμπτωματολογία, όπως η μοναξιά. Η διάσταση της αρμονίας σχετιζόταν με χαμηλότερα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης σε όλες τις αναλύσεις (Huynh et al., 2018).

Ευρήματα άλλων ερευνών υποστηρίζουν τα παραπάνω και προτείνουν πως υψηλά επίπεδα της διπολιτισμικής ταυτότητας σχετίζονται με θετικά αποτελέσματα ψυχικής υγείας, όπως η υψηλή αυτοεκτίμηση σε Λατίνους εφήβους (Schwartz et al., 2015) και χαμηλότερα καταθλιπτικά συμπτώματα σε Φιλιππίνους οικιακούς βοηθούς στην Κίνα (Chen et al.,

2008). Οι προαναφερθείσες έρευνες προτείνουν επίσης, πως οι εθνοτικές και εθνικές ταυτίσεις σχετίζονται με υψηλή διπολιτισμική ταυτότητα και ιδίως με τη διάσταση της αρμονίας, η οποία φαίνεται να είναι η περισσότερη σχετιζόμενη με την ψυχική υγεία. Επιπλέον, υψηλότερα επίπεδα εθνικής ταύτισης έχουν συνδεθεί με υψηλότερα επίπεδα αρμονίας συγκριτικά με τα άτομα που εμφάνιζαν χαμηλότερη εθνική δέσμευση (Huynh, Nguyen, & Benet-Martínez, 2011), όπως στην έρευνα των Tikhonov et al. (2019), βρέθηκε συσχέτιση της αρμονίας της διπολιτισμικής ταυτότητας και της εθνικής (αμερικανικής) ταυτότητας.

Η προσλαμβανόμενη συμβατότητα μεταξύ των εθνοτικών και εθνικών ταυτοτήτων φαίνεται σημαντική για την κατανόηση της σχέσης των πολιτισμικών ταυτίσεων με την ψυχολογική προσαρμογή σε μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Τα άτομα με υψηλή διπολιτισμική ταυτότητα φαίνεται πως βιώνουν συμβατότητα και θεωρούν πως ανήκουν και στους δυο πολιτισμούς. Αντίθετα, τα άτομα που εμφανίζουν χαμηλά επίπεδα διπολιτισμικής ταυτότητας, αγωνίζονται να εξισορροπήσουν τις δύο ταυτότητες και μετατοπίζονται μεταξύ των δύο πολιτισμών. Οι διαστάσεις της διπολιτισμικής ταυτότητας φαίνεται να συνδέονται στενά με τη ψυχολογική προσαρμογή καθώς αποτυπώνουν την πλοήγηση των ατόμων ανάμεσα στις ταυτότητές τους στην πολυπολιτισμική πραγματικότητα και μπορεί να είναι περισσότερο σχετιζόμενες με την ψυχική υγεία των εφήβων από ότι οι εθνοτικές και οι εθνικές ταυτότητες όταν εξετάζονται ξεχωριστά (Tikhonov, 2019).

Οι Benet-Martínez και Haritatos (2005) παρουσίασαν τις διακρίσεις ως παράγοντα επικινδυνότητας για την ενσωμάτωση διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων, την αντίληψη των ατόμων για τη συμβατότητα των ταυτοτήτων και τη δημιουργία υβριδικών ταυτίσεων, και ιδίως η διάσταση της διαμάχης (χαμηλή αρμονία) έχει συνδεθεί με τις διακρίσεις (Benet-Martínez & Haritatos, 2005· Huynh et al., 2018). Τα άτομα που

εμφάνιζαν υψηλή πρόσληψη της διάκρισης αντιλαμβάνονταν λιγότερη αρμονία ανάμεσα στις ταυτότητες και στην έρευνα των Tikhonov et al. (2023), όπου βρέθηκε πως η αρμονία μετρίαζε τη σχέση της προσλαμβανόμενης διάκρισης με την καταθλιπτική και αγχώδη συμπτωματολογία. Ακόμη, στη μετα-ανάλυση των Nguyen & Benet-Martinez (2013) που συμπεριέλαβε 83 μελέτες με 23.197 συμμετέχοντες, φάνηκε πως η διπολιτισμικότητα συνδέθηκε με καλύτερη προσαρμογή αναφορικά με τους αναπτυξιακούς στόχους και με την ψυχοκοινωνική επάρκεια, από ότι η ταύτιση με τη μία από τις δύο ταυτότητες.

Αν και οι διττές ταυτότητες σχετίζονται με πολλαπλά γνωστικά και κοινωνικά οφέλη, πρόσφατα ευρήματα υποδεικνύουν πως συνοδεύονται συχνά από ψυχικό κόστος, ιδιαιτέρως όταν αναπτύσσονται σε μη υποστηρικτικά προς αυτές περιβάλλοντα (Brown et al., 2013· Phalet & Baysu, 2019). Η ανάπτυξη δύο πολιτισμικών ταυτοτήτων είναι πιθανό να αποτελεί πρόκληση και να επιφέρει στρες στα άτομα, εφόσον υπάρχουν διαφορετικές προσδοκίες μεταξύ της εσω-ομάδας και της εξω-ομάδας, γεγονός που είναι πιθανό να οδηγήσει στην αντίληψη πως οι δύο ταυτότητες είναι ασύμβατες μεταξύ τους, προκαλώντας συγκρούσεις και αβεβαιότητα (Hirsh & Kang 2016). Η ασυμβατότητα μεταξύ της ταυτότητας προέλευσης και της ταυτότητας που ίσως δημιουργείται ως προς τη χώρα υποδοχής, συμβάλει στο αίσθημα της αδιαπερατότητας των ορίων και είναι πιθανότερο να πυροδοτήσει αποκλίνουσες ταυτότητες, με την υπεροχή της μίας έναντι της άλλης στη διάρκεια του χρόνου και την ενίσχυση της αρνητικής τους συσχέτισης (Fleischmann et al., 2019). Όπως προαναφέρθηκε σε χώρες με αφομοιωτικές στάσεις και ανισότητες μεταξύ του μεταναστευτικού και του γηγενή πληθυσμού, όπως η Ελλάδα, είναι πιθανό να εμφανίζονται αρνητικές συσχετίσεις μεταξύ των εθνοτικών και εθνικών ταυτοτήτων (Mastrotheodoros et al., 2021).

Επιπλέον, η υιοθέτηση μία εθνοτικής και μίας εθνικής ταυτότητας, θα ήταν λιγότερο ωφέλιμη σε εχθρικά περιβάλλοντα, όπου εστίαση στις ενδο-ομαδικές πηγές και υποστήριξη θα μπορούσαν να είναι μία περισσότερο βοηθητική στρατηγική επιπολιτισμού (Baysu et al.

2011). Οι Baysu και Phalet (2019) προτείνουν πως η εναρμονισμένη διπολιτισμική ταυτότητα είναι ωφέλιμη στα άτομα που βιώνουν χαμηλά επίπεδα απειλής αλλά όχι στα υψηλά επίπεδα απειλής. Τα άτομα φαίνεται να ωφελούνται από τη διπολιτισμική ταυτότητα, όταν επικυρώνεται και από τη μειονοτική και την κυρίαρχη ομάδα· αντιθέτως αντιμετωπίζουν διπλό ρίσκο από την πιθανή άρνηση της ταυτότητας και από τις δύο πλευρές (Cardenas, 2019· Wiley et al., 2019). Ομοίως τα ευρήματα των Erentaité et al. (2018) προτείνουν πως η εθνοτική ταυτότητα θεωρείται συνήθως πλεονέκτημα για τις μειονότητες, ωστόσο πιθανώς να μην έχει προστατευτικό ρόλο όταν τα άτομα της μειονοτικής ομάδας αντιμετωπίζουν επίμονες διακρίσεις.

Στην έρευνα των Pavlopoulos και Motti Stefanidi (2017), για τις αμοιβαίες διαπολιτισμικές σχέσεις σε πλουραλιστικές κοινωνίες, αναφορικά με το τι συνιστά απειλή και τι ασφάλεια για τις μεταναστευτικές ομάδες φάνηκε πως στους ενήλικες μετανάστες, το αίσθημα ασφάλειας της πολιτισμικής ταυτότητας, αλλά και η ανάπτυξη διπολιτισμικής ταυτότητας και η ύπαρξη χαμηλών επιπέδων προσλαμβανομένων διακρίσεων, συντελούσαν στο αίσθημα ασφάλειας των ατόμων.

Οι έφηβοι που εντάσσονται σε σχολικά πλαίσια με μεγαλύτερη πολιτισμική ετερογένεια, είναι λιγότερο πιθανό να μην εκφράζουν μονοδιάστατη ταυτότητα, και περισσότερο πιθανό να ταυτίζονται με διπολιτισμική ταυτότητα, βλέποντας τις δύο κουλτούρες ως περισσότερο συμβατές (Lee, 2019). Από την άλλη, οι αυξημένες διαθέσιμες δυνατότητες και επιλογές των νέων είναι πιθανό να προκαλέσουν αβεβαιότητα και μετεωρισμό (Caneva, 2016). Η θετική πρόγνωση στο πλαίσιο αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη δημιουργία εύκαμπτων ταυτοτήτων που θα επέτρεπαν στα άτομα να προσαρμόζονται στα διαρκώς εξελισσόμενα περιβάλλοντα (Caneva, 2016· Verkuyten, 2005)· η προσαρμοστικότητα στα γνωστικά συστήματα των εφήβων ίσως παρέχει τα εργαλεία που χρειάζονται για την τοποθέτηση του εαυτού σε δύο (ή περισσότερους) πολιτισμούς (Erentaité

et al., 2018). Οι προέφηβοι και οι έφηβοι που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες είναι πιθανό εξαιτίας της αναπτυξιακής προσαρμοστικότητας να εναλλάσσουν τις πολιτισμικές τους ταυτότητες για να κερδίσουν θετική αποδοχή από τους συνομηλίκους, ανάλογα με το εάν αυτοί είναι μέλη της εθνοτικής εσωομάδας ή γηγενείς (Rutland et al., 2012).

Οι Fleischmann και Phalet (2016) διατείνονται πως η διαμάχη της ταυτότητας δεν είναι φυσικό επακόλουθο των εθνοπολιτισμικών ταυτοτήτων, αντιθέτως, η σύγκρουση και η ασυμβατότητα προέρχονται από τη δόμηση των κοινωνικών κατηγοριοποιήσεων του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου, εντός του οποίου ενσωματώνονται τα άτομα των μειονοτικών και των επικρατουσών ομάδων. Τα ευρήματα της έρευνάς τους για την ταυτότητα των μουσουλμανικών μειονοτήτων σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες, οδήγησαν στο συμπέρασμα πως η προσλαμβανόμενη διάκριση και τα αρνητικά συναισθήματα προς την πλειοψηφική ομάδα εξηγούσαν από κοινού τη σύγκρουση ταυτότητας. Ειδικότερα, κατέληξαν στο ότι όταν τα άτομα βίωναν χαμηλότερα επίπεδα προσλαμβανόμενης διάκρισης και άρα αξιολογούσαν την πλειοψηφία θετικότερα, τότε η ταυτότητες τους εμφανίζονταν περισσότερο συμβατές με την πολιτισμική ταυτότητα της χώρας υποδοχής.

Προσλαμβανόμενη Ενδο-ομαδική και Ατομική Διάκριση

Εξαιτίας της κοινωνικής ιεραρχίας οι μετανάστες είναι συχνά επιρρεπείς σε επαναλαμβανόμενες απειλές προς τη μειονοτική τους ταυτότητα και σε άδικη ή εχθρική μεταχείριση εξαιτίας των πολιτισμικών τους χαρακτηριστικών, που επιφέρουν στα άτομα την αντίληψη πως δεν αναγνωρίζονται ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας (Maliepaard et al., 2015· Schulz & Leszczensky, 2016). Έχει φανεί πως οι διακρίσεις αποτελούν παράγοντα επικινδυνότητας για την θετική προσαρμογή και ψυχική υγεία των εφήβων μεταναστών (Dimitrova et al., 2016· Motti-Stefanidi, 2019). Άλλοι παράγοντες επικινδυνότητας περιλαμβάνουν τα κοινωνιοδημογραφικά χαρακτηριστικά (χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, μονογονεϊκές οικογένειες), η έκθεση σε τραυματικές και στρεσογόνες εμπειρίες

(κακοποίηση, πόλεμος) και βιολογικοί παράγοντες (ασθένεια). Συστηματικές διακρίσεις σε πολλαπλά περιβάλλοντα σχετίζονται με επιβλαβείς επιπτώσεις την ψυχολογική προσαρμογή των ατόμων (Schmitt et al., 2014).

Η προσλαμβανόμενη διάκριση (σε αντίθεση με την αντικειμενική διάκριση) αναφέρεται στο πώς ερμηνεύουν τα άτομα τις προθέσεις των άλλων (Pavlopoulos & Motti-Stefanidi, 2017). Όπως αναφέρεται στο Verkuyten (1998), η προσλαμβανόμενη διάκριση χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: την αντίληψη του ατόμου ότι η διάκριση αφορά το ίδιο προσωπικά, ή την αντίληψη ότι η διάκριση στρέφεται προς την εσω-ομάδα, οι οποίες αντιστοιχούν στο αίσθημα απειλής της προσωπικής ή της κοινωνικής ταυτότητας αντίστοιχα. Έρευνες έχουν δείξει συστηματικά πως τα μέλη των μειονοτήτων αναφέρουν υψηλά επίπεδα διακρίσεων εναντίον της εσω-ομάδας τους, παρά του εαυτού. Το φαινόμενο ονομάζεται ασυμμετρία ατομικής/ενδο-ομαδικής διάκρισης (Παυλόπουλος, 2015) (Personal/Group Discrimination Discrepancy, Taylor et al., 1996), καθώς τα άτομα τείνουν να προσλαμβάνουν περισσότερες διακρίσεις σε επίπεδο ομάδας, αλλά η προσλαμβανόμενη ατομική διάκριση φαίνεται να συνδέεται με δυσμενέστερες επιπτώσεις στα άτομα από ότι η ενδο-ομαδική προσλαμβανόμενη διάκριση (Motti-Stefanidi & Asendorpf, 2012).

Οι διακρίσεις είναι προεξέχουσας σημασίας στην αναπτυξιακή φάση της εφηβείας κατά την οποία τα άτομα εξερευνούν τις κοινωνικές τους ταυτότητες, και αυξάνουν την επίγνωση τους σε ζητήματα κοινωνικών κατασκευών, μέσω των αλληλεπιδράσεων με τους γύρω τους (Umaña-Taylor, 2016). Οι προσλαμβανόμενες διακρίσεις στην εφηβική ηλικία σχετίζονται με τα προβλήματα εσωτερίκευσης, αυξημένο στρες, καταθλιπτικά συμπτώματα, απόσυρση από τις κοινωνικές συνδιαλλαγές και προβλήματα εξωτερίκευσης όπως ο θυμός, η παραβατική συμπεριφορά και η χρήση ουσιών (Benner et al., 2018). Σχετικές έρευνες με εφήβους που ανήκουν σε μειονότητες έχουν δείξει πως η ατομική προσλαμβανόμενη

διάκριση σχετίζεται θετικά με προβλήματα εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης (Stevens & Thijs, 2018).

Οι έφηβοι καθώς διέρχονται από το στάδιο της εφηβείας καθίστανται ευάλωτοι στις επιπτώσεις των διακρίσεων, καθώς δεν έχουν ακόμα διαμορφώσει πλήρως πιο εξελιγμένες γνώσεις ή προσαρμοστικές τεχνικές διαχείρισης αγχογόνων καταστάσεων όπως η αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης, που ίσως τους βοηθούσαν να διαχειριστούν τις δυσκολίες που απορρέουν από την προσλαμβανόμενη διάκριση (Brittian et al., 2013· Edwards & Romero, 2008· Seaton, 2010). Σύμφωνα με τους Pavlopoulos και Motti-Stefanidi (2017), υψηλά επίπεδα προσλαμβανόμενης διάκρισης έχουν καταγραφεί σε μελέτες στην Ελλάδα και μάλιστα η χώρα μας τοποθετείται πρώτη σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ (2015) στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με το 35% των μεταναστών να έχουν βιώσει διακρίσεις.

Εκτός από τον αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχική υγεία των ατόμων (Pascoe & Richman, 2009), οι διακρίσεις συνοδεύονται και από συμπεριφορικό αντίκτυπο, όπως η ενδυνάμωση της εθνοτικής ταυτότητας (Umaña-Taylor et al., 2014). Η ανάγκη για κοινωνική ένταξη και ικανοποιητικές σχέσεις αντανακλάται με τα κίνητρα προσέγγισης και τα κίνητρα αποφυγής (Nikitin & Schoch, 2021). Τα κίνητρα κοινωνικής αποφυγής περιγράφουν την επιθυμία του ατόμου να αποφεύγει πιθανές αρνητικές εκβάσεις κοινωνικών καταστάσεων όπως ο φόβος της απόρριψης, ενώ τα κίνητρα κοινωνικής προσέγγισης αναφέρονται στα κίνητρα των ατόμων να επιχειρούν τα θετικά κοινωνικά αποτελέσματα, όπως η ελπίδα για ένταξη, με τα δεύτερα να έχουν φανεί ωφέλιμα στη δημιουργία και διατήρηση διαπροσωπικών σχέσεων (Nikitin & Schoch, 2021) και με χαμηλότερα επίπεδα μοναξιάς (Gable et al., 2008· Nikitin & Freund, 2017). Τα άτομα που εντάσσονται σε ομάδες που βιώνουν διακρίσεις σε βάρος τους είναι πιθανό να αισθάνονται μειωμένο αίσθημα του ανήκειν (Walton & Cohen, 2011) σε διάφορους τομείς όπως το σχολείο (Froehlich et al., 2023) και είναι πιθανό να ερμηνεύουν τις εμπειρίες της κοινωνικής τους ταυτότητας ως

απειλητικές εφόσον δεν ανήκουν στην κυρίαρχη ομάδα στην οποία υπάγονται τα άτομα με τα οποία σχετίζονται (π.χ. γηγενείς συμμαθητές) (Walton & Cohen, 2011).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το με ποιο τρόπο επηρεάζονται τα άτομα που βιώνουν αρνητικά στερεότυπα προς τις ομάδες στις οποίες ανήκουν, καθώς η κοινωνική απειλή ίσως έχει ως συνέπεια το μειωμένο αίσθημα του ανήκειν σε κάποια ομάδα. Η ενοποιημένη θεωρία της απειλής (Integrated Threat Theory) περιγράφει τέσσερα είδη απειλών: τη ρεαλιστική, τη συμβολική, το διομαδικό άγχος και τα αρνητικά στερεότυπα που θεωρείται πως προκαλούν τις διακρίσεις. Οι απειλές αυτές θεωρείται πως σχετίζονται με το εύρος και την ποιότητα της διομαδικής επαφής (Stephan & Stephan, 2000).

Από την πλευρά της κοινωνικής ταυτότητας οι νέοι μειονοτικών ομάδων αντιμετωπίζουν απειλή της ταυτότητας κάθε φορά που το περιβάλλον υποτιμά ρητά ή άρρητα την αξία της μειονοτικής ταυτότητάς τους όπως στις περιπτώσεις διακρίσεων και αρνητικών στερεοτύπων (Branscombe et al., 1999· Derks et al., 2007). Οι Fleischmann et al. (2019) αναφέρουν πως οι διακρίσεις εναντίον των πολιτισμικών ταυτοτήτων συνιστούν απειλή· με βάση το μοντέλο του Verkuytern (2019) οι διακρίσεις απειλούν την ικανοποίηση που προέρχεται από το αίσθημα του ανήκειν και τον έλεγχο που παρέχει η κοινωνική ταυτότητα. Το αίσθημα απειλής της ταυτότητας είναι πιθανό να εξαρτάται από την ισχύς της δέσμευσης στην εθνοτική και την εθνική ταύτιση (Kiang et al., 2008). Ένα άτομο θα πρέπει να θεωρεί πως ο στόχος της απειλής (μειονοτική ομάδα) και η πηγή της (κυρίαρχη ομάδα) σχετίζονται με το ίδιο, ώστε να προκύψει κοινωνική απειλή (Shapiro & Neuberg, 2007· Shapiro et al., 2013), κατάσταση που σχετίζεται και με την πιθανότητα δημιουργίας διπολιτισμικής ταυτότητας (Baysu & Phalet, 2019).

Η απειλή της κοινωνικής ταυτότητας δεν σχετίζεται μόνο με μειωμένο αίσθημα του ανήκειν σε ένα συγκεκριμένο τομέα, αλλά και με τα μειωμένα κίνητρα διαμόρφωσης σχέσεων στον τομέα αυτόν. Έχει υποστηριχθεί πως η κοινωνική απειλή μπορεί να μειώσει τα

κίνητρα για κοινωνική προσέγγιση και πως το μειωμένο αίσθημα του ανήκειν διαμεσολαβεί στη σχέση αυτή (Froehlich et al., 2023· Martiny & Nikitin, 2019· Rahn et al., 2021). Η ανταπόκριση στην απειλή της ταυτότητας (Identity Threat Response· Petriglieri 2011) προβλέπει πως όταν τα άτομα βιώνουν απειλή της ταυτότητας, ανταποκρίνονται σε αυτήν με την εμπλοκή τους σε μία ή και τις δύο από τις παρακάτω εκδοχές. Στην πρώτη εκδοχή, την *ανταπόκριση στην προφύλαξη της ταυτότητας*, το άτομο είτε προσπαθεί να μειώσει τη σημασία επιρροής του επικριτή με την κριτική και δυσφήμιση του ίδιου με σκοπό να μετριάσει την επίδραση της απειλής, είτε επιχειρεί να μειώσει της σημασία της υπό απειλή ταυτότητας, με την ελπίδα ο επικριτής να πειστεί να σταματήσει, είτε προσπαθεί να αλλάξει άποψη στον επικριτή προκρίνοντας τα θετικά στοιχεία της υπό απειλή ταυτότητας (θετική διάκριση) (Ellemers et al., 2002). Στη δεύτερη εκδοχή, που αναφέρεται στην *αναδιάρθρωση της ταυτότητας*, και συμπεριλαμβάνει τις στρατηγικές που στοχεύουν στην αλλαγή κάποιας πλευράς της ταυτότητας που απειλείται, το άτομο είτε απεμπολεί την ταυτότητα του εντελώς και απορρίπτει τη σχέση του με αυτή, είτε μεταβάλλει το νόημα και τη σημασία της στο άτομο ώστε να αποτραπεί η απειλή (Petriglieri, 2011).

Είναι πιθανό η σχέση μεταξύ της απειλής της κοινωνικής ταυτότητας και του αισθήματος του ανήκειν στην ομάδα να διαμεσολαβείται από την εθνοτική και εθνική ταυτότητα των μεταναστών (Fleischmann et al., 2019). Προηγούμενες έρευνες έχουν υπογραμμίσει τη σημαντικότητα της απειλής της ταυτότητας και ιδιαιτέρως της προσλαμβανόμενης διάκρισης σε σχέση με το βαθμό συμβατότητας των δύο ταυτοτήτων όπως τα αντιλαμβάνονται τα άτομα μειονοτικών ομάδων στη διάρκεια της εφηβείας, ωστόσο ο αντίκτυπος του διομαδικού πλαισίου δεν είναι απόλυτα σαφής (Fleischmann et al., 2019).

Αναφορικά με τις συσχετίσεις μεταξύ των πολιτισμικών ταυτοτήτων και των διακρίσεων, το χρώμα και τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των μεταναστών από διαφορετικές χώρες προέλευσης είναι πιθανό να συντελούν σε διαφορές στην ανάπτυξη πολιτισμικής

ταυτότητας, αλλά και να προμηγύνουν την έκθεση σε διαφορετικού τύπου διακρίσεων, συνδυαστικά με άλλους παράγοντες (Cheon & Yip, 2019· Gonzales - Backen et al., 2018· Seaton et al., 2009· Zeiders et al., 2017).

Ακολουθώντας το μοντέλο απόρριψης-ταύτισης οι εμπειρίες διάκρισης θεωρείται πως επηρεάζουν την ταύτιση με την εσω-ομάδα. Οι εμπειρίες διάκρισης που αφορούν στην εθνοτική ταυτότητα, προκαλούν απειλή της ταυτότητας, καθώς σηματοδοτούν την υποτίμηση εκ μέρους της επικρατούσας ομάδας απέναντι στην εθνοτική ταυτότητα της μειονότητας (Maliépaard et al., 2014). Η προκατάληψη και η απόρριψη από την κυρίαρχη ομάδα μπορεί να ενδυναμώσει τις εθνοτικές ταυτότητες των μεταναστών (Bobowic et al., 2017· Verkuyten & Yildiz, 2007) και η προσλαμβανόμενη διάκριση είναι πιθανό να προωθεί την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας με τα άτομα να στρέφονται προς την πολιτισμική ταυτότητα της εσω-ομάδας τους (Martiny et al., 2017). Επιπλέον, η προσλαμβανόμενη διάκριση μπορεί να συντελέσει και στο φαινόμενο της απόρριψης-αποταύτισης που προαναφέρθηκε, σύμφωνα με το οποίο τα άτομα που απορρίπτονται από την πλειοψηφία είναι πιθανό να την απορρίψουν κι εκείνα με τη σειρά τους (Jasinskaja-Lahti et al., 2009). Στην έρευνα του Lee (2019) για τους παράγοντες διαμόρφωσης ταυτότητας σε σχολικά πλαίσια εφήβων μεταναστών στην Ευρώπη, η επίδραση της προσλαμβανόμενης διάκρισης στην ταυτότητα φαίνεται να επιβεβαιώνει το μοντέλο της αποταύτισης από την εθνική ταυτότητα όπως έχει φανεί και σε άλλες έρευνες (Fleischmann & Phalet, 2016· Kunst et al., 2012· Verkuyten & Yildiz, 2007). Συσχετίσεις της προσλαμβανόμενης διάκρισης με χαμηλότερα επίπεδα διαμόρφωσης εθνικής ταυτότητας ή αποταύτιση έχουν βρεθεί σε πολλαπλές έρευνες, σε χαμηλά επίπεδα προσλαμβανόμενης διάκρισης, που το άτομο αποστασιοποιείται από την εθνική ταυτότητα και σε υψηλά στα οποία η επικρατούσα ομάδα γίνεται αντιληπτή ως εχθρική (Jasinskaja-Lahti et al., 2009· Verkuyten & Yildiz, 2007). Σε ευρωπαϊκές μελέτες έχει φανεί πως οι μουσουλμάνοι μετανάστες που προσλάμβαναν

περισσότερες διακρίσεις και αντισλάμικές συμπεριφορές από τους γηγενείς ήταν πιθανό να εμφανίζουν ταύτιση με την εσω-ομάδα ή/και απόρριψη της ταύτισης με την κοινωνία εγκατάστασης (Fleischmann & Phalet, 2016· Kunst et al., 2012· Verkuyten & Yildiz, 2007), σε αντίθεση με εκείνους που κατοικούσαν σε περιοχές με πολυπολιτισμικό υπόβαθρο, οι οποίοι εμφάνιζαν υψηλότερα επίπεδα προσανατολισμού προς την εθνική ταυτότητα της χώρας υποδοχής (Igarashi, 2019).

Οι εμπειρίες διάκρισης έχει φανεί πως σχετίζονται αρνητικά με τη διπολιτισμική ταυτότητα σε πολλές έρευνες (Verkuyten et al., 2019). Η αρνητική συσχέτιση της προσλαμβανόμενης διάκρισης με τη διπολιτισμική ταυτότητα, υποδηλώνει πως τα άτομα που βιώνουν διακρίσεις, δε θεωρούν πιθανό να ταυτιστούν και με τους δύο πολιτισμούς (Lee, 2019). Στους Κινέζους μετανάστες στις ΗΠΑ, η προσλαμβανόμενη διάκριση έχει συσχετιστεί με μεγαλύτερη σύγκρουση μεταξύ της εθνοτικής και της εθνικής ταυτότητας (Benet-Martínez & Haritatos, 2005· Miller et al., 2011) και στη μελέτη των Yampolski & Amiot (2016) στον Καναδά, τα υψηλά επίπεδα προσλαμβανόμενης διάκρισης προέβλεπαν χαμηλότερα επίπεδα ανάπτυξης διπολιτισμικής ταυτότητας και υψηλότερα επίπεδα στρες.

Αναφορικά με την ηλικία τη μετα-ανάλυση των Benner et al. (2018) βρέθηκε πως όσο μεγαλώνουν τα άτομα αποκτούν περισσότερο καλοσηματισμένες αντιλήψεις για τη δική τους εθνοτική ταυτότητα και την αντίληψη των άλλων σχετικά με αυτή, αν και είναι πιθανότερο να βιώνουν περισσότερες διακρίσεις κατά την όψιμη εφηβεία.

Σύμφωνα με τους Heim et al. (2011), η διάκριση φαίνεται να είναι σημαντικό εμπόδιο για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς συγκριτικά με εκείνους που ανήκουν στην πρώτη γενιά δυσχεραίνοντας την προσαρμογή και ενσωμάτωση στην κοινωνία υποδοχής. Εύρημα συνεπές και με άλλες έρευνες (Inman, 2006· Kaduvettoor-Davidson & Inman, 2013· Liu & Suyemoto, 2016). Οι μετανάστες δεύτερης γενιάς που ανέφεραν υψηλά επίπεδα προσλαμβανόμενης διάκρισης, εμφάνιζαν χαμηλότερη εθνική ταύτιση συγκριτικά με τους

μετανάστες πρώτης γενιάς (Giuliani et al., 2018· Fleischmann et al., 2011· Heim et al., 2011· Verkuyten & Yildiz, 2007).

Στην ανάλυση των André et al. (2010) με δείγμα 7034 μετανάστες από 117 διαφορετικές χώρες σε 14 χώρες της Ευρώπης, δε βρέθηκαν διαφορές στην αναφερόμενη ενδο-ομαδική πρόσληψη της διάκρισης ανάμεσα στις δύο γενιές μεταναστών. Η προσλαμβανόμενη ατομική διάκριση σχετιζόταν σημαντικά με τα προβλήματα εξωτερίκευσης και χαμηλότερη αυτοεκτίμηση, ενώ η εθνοτική ταύτιση δε διαμεσολαβούσε στη σχέση της ατομικής διάκρισης με τα προβλήματα εξωτερίκευσης. Η προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική διάκριση δεν σχετίστηκε με τα προβλήματα εσωτερίκευσης στα άτομα με υψηλά επίπεδα εθνοτικής ταυτότητας, μεταξύ των οποίων η προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική διάκριση σχετίστηκε με υψηλότερη αυτοεκτίμηση. Η επαναλαμβανόμενη και επίμονη προκατάληψη και διάκρισης εναντίον μιας ομάδας είναι πιθανό να είναι δυσάρεστη ανεξάρτητα από την προσωπική εμπειρία διάκρισης.

Ψυχολογική Προσαρμογή των Μεταναστών

Οι πλευρές της προσαρμογής των μεταναστών που εξετάζονται συχνότερα στη βιβλιογραφία είναι σύμφωνα με τους Nguyen και Benet-Martinez (2013) η ψυχολογική προσαρμογή, η κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή και η γενική υγεία των ατόμων. Επιπλέον, διερευνάται συχνά το ζήτημα εάν η ανάπτυξη της ταυτότητας των εθνοπολιτισμικών μειονοτήτων θα έπρεπε να θεωρείται παρόμοια με τους γηγενείς συνομηλίκους τους ή εάν θα έπρεπε να ακολουθείται ποιοτικός προσανατολισμός (Sam & Berry, 2010), ερωτήματα παρόμοια με εκείνα που προκύπτουν στη μελέτη της ανάπτυξης ταυτότητας των εφήβων μεταναστών (Erentaitè et al., 2018).

Η ψυχολογική προσαρμογή αναφέρεται στη συναισθηματική ευεξία και περιλαμβάνει τα καταθλιπτικά συμπτώματα, τα προβλήματα εσωτερίκευσης την αυτοεκτίμηση και την ικανοποίηση από τη ζωή (Masten, 2014). Παραδείγματα θετικής προσαρμογής κατά την

εφηβεία σε συνάφεια με τους αναπτυξιακούς στόχους είναι η επιτυχία στο σχολείο, η ύπαρξη στενών δεσμών φιλίας, η επίδειξη θετικών συμπεριφορών, η ανάπτυξη αυτοελέγχου, το αίσθημα συνεκτικότητας και η εναρμονισμένη προσωπική ταυτότητα (Motti-Stefanidi & Masten, 2020).

Η έννοια της επιπολιτισμοποίησης έχει συνδεθεί στενά με την ψυχολογική προσαρμογή των μεταναστών, η οποία δεν θα μπορούσε να γίνει κατανοητή χωρίς τον συνυπολογισμό της πολιτισμικής ταυτότητας (Balidemaj & Small, 2019), ωστόσο, τα ευρήματα είναι περιορισμένα και αποσπασματικά (Reitz et al., 2014· Titzmann & Lee, 2018). Όπως αναφέρει ο Berry (2006), η ψυχολογική προσαρμογή των μεταναστών περιλαμβάνει την προσωπική ευεξία και την ψυχική υγεία, ενώ προεκτείνοντας, επισημαίνει πως μία συνδυαστική εμπλοκή με τον πολιτισμό καταγωγής και την κουλτούρα υποδοχής, είναι η περισσότερο προσαρμοστική πτυχή του επιπολιτισμού από την ταύτιση με τη μία μόνο ομάδα.

Μελέτες σχετικά με την εθνοτική ταυτότητα και την ψυχική υγεία εστιάζουν στα συναισθηματικά συμπτώματα (Carter, 1991· Jefferson et al., 2002· Sellers et al., 2003· Franklin-Jackson and Carter, 2007), και την καταθλιπτική συμπτωματολογία (Pyant & Yanico, 1991· Yip et al., 2006· Settles et al., 2010). Στη μετα-ανάλυση των Hunter και Schmidt (2010) για την αγχώδη συμπτωματολογία των αφροαμερικανών, φάνηκε πως η εθνοτική ταυτότητα λειτουργούσε προστατευτικά απέναντι στο άγχος. Στην έρευνα των Williams et al. (2012) βρέθηκε πως χαμηλή εθνοτική ταυτότητα σχετιζόταν με υψηλότερα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης στους αφροαμερικανούς συμμετέχοντες (Williams et al., 2012).

Επιπλέον, οι Kiang et al. (2013) στη μελέτη τους με Ασιάτες -Αμερικάνους εφήβους, βρήκαν αρνητική σχέση εθνοτικής ταυτότητας με την κατάθλιψη, ενώ οι Gupta et al. (2013) βρήκαν πως ο εθνοτικός και ο εθνικός προσανατολισμός συνδυαστικά, σχετιζόνταν με

χαμηλότερο άγχος και λιγότερα καταθλιπτικά συμπτώματα. Η ψυχολογική προσαρμογή συνδέθηκε με την εθνοτική και με την εθνοτική ταύτιση στο σύνολο του δείγματος των εφήβων μεταναστών στην Γερμανία, όπου και οι δυο ταυτότητες συνέβαλαν στην πρόβλεψη της αυτοεκτίμησης και της ικανοποίησης από τη ζωή, στην έρευνα των Schotte et al. (2017). Στην ίδια έρευνα, η εθνοτική ταύτιση συνδέθηκε με την ικανοποίηση από τη ζωή και την αυτοεκτίμηση, ενώ η εθνική ταύτιση δεν συνδέθηκε με τις διαστάσεις της θετικής προσαρμογής στην ομάδα των Τούρκων, σε αντίθεση με τα άτομα από την Πρώην Σοβιετική Ένωση, στα οποία η εθνική ταύτιση σχετίστηκε θετικά με την ικανοποίηση από τη ζωή, ενώ η εθνοτική ταύτιση δεν συνδέθηκε με την προσαρμογή πιθανώς εξαιτίας της μεγαλύτερης αποδοχής κάποιων εθνοτικών μειονοτήτων από την πλειοψηφία που ωφελούνται από την ταύτιση με τα μέλη της εξω-ομάδας.

Στην εκτενή μελέτη 5.366 εφήβων μεταναστών σε 13 χώρες υποδοχής, των Berry et al. (2006) (όπως αναφέρεται στο Παυλόπουλος & συν., 2012) τα αποτελέσματα έδειξαν πως ο ενδο-ομαδικός προσανατολισμός είναι περισσότερο σημαντικός για την ψυχολογική παρά για την κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή. Όταν όμως τα άτομα δεσμεύονταν στην εθνοτική και εθνική ταυτότητα παράλληλα, η ψυχολογική και η κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή παρουσίαζαν υψηλά επίπεδα. Οι έφηβοι που νιώθουν πως οι ταυτότητες τους είναι ασύμβατες (χαμηλή αρμονία), είναι πιο πιθανό να εμφανίζουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και χαμηλότερη ψυχολογική προσαρμογή συγκριτικά με τους συνομηλίκους τους που βιώνουν τις ταυτότητες τους ως αλληλοσυμπληρούμενες (Huynh et al., 2011· Schwartz et al., 2015).

Η πολιτισμική ταύτιση πιθανώς να έχει διαμεσολαβητικό ρόλο στη συσχέτιση της ψυχικής ευεξίας με τις διακρίσεις όπως υπογραμμίζεται σε έρευνες που προτείνουν πως ο προσανατολισμός προς την κυρίαρχη κουλτούρα σχετίζεται με μειωμένη προσλαμβανόμενη διάκριση (Berry et al., 2006· Yoon et al., 2012). Τα άτομα που αναφέρουν μεγαλύτερη πρόσληψη της διάκρισης εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα ευαισθησίας, ενοχής, αβοηθησίας

και αναξιότητας (Schmit & Branscombe, 2002) και επίσης εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα άγχους στρες και καταθλιπτικών συμπτωμάτων και χαμηλότερα επίπεδα ευεξίας (Schmitt et al., 2014· Jasinskaja et al., 2006). Στην έρευνα των Kateri et al. (2022), με μετανάστες αλβανικής και ινδικής προέλευσης στην Ελλάδα, βρέθηκε συσχέτιση της προσλαμβανόμενης διάκρισης με τα καταθλιπτικά συμπτώματα, επιβεβαιώνοντας ευρήματα παλαιότερων ερευνών που προτείνουν τον αρνητικό αντίκτυπο της διάκρισης στην ψυχολογική προσαρμογή των μεταναστών.

Η μετα-ανάλυση των Schmitt et al., (2014) για τις επιπτώσεις της προσλαμβανόμενης διάκρισης στην ψυχική ευεξία, βρήκε αρνητικές συσχετίσεις της πρόσληψη της διάκρισής με την ψυχική υγεία, και η αρνητική συσχέτιση ήταν σταθερά στατιστικά σημαντική και για τις δύο διαστάσεις της διάκρισης, στο εύρος των διαφορετικών μετρήσεων της ψυχικής ευεξίας στο σύνολο των μελετών. Η ανάλυση του διαχρονικού μεγέθους της επίδρασης έδειξε πως η υψηλή πρόσληψη της διάκρισης προέβλεπε αρνητικά την ψυχική ευεξία, και μετά τον έλεγχο της επίδρασης των προηγούμενων επιπέδων ευεξίας. Επιπλέον, βρέθηκε πως η προσλαμβανόμενη διάκριση εμφάνιζε ισχυρότερες συσχετίσεις με τις αρνητικές πτυχές της ψυχικής προσαρμογής όπως η κατάθλιψη το άγχος και η δυσφορία, παρά με τις θετικές πτυχές όπως η αυτοεκτίμηση και η ικανοποίηση από τη ζωή. Η αυτοεκτίμηση στην πρώιμη εφηβεία είναι καθοριστικής σημασίας για την ψυχική υγεία, τόσο στην εφηβεία όσο και στην ενηλικίωση. Η αυτοεκτίμηση επίσης, είναι πιθανό να διαμεσολαβεί τη σχέση της προσλαμβανόμενης διάκρισης με την αρνητική πλευρά της προσαρμογής (Espinosa et al., 2019).

Αναφορικά με την ηλικία, στην έρευνα των Fleischmann και Phalet (2016) βρέθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ της συναισθηματικής δυσφορίας και της προσλαμβανόμενης διάκρισης, με ισχυρότερη θετική στους εφήβους κατά την πρώιμη φάση της εφηβείας (10-13 έτη), συγκριτικά με τη μέση εφηβεία (13-15 έτη). Η προσλαμβανόμενη διάκριση συνδεόταν

συστηματικά με την φτωχότερη προσαρμογή, αναφορικά με την κατάθλιψη, τα εσωτερικευμένα συμπτώματα και την αυτοεκτίμηση. Μεγαλώνοντας οι έφηβοι αποκτούν μεγαλύτερο ρεπερτόριο γνωστικών πόρων που μπορούν να εκμεταλλευτούν, γεγονός που δρα προστατευτικά ενάντια στις ψυχοκοινωνικές προκλήσεις που ανακύπτουν από τις εμπειρίες διάκρισης, εύρημα συνεπές με προηγούμενες μελέτες που υπογραμμίζουν την εμφάνιση αναπτυξιακών διαφορών στην υιοθέτηση αποτελεσματικών στρατηγικών διαχείρισης (coping skills) (Skinner & Zimmer-Gembeck, 2007, όπως αναφέρεται στο Benner et al., 2018).

Σχετικά με το φύλο στην έρευνα των Tummala-Narra & Claudius (2013) με εφήβους 13-19 ετών, τα έφηβα κορίτσια ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα καταθλιπτικών συμπτωμάτων συγκριτικά με τα συνομήλικα αγόρια και μετά τον έλεγχο μεταβλητών όπως οι διακρίσεις και η εθνοτική ταυτότητα. Η σχέση μεταξύ της προσλαμβανόμενης διάκρισης και της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας ήταν στατιστικά σημαντική τόσο για τα κορίτσια όσο και τα αγόρια.

Ερευνητικοί Στόχοι

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση τη σχέσης της εθνοτικής, της εθνικής και της διπολιτισμικής ταυτότητας των εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην Ελλάδα με την ψυχολογική τους προσαρμογή. Επιπλέον, θα διερευνηθεί η σχέση της προσλαμβανόμενης ενδο-ομαδικής και ατομικής διάκρισης με την εθνοτική ταυτότητα, την εθνική ταυτότητα, τη διπολιτισμική ταυτότητα και την ψυχολογική προσαρμογή των εφήβων αυτών, καθώς και οι σχέσεις μεταξύ των πολιτισμικών ταυτοτήτων.

Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που παρατέθηκε στο κεφάλαιο της Εισαγωγής προέκυψε μια σειρά από διερευνητικά ερωτήματα (E) και ερευνητικές υποθέσεις (Y).

Πρώτον, όσον αφορά τη σχέση των πολιτισμικών ταυτοτήτων με την προσαρμογή:

Υ1: Αναμένεται ότι η εθνοτική ταυτότητα θα σχετίζεται με υψηλά επίπεδα των θετικών διαστάσεων της προσαρμογής (αυτοεκτίμηση, ικανοποίηση από τη ζωή) και με χαμηλά επίπεδα των αρνητικών διαστάσεων της προσαρμογής (καταθλιπτικά συμπτώματα, συναισθηματικά συμπτώματα και θυμός/εχθρότητα).

Υ2: Η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας αναμένεται να σχετίζεται θετικά με την αυτοεκτίμηση και την ικανοποίηση από τη ζωή και αρνητικά με τα συναισθηματικά και τα καταθλιπτικά συμπτώματα.

Ε1: Πώς σχετίζεται η εθνική ταυτότητα και η διπολιτισμική ταυτότητα/συγχώνευση με την ψυχολογική προσαρμογή;

Δεύτερον, όσον αφορά τη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των ταυτοτήτων:

Ε2: Ποια είναι η σχέση μεταξύ της εθνοτικής και της εθνικής ταυτότητας;

Υ3: Αναμένεται ότι η συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας θα σχετίζεται θετικά με την εθνοτική ταυτότητα.

Υ4: Αναμένεται η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας θα συνδέεται με την εθνική ταυτότητα.

Τρίτον, όσον αφορά τη σχέση των προσλαμβανόμενων διακρίσεων με τις ταυτότητες:

Υ5: Αναμένεται πως η προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική διάκριση θα εμφανίζει αρνητική συσχέτιση με την εθνική ταυτότητα και με τη διπολιτισμική ταυτότητα.

Υ6: Αναμένεται η ενδο-ομαδική προσλαμβανομένη διάκριση να σχετίζεται θετικά με την εθνοτική ταυτότητα.

Τέταρτον, όσον αφορά τη συσχέτιση των διακρίσεων με την ψυχολογική προσαρμογή:

Υ7: Αναμένεται η ενδο-ομαδική και η ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση να σχετίζονται αρνητικά με την αυτοεκτίμηση και την ικανοποίηση από τη ζωή και θετικά με το θυμό, τα συναισθηματικά και καταθλιπτικά συμπτώματα.

Υ8: Η ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση αναμένεται να έχει ισχυρότερη αρνητική συσχέτιση με την ψυχολογική προσαρμογή από ό,τι η προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική διάκριση.

Πέμπτον, θα διερευνηθούν τα εξής ερωτήματα:

E3: Υπάρχουν διαφορές ως προς το φύλο και τη γενιά μετανάστευσης στις υπό μελέτη ψυχολογικές μεταβλητές;

E4: Υπάρχουν διαφορές στα προσλαμβανόμενα επίπεδα ενδο-ομαδικής και ατομικής διάκρισης;

E5: Υπάρχουν διαφορές στα αυτοαναφερόμενα επίπεδα εθνοτικής και εθνικής ταύτισης;

E6: Ποιες είναι οι προβλεπτικές μεταβλητές για τις διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής;

Μέθοδος

Συμμετέχοντα Άτομα

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 430 μαθήτριες και μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο της Α' και Β' Γυμνασίου από 13 σχολεία της Περιφέρειας Αττικής. Το 60% ($n = 258$) ήταν κορίτσια και το 39,1% ($n = 168$) ήταν αγόρια, ενώ 4 (0,9%) άτομα δήλωσαν την επιλογή Άλλο. Το 49,5% φοιτούσαν στην Α' Γυμνασίου την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας και το 50,5% στη Β' τάξη. Η μέση ηλικία των συμμετεχόντων ήταν 13,4 έτη με τυπική απόκλιση 0,69 και εύρος από 12,2 έως 16,4 έτη. Το 83,8% των συμμετεχόντων ήταν μετανάστες δεύτερης γενιάς.

Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Δημογραφικά Στοιχεία

Ζητήθηκε από τους εφήβους να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία τους. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε το δημογραφικό ερωτηματολόγιο 18 ερωτήσεων που έχει προσαρμοστεί από τους Motti-Stefanidi et al. (2008). Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν αφορούσαν στην ημερομηνία και χώρα γέννησης, το φύλο, την τάξη φοίτησης στο σχολείο, την ιθαγένεια και τα άτομα που διαβιώνουν μαζί τους. Σχετικά με τους γονείς, οι έφηβοι ερωτήθηκαν για το επίπεδο εκπαίδευσης, το επάγγελμα και τη χώρα γέννησής τους. Ερωτήσεις για το νοικοκυριό περιλάμβαναν τον αριθμό δωματίων του σπιτιού, την κάλυψη αναγκών με βάση την οικονομική κατάσταση και την ύπαρξη ηλεκτρονικών συσκευών με πρόσβαση στο διαδίκτυο.

Εθνοτική και Εθνική Ταυτότητα

Για τη μέτρηση της εθνοτικής και της εθνικής ταυτότητας, χρησιμοποιήθηκαν η Κλίμακα Εθνοτικής Ταυτότητας και η Κλίμακα Εθνικής Ταυτότητας, αντίστοιχα (National Identity Scale και Ethnic Identity Scale· Douglass & Umaña-Taylor, 2015· Fleischmann et al., 2011), προσαρμοσμένες από την ερευνητική ομάδα στα ελληνικά δεδομένα. Οι κλίμακες

περιλαμβάνουν 12 ερωτήσεις όπως «Έχω μέσα μου έντονα την αίσθηση ότι ανήκω στην ελληνική κοινωνία», «Ξέρω τι σημαίνει για μένα η εθνικότητά μου», που αξιολογούνται με μία κλίμακα τύπου Likert από το 1 έως το 5 («Δεν ισχύει καθόλου» έως «Ισχύει πάρα πολύ»). Η Κλίμακα Εθνοτικής Ταυτότητας συμπληρώθηκε μόνο από τα άτομα με μεταναστευτικό υπόβαθρο και περιλαμβάνει μία ακόμη πρόταση στην οποία ζητείται από τους εφήβους να καταγράψουν ποια είναι η εθνικότητά τους.

Διπολιτισμική Ταυτότητα

Η Κλίμακα Ενσωμάτωσης Διπολιτισμικής Ταυτότητας για παιδιά (Bicultural Identity Integration Scale for Children· Trifiletti et al., 2021) χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση της αρμονίας και της συγχώνευσης διπολιτισμικής ταυτότητας των εφήβων μεταναστών. Το εργαλείο προσαρμόστηκε στα ελληνικά από την ερευνητική ομάδα και περιλαμβάνει 11 προτάσεις αυτοαναφοράς, όπως «Αισθάνομαι ότι η κουλτούρα της χώρας καταγωγής μου και η ελληνική κουλτούρα είναι αταίριαστες», «Μου ταιριάζει καλύτερα ένας συνδυασμός της χώρας καταγωγής μου και της Ελλάδας, παρά μία από τις δύο κουλτούρες». Η βαθμολογία της κλίμακας δίνεται σε κλίμακα Likert με εύρος 1-5 («Δεν ισχύει καθόλου»-«Ισχύει πάρα πολύ»).

Προσλαμβανόμενη Διάκριση

Η Κλίμακα Προσλαμβανόμενης Διάκρισης (Perceived Discrimination Scale) των Motti-Stefanidi και Asendorpf (2012) και Motti-Stefanidi et al. (2018) χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση της πρόσληψης των διακρίσεων των μεταναστών εφήβων στην ελληνική κοινωνία στο ομαδικό επίπεδο της εθνοτικής εσω-ομάδας και σε ατομικό επίπεδο αυτοαναφοράς, με τέσσερις προτάσεις για το κάθε επίπεδο. Ερωτήσεις όπως «Αισθάνεσαι ότι τα παιδιά της εθνικότητάς σου είναι καλοδεχούμενα στην ελληνική κοινωνία;», «Αισθάνεσαι ότι είσαι καλοδεχούμενος/η στην ελληνική κοινωνία;» αξιολογούνται σε πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert από 1 = «Ποτέ» έως 5 = «Πολύ συχνά».

Ψυχολογική Προσαρμογή

Για την αξιολόγηση της ψυχολογικής προσαρμογής των εφήβων χρησιμοποιήθηκαν μετρήσεις των διαταραχών συναισθήματος, των συμπτωμάτων θυμού, της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, της αυτοεκτίμησης και της ικανοποίησης από τη ζωή. Τα κάτωθι εργαλεία χρησιμοποιήθηκαν για την καθεμία από τις επιμέρους διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής.

Διαταραχές Συναισθήματος. Για την αξιολόγηση των διαταραχών συναισθήματος και των ψυχοσωματικών συμπτωμάτων χρησιμοποιήθηκε η υποκλίμακα για τα συμπτώματα συναισθήματος του Ερωτηματολογίου Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (Strengths and Difficulties Questionnaire· Goodman et al., 1998), όπως έχει προσαρμοστεί στα ελληνικά από τους Μπίμπου-Νάκου και συν. (2001) και Motti-Stefanidi et al. (2008). Περιλαμβάνει πέντε ερωτήσεις, όπως «Έχω συχνά πονοκεφάλους, πόνο στο στομάχι ή αδιαθεσία», «Ανησυχώ πολύ» που βαθμολογήθηκαν από τους συμμετέχοντες σε κλίμακα Likert από 1 = «Δεν ισχύει» έως 3 = «Ισχύει πολύ».

Συμπτώματα Θυμού. Για την αξιολόγηση της έντασης συμπτωμάτων θυμού χρησιμοποιήθηκε η υποκλίμακα του Θυμού, της Κλίμακας Ψυχοπαθολογίας (Symptom Checklist-90-Revised) των Derogatis και Unger (1994) και Ντώνια και συν. (1991), που αποτελείται από έξι προτάσεις οι οποίες βαθμολογούνται σε κλίμακα τριών διαβαθμίσεων από 1 έως 3, με το 3 να δηλώνει μεγαλύτερη ένταση συμπτωμάτων θυμού. Πραδείγματα προτάσεων είναι «Νιώθω εύκολα ενόχληση ή εκνευρισμό» και «Τσακώνομαι συχνά, καυγαδίζω».

Καταθλιπτικά Συμπτώματα. Η αξιολόγηση των καταθλιπτικών συμπτωμάτων αξιολογήθηκε με την ελληνική προσαρμογή από τους Motti et al. (2020) της Κλίμακας Κατάθλιψης (Depression Scale· Salokangas et al., 1995). Περιλαμβάνει 10 ερωτήσεις, όπως «Νιώθω ότι δεν έχω ενέργεια» και «Το μέλλον μου μοιάζει χωρίς καμία ελπίδα», που

βαθμολογούνταν με μία τετραβάθμια κλίμακα τύπου Likert, από το 1 = «Καθόλου» έως το 4 = «Πάρα πολύ».

Αυτοεκτίμηση. Για τη μέτρηση της αυτοεκτίμησης των συμμετεχόντων χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (1965). Η ελληνική προσαρμογή της κλίμακας από τους από Motti-Stefanidi et al., (2008) αποτελείται από 10 προτάσεις αυτοαναφοράς που βαθμολογούνται σε μία πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert, από 1 = «Διαφωνώ απόλυτα» έως 5 = «Συμφωνώ απόλυτα» και περιλαμβάνει δηλώσεις, όπως «Αισθάνομαι ότι έχω αρκετά καλά στοιχεία στο χαρακτήρα μου» και «Γενικά έχω την αίσθηση ότι είμαι αποτυχημένος/η».

Ικανοποίηση από τη Ζωή. Η αξιολόγηση του επιπέδου ικανοποίησης από τη ζωή έγινε με την προσαρμοσμένη από την ερευνητική ομάδα Κλίμακα Ικανοποίησης από τη Ζωή (Satisfaction With Life Scale) των Diener et al., (1985). Παραδείγματα ερωτήσεων αποτελούν τα παρακάτω: «Ως επί το πλείστον, η ζωή μου είναι κοντά στο ιδανικό μου» και «Αν μπορούσα να ζήσω τη ζωή μου από την αρχή, δεν θα άλλαζα σχεδόν τίποτα». Κάθε στοιχείο βαθμολογείται σε μία πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert με εύρος από 1 = «Διαφωνώ απόλυτα» έως 5 = «Συμφωνώ απόλυτα».

Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων

Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας συλλέχθηκαν στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Προσαρμογή Εφήβων Μεταναστών και Προσφύγων από τη σκοπιά της Ψυχικής Ανθεκτικότητας: Ποιοι τα Καταφέρνουν και Γιατί;» με επιστημονικά υπεύθυνη την ομότιμη καθηγήτρια Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη. Το έργο χρηματοδοτήθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας και έχει λάβει τις απαραίτητες εγκρίσεις από την Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας του Τμήματος Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ και από την Περιφερειακή Διεύθυνση Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης Αττικής.

Η επιλογή των σχολείων έγινε κατόπιν επικοινωνίας με τις διευθύντριες και τους διευθυντές σχολείων της Αττικής από περιοχές με χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και ενημέρωσης τους σχετικά με την έρευνα. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε συνάντηση της ερευνητικής ομάδας με το σύνολο του διδακτικού προσωπικού των σχολείων, κατά την οποία αποδέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα κατόπιν ενδελεχούς ενημέρωσης αναφορικά με το πρόγραμμα και τη διαδικασία. Συμφωνήθηκαν οι ημέρες και ώρες χορήγησης των ερωτηματολογίων βάσει της διαθεσιμότητας των σχολείων και δόθηκαν οι φόρμες ενήμερης συγκατάθεσης προς τους γονείς.

Η χορήγηση των ερωτηματολογίων σε κάθε σχολείο λάμβανε χώρα κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος σε διάστημα δύο διδακτικών ωρών. Τα ερωτηματολόγια χορηγούνταν από προπτυχιακούς φοιτητές που αποτέλεσαν τους ερευνητικούς βοηθούς της έρευνας, σε συνεργασία και υπό την εποπτεία μεταπτυχιακών και διδακτορικών φοιτητών.

Για τη διασφάλιση του απορρήτου και της ανωνυμίας των συμμετεχόντων, στα ερωτηματολόγια αναγραφόταν ένας εξαψήφιος κωδικός αριθμός που δόθηκε από την ομάδα με βάση το σχολείο, την τάξη, το τμήμα και τον αριθμό μητρώου των μαθητών. Δεν διατηρήθηκε πρόσβαση στο μαθητολόγιο ή σε οποιοδήποτε προσωπικό στοιχείο των συμμετεχόντων μετά το τέλος της χορήγησης. Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική και κατόπιν συγκατάθεσης των ίδιων των εφήβων και των γονέων τους. Στα συμμετέχοντα άτομα δινόταν η οδηγία να απαντήσουν αυθόρμητα και με ειλικρίνεια στο σύνολο των προτάσεων με τη σειρά παρουσίασης αυτών.

Αποτελέσματα

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό λογισμικό Jamovi 2.4.11. Από τον έλεγχο κανονικότητας των σχετικών με την ψυχολογική προσαρμογή μεταβλητών για το σύνολο του δείγματος, σύμφωνα με το κριτήριο Shapiro-Wilk και το κριτήριο της λοξότητας και της κύρτωσης προκύπτει ότι οι μεταβλητές για τα συναισθηματικά συμπτώματα, τον θυμό/εχθρότητα, τα καταθλιπτικά συμπτώματα και την ικανοποίηση από τη ζωή δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή. Διενεργήθηκε έλεγχος κανονικότητας για την εθνοτική και εθνική ταυτότητα και τις δύο διαστάσεις διπολιτισμικής ταυτότητας, όπως και για τις δύο διαστάσεις της προσλαμβανόμενης διάκρισης (ατομική και ενδο-ομαδική) και προέκυψε πως καμία από τις μεταβλητές δεν ακολουθούσε την κανονική κατανομή. Παρόλο, λοιπόν, που η μηδενική υπόθεση της κανονικότητας απορρίπτεται σε επίπεδο 1% λόγω του μεγάλου δείγματος ($N = 430$) δεν είναι αναγκαίο να εφαρμοστούν μη-παραμετρικά κριτήρια ελέγχου υποθέσεων, καθώς τα παραμετρικά κριτήρια μπορούν να εφαρμοστούν αξιόπιστα, λόγω του κεντρικού οριακού θεωρήματος, το οποίο προϋποθέτει ένα αρκετά μεγάλο δείγμα όπως στην περίπτωση αυτή.

Στην ενότητα που ακολουθεί περιγράφονται αναλυτικά τα αποτελέσματα της έρευνας. Αρχικά, αναφέρονται οι περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες: μέσος όρος, τυπική απόκλιση, οι ελάχιστες και μέγιστες τιμές και οι δείκτες εσωτερικής συνέπειας Cronbach's α για τις υπό μελέτη μεταβλητές. Ακόμη, μελετώνται οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών με τον δείκτη συνάφειας Pearson r . Παρατίθενται επίσης οι συγκρίσεις μέσω όρων για τη διερεύνηση των διαφορών ως προς το φύλο και τη γενιά μετανάστευση με το μη παραμετρικό κριτήριο Mann-Whitney. Στη συνέχεια, αναφέρονται οι συγκρίσεις μέσω όρων μέσω του κριτηρίου t εξαρτημένων δειγμάτων για τις διαφορές μέσω όρων ανάμεσα στην εθνοτική και την εθνική ταυτότητα, αφενός, και στο ομαδικό και το ατομικό επίπεδο πρόσληψης της διάκρισης, αφετέρου. Τέλος, παρατίθενται οι ιεραρχικές πολλαπλές

παλινδρομήσεις που σχεδιάστηκαν για τη διερεύνηση των μεταβλητών που προβλέπουν τις διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής.

Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται ο μέσος όρος, η τυπική απόκλιση, η ελάχιστη και η μέγιστη τιμή, καθώς και η διάμεσος του συνόλου των μεταβλητών. Ακόμη, αναφέρεται ο αριθμός των προτάσεων για κάθε κλίμακα και οι δείκτες εσωτερικής συνέπειας α του Cronbach.

Πίνακας 1

Δείκτες Κεντρικής Τάσης, Αριθμός Προτάσεων και Δείκτες Εσωτερικής Συνέπειας των Υπό Μελέτη Μεταβλητών για το Σύνολο του Δείγματος

	M.O.	T.A.	Min	Max	Median	Προτ.	α
Εθνοτική ταυτότητα	3,46	0,75	1,33	5,00	3,67	12	0,84
Εθνική ταυτότητα	3,09	0,75	1,08	4,83	3,09	12	0,84
Διπολιτισμική αρμονία	3,97	0,82	1,00	5,00	4,17	6	0,79
Διπολιτισμική συγχώνευση	2,69	1,01	1,00	5,00	2,80	5	0,69
Προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική διάκριση	2,29	1,03	1,00	5,00	2,00	3	0,75
Προσλαμβανόμενη ατομική διάκριση	1,61	0,81	1,00	5,00	1,33	3	0,77
Συναισθηματικά συμπτώματα	1,87	0,57	1,00	3,00	1,80	5	0,79
Θυμός/Εχθρότητα	1,71	0,57	1,00	3,00	1,50	6	0,85
Καταθλιπτικά συμπτώματα	1,93	0,73	1,00	4,00	1,70	10	0,91
Αυτοεκτίμηση	3,42	0,87	1,00	5,00	3,50	10	0,85
Ικανοποίηση από τη ζωή	3,32	0,94	1,00	5,00	3,40	5	0,83

Αναφορικά με τα ψυχολογικά συμπτώματα, οι συμμετέχοντες εμφάνισαν υψηλότερους δείκτες στις θετικές διαστάσεις της προσαρμογής, την αυτοεκτίμηση (Μ.Ο. = 3,42, Τ.Α. = 0,87) και την ικανοποίηση από τη ζωή (Μ.Ο. = 3,32, Τ.Α. = 0,94). Ως προς τις αρνητικές διαστάσεις της προσαρμογής, οι μέσοι όροι κυμάνθηκαν σε μέτρια επίπεδα. Υψηλότερος μέσος όρος παρατηρήθηκε στα καταθλιπτικά συμπτώματα (Μ.Ο. = 1,93, Τ.Α. = 0,73), ακολουθούσαν τα συναισθηματικά συμπτώματα (Μ.Ο. = 1,87, Τ.Α. = 0,57) και τέλος η χαμηλότερη τιμή παρατηρήθηκε στη διάσταση θυμός/εχθρότητα (Μ.Ο. = 1,71, Τ.Α. = 0,57).

Αναφορικά με τις διαστάσεις της εθνοτικής και εθνικής ταυτότητας υψηλότερο μέσο επίπεδο σημειώθηκε στην εθνοτική ταυτότητα (Μ.Ο. = 3,64, Τ.Α. = 0,75) σε σύγκριση με τον εθνική ταυτότητα (Μ.Ο. = 3,09, Τ.Α. = 0,75), ενώ η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας εμφάνισε τα υψηλότερα επίπεδα (Μ.Ο. = 3,97, Τ.Α. = 0,83). Χαμηλότερες τιμές εμφάνισε η συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας (Μ.Ο. = 2,69, Τ.Α. = 1,01). Οι συμμετέχοντες εμφάνισαν χαμηλά επίπεδα προσλαμβανομένης διάκρισης. Ειδικότερα, αναφορικά με την προσλαμβανόμενη διάκριση οι μέσοι όροι ήταν υψηλότεροι για τη διάσταση στο επίπεδο της ομάδας (Μ.Ο. = 2,29, Τ.Α. = 1,03) σε σύγκριση με τη διάσταση σε επίπεδο ατόμου (Μ.Ο. = 1,61, Τ.Α. = 0,81).

Έλεγχος Ερευνητικών Ερωτημάτων και Υποθέσεων

Πολιτισμικές Ταυτότητες και Ψυχολογική Προσαρμογή

Η εθνοτική ταυτότητα εμφάνισε μικρή συσχέτιση με την αυτοεκτίμηση ($r = 0,23$, $p < 0,001$) και μέτρια με την ικανοποίηση από τη ζωή ($r = 0,32$, $p < 0,001$), όμως δεν εμφάνισε σημαντικές συσχετίσεις με την αρνητική όψη της προσαρμογής (συναισθηματικά, καταθλιπτικά συμπτώματα και θυμός/εχθρότητα), επιβεβαιώνοντας εν μέρει την πρώτη ερευνητική υπόθεση.

Η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας σχετίστηκε αρνητικά με όλες τις διαστάσεις της αρνητικής προσαρμογής σε χαμηλά επίπεδα. Αναλυτικότερα, σχετίστηκε

αρνητικά με τα συναισθηματικά συμπτώματα ($r = -0,14$, $p < 0,05$), με τον θυμό/εχθρότητα ($r = -0,14$) και με τα καταθλιπτικά συμπτώματα ($r = -0,16$, $p < 0,001$). Επιπλέον, εμφάνισε μικρή θετική σχέση με την αυτοεκτίμηση ($r = 0,11$, $p < 0,10$), επιβεβαιώνοντας τη δεύτερη ερευνητική υπόθεση.

Αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, η εθνική ταυτότητα σχετίστηκε επίσης θετικά με την αυτοεκτίμηση ($r = 0,20$, $p < 0,001$) και την ικανοποίηση από τη ζωή ($r = 0,35$, $p < 0,001$) σε παρόμοια με την εθνοτική ταυτότητα επίπεδα. Επιπλέον η εθνική ταυτότητα εμφάνισε μικρή αρνητική συσχέτιση με τη διάσταση θυμός/εχθρότητα ($r = -0,11$, $p < 0,10$). Η συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας εμφάνισε μικρή θετική συσχέτιση με τα συναισθηματικά συμπτώματα ($r = 0,10$, $p < 0,10$) και με τα καταθλιπτικά συμπτώματα ($r = 0,11$, $p < 0,10$)

Συσχετίσεις των Πολιτισμικών Ταυτοτήτων

Για το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα και τη συσχέτιση της εθνοτικής με την εθνική ταυτότητα, εμφανίστηκε θετική σχέση μεταξύ των δύο ($r = 0,43$, $p < 0,001$), ενώ η διάσταση της αρμονίας συνδέθηκε αρνητικά με τη συγχώνευση ($r = -0,45$, $p < 0,001$). Αναφορικά με την τρίτη ερευνητική υπόθεση, η συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας σχετίστηκε θετικά με την εθνοτική ταυτότητα ($r = 0,24$, $p < 0,001$), επιβεβαιώνοντας την υπόθεσή μας. Η τέταρτη ερευνητική υπόθεση για τη σχέση της εθνικής ταυτότητας με την αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας δεν επιβεβαιώθηκε, καθώς οι δύο ταυτότητες δεν σχετίστηκαν στην παρούσα έρευνα.

Πολιτισμικές Ταυτότητες και Προσλαμβανόμενες Διακρίσεις

Για την πέμπτη ερευνητική υπόθεση, η εθνική ταυτότητα δε σχετίστηκε με τη διάκριση σε επίπεδο ομάδα ή ατόμου, ωστόσο η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας εμφάνισε αρνητική στατιστικά σημαντική σχέση και με τις δύο διαστάσεις της διάκρισης,

μικρής (προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική διάκριση, $r = 0,23$, $p < 0,001$) και μέτριας (προσλαμβανόμενη ατομική διάκριση $r = 0,36$, $p < 0,001$) ισχύος.

Η έκτη ερευνητική μας υπόθεση για τη συσχέτιση της εθνοτικής και με την προσλαμβανόμενη διάκριση, δεν επιβεβαιώθηκε, καθώς δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση σε επίπεδο ομάδας ή ατόμου. Η συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας εμφάνισε μικρή θετική συνάφεια με την προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική ($r = 0,14$, $p < 0,05$) και με την ατομική διάκριση ($r = 0,12$, $p < 0,001$).

Συσχετίσεις Προσλαμβανόμενων Διακρίσεων με την Προσαρμογή

Η έβδομη ερευνητική υπόθεση για τη σχέση των διακρίσεων με την προσαρμογή επιβεβαιώθηκε εν μέρει. Ειδικότερα, η ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση εμφάνισε μικρή θετική σχέση με τις αρνητικές διαστάσεις της προσαρμογής: με τα συναισθηματικά συμπτώματα ($r = 0,15$, $p < 0,01$), με τα καταθλιπτικά συμπτώματα ($r = 0,12$, $p < 0,05$) και με τον θυμό/εχθρότητα ($r = 0,12$, $p < 0,05$), ενώ εμφάνισε αρνητικές συσχετίσεις με την αυτοεκτίμηση και την ικανοποίηση από τη ζωή ($r = -0,13$, $p < 0,01$). Η προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική διάκριση εμφάνισε την ίδια μικρή χαμηλή θετική σχέση με τα συναισθηματικά συμπτώματα και το θυμό/εχθρότητα ($r = 0,20$, $p < 0,001$), αλλά δεν εμφάνισε στατιστικά σημαντικές σχέσεις με τις υπόλοιπες μεταβλητές της προσαρμογής.

Η όγδοη ερευνητική υπόθεση για τις ισχυρότερες αρνητικές συσχετίσεις της ατομικής έναντι της ενδο-ομαδικής διάκρισης δεν επιβεβαιώθηκε, καθώς και οι δυο διαστάσεις εμφάνισαν μικρές έως μέτριες συσχετίσεις με την προσαρμογή, ωστόσο η ατομική διάκριση συσχετίστηκε με όλες τις διαστάσεις της προσαρμογής.

Ισχυρότερες στατιστικά σημαντικές σχέσεις σημειώθηκαν στη συσχέτιση των επιμέρους διαστάσεων της προσαρμογής. Αναλυτικότερα τα συναισθηματικά συμπτώματα εμφάνισαν ισχυρή θετική σχέση με τον θυμό/εχθρότητα ($r = 0,54$, $p < 0,001$) ισχυρή αρνητική σχέση με την αυτοεκτίμηση ($r = -0,60$, $p < 0,001$). Τα συναισθηματικά

συμπτώματα σχετίστηκαν επιπλέον θετικά με το θυμό εχθρότητα ($r = 0,15, p < 0,01$) και αρνητικά με την ικανοποίηση από τη ζωή ($r = 0,30, p < 0,001$). Η διάσταση θυμός/εχθρότητα σχετίστηκε θετικά με τα καταθλιπτικά συμπτώματα ($r = 0,51, p < 0,001$) σε επίπεδα που χαρακτηρίζονται μέτρια προς υψηλά και αρνητικά με την αυτοεκτίμηση ($r = 0,42, p < 0,001$) και την ικανοποίηση από τη ζωή ($r = 0,29, p < 0,001$) σε μέτρια επίπεδα. Τα καταθλιπτικά συμπτώματα εμφάνισαν ισχυρή αρνητική συσχέτιση με την αυτοεκτίμηση ($r = -0,71, p < 0,001$) και μέτρια συσχέτιση με την ικανοποίηση από τη ζωή ($r = -0,45, p < 0,001$). Τέλος, η αυτοεκτίμηση συνδέθηκε θετικά με την ικανοποίηση από τη ζωή ($r = 0,59, p < 0,001$).

Πίνακας 2

Συντελεστές Συσχέτισης Pearson's r για τις Υπό Μελέτη Μεταβλητές

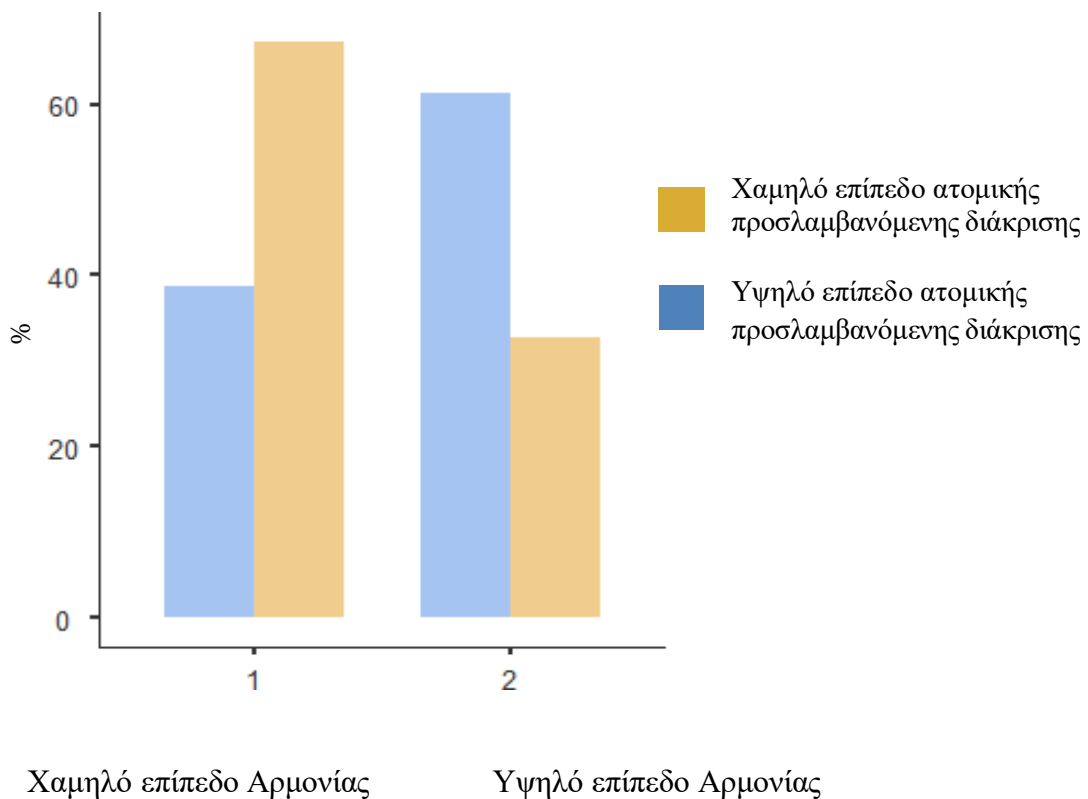
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.Εθνοτική Ταυτότητα	—									
2.Εθνική Ταυτότητα	0,43***	—								
3.Διπολιτισμική Αρμονία	-0,18***	-0,03	—							
4.Διπολιτισμική Συγχώνευση	0,24***	0,28***	-0,45***	—						
5.Ενδοομαδική Διάκριση	0,07	-0,06	-0,23***	0,14**	—					
6.Ατομική Διάκριση	0,07	-0,08	-0,36***	0,12*	0,47***	—				
7.Συναισθηματικά Συμπτώματα	-0,04	-0,01	-0,14**	0,10*	0,20***	0,15**	—			
8.Θυμός/Εχθρότητα	-0,04	-0,11*	-0,14**	0,04	0,20***	0,12*	0,54***	—		
9.Καταθλιπτικά Συμπτώματα	0,05	-0,05	-0,16**	0,11*	0,10	0,12*	-0,15**	0,51***	—	
10.Αυτοεκτίμηση	0,23***	0,20***	0,11*	0,03	-0,08	-0,13**	-0,60***	-0,42***	0,71***	—
11.Ικανοποίηση από τη Ζωή	0,32***	0,35***	0,08	0,09	-0,10	-0,13**	-0,30***	-0,29***	-0,45***	0,59***

Σημείωση: * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$.

Τα μοντέλα απόρριψης/ταύτισης και απόρριψης/αποταύτισης δεν επιβεβαιώθηκαν στην παρούσα έρευνα, καθώς οι προσλαμβανόμενες διακρίσεις τόσο σε ομαδικό όσο και σε ατομικό επίπεδο δεν σχετίστηκαν με την εθνοτική ούτε με την εθνική ταύτιση. Για την περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης της αρμονίας της διπολιτισμικής ταυτότητας με τις προσλαμβανόμενες διακρίσεις πραγματοποιήθηκε έλεγχος με το στατιστικό κριτήριο χ^2 (Σχήμα 1). Οι δύο ποσοτικές μεταβλητές εισήχθησαν ως κατηγορικές δύο επίπεδων (χαμηλή-υψηλή) με βάση τη διάμεσο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των επιπέδων της αρμονίας και της ατομικής προσλαμβανόμενης διάκρισης, $\chi^2(1) = 33,00, p = 0,01$. Συγκεκριμένα το 67,3% των ατόμων που ανήκαν στο υψηλό επίπεδο της ατομικής προσλαμβανόμενης διάκρισης, ανήκαν ταυτόχρονα στο χαμηλό επίπεδο αρμονίας.

Σχήμα 1

Κατανομή (%) της Προσλαμβανόμενης Ατομικής Διάκρισης ως προς τα Επίπεδα Αρμονίας

Συγκρίσεις Μέσων Όρων Μεταξύ Ομάδων

Για την εξέταση των διαφορών ως προς το φύλο και το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, διενεργήθηκε έλεγχος με το μη παραμετρικό κριτήριο Mann-Whitney, καθώς το αποτέλεσμα του κριτηρίου Levene's test ήταν στατιστικά σημαντικό ($p < 0,05$), επομένως, δεν πληρούται η προϋπόθεση της ισότητας των διακυμάνσεων. Ειδικότερα, διενεργήθηκε έλεγχος με το κριτήριο U Mann-Whitney προκειμένου να διαπιστωθεί αν υπήρχαν συστηματικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα στην εθνοτική ταυτότητα, εθνική ταυτότητα, τη αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας, τη συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας, την ενδο-ομαδική και ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση και το σύνολο των ψυχολογικών συμπτωμάτων. Δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις πολιτισμικές ταυτότητες και στη διάκριση. Διαφορές ως προς το φύλο σημειώθηκαν στις αρνητικές όψεις της προσαρμογής και στην αυτοεκτίμηση.

Συγκεκριμένα τα κορίτσια εμφάνισαν υψηλότερα μέσα επίπεδα στα συναισθηματικά συμπτώματα (Μ.Ο = 2,00) συγκριτικά με τα συνομήλικά τους αγόρια (Μ.Ο = 1,40), $U = 10779$, αλλά και υψηλότερα επίπεδα στη διάσταση θυμός/εχθρότητα (Μ.Ο. = 1,67) σε σχέση με τα συνομήλικα αγόρια (Μ.Ο. = 1,33), $U = 16479$. Στατιστικά σημαντική διαφορά προέκυψε και για τα καταθλιπτικά συμπτώματα, με τα κορίτσια να εμφανίζουν υψηλότερα μέσα επίπεδα (Μ.Ο = 1,80) σε σχέση με τα αγόρια (Μ.Ο.= 1,60), $U = 15674$. Τέλος τα αγόρια υπερτερούσαν στη μέση κατάταξη της αυτοεκτίμησης (Μ.Ο. = 3,70), συγκριτικά με τα κορίτσια (Μ.Ο = 3,40), $U = 16994$ (Πίνακας 3).

Για την εξέταση των διαφορών ως προς τη γενιά μετανάστευσης, διενεργήθηκε επίσης έλεγχος με το μη παραμετρικό κριτήριο Mann-Whitney, καθώς το αποτέλεσμα του κριτηρίου Levene's test ήταν στατιστικά σημαντικό ($p < 0,05$). Δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς τη γενιά μετανάστευσης σε καμία από τις υπό μελέτη μεταβλητές.

Πίνακας 3

Σύγκριση Μέσων Όρων των Υπό Μελέτη Μεταβλητών με το Κριτήριο Mann Whintey ως προς το Φύλο

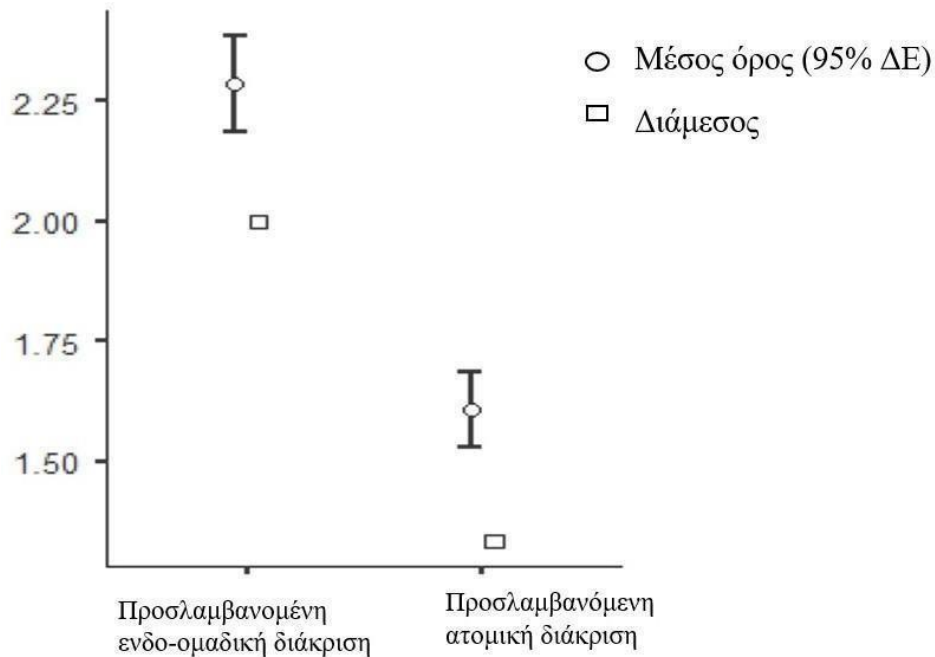
	Φύλο		U	p
	Αγόρια	Κορίτσια		
Εθνοτική ταυτότητα	3,75	3,65	17408	0,029
Εθνική ταυτότητα	3,17	3,09	20225	0,224
Διπολιτισμική αρμονία	4,00	4,17	17465	0,109
Διπολιτισμική συγχώνευση	2,80	2,67	18665	0,713
Προσλ. Ενδο-ομαδική διάκριση	2,00	2,33	18957	0,423
Προσλαμβανόμενη ατομική διάκριση	1,33	1,33	19207	0,748
Συναισθηματικά συμπτώματα	1,40	2,00	10779	< 0,001
Θυμός/Εχθρότητα	1,33	1,67	16479	< 0,001
Καταθλιπτικά συμπτώματα	1,60	1,80	15674	< 0,001
Αυτοεκτίμηση	3,70	3,40	16994	< 0,001
Ικανοποίηση από τη ζωή	3,40	3,40	20431	0,349

Για την εξέταση των διαφορών της προσλαμβανόμενης ενδο-ομαδικής με την προσλαμβανόμενη ατομική διάκριση και το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα, εφαρμόστηκε το παραμετρικό κριτήριο t-test για εξαρτημένα δείγματα (Σχήμα 2). Προέκυψε στατιστικά σημαντική διαφορά στους μέσους αναφορικά με τις δύο διαστάσεις της προσλαμβανόμενης διάκρισης, $t(406) = 14,00$, $p = 0,001$. Τα άτομα έτειναν να αναφέρουν υψηλότερη ενδο-

ομαδική προσλαμβανομένη διάκριση (Μ.Ο. = 2,28, Τ.Α. = 1,04), συγκριτικά με την ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση (Μ.Ο. = 1,61, Τ.Α. = 0,8).

Σχήμα 2

Σύγκριση Μέσων Όρων Προσλαμβανόμενης Ενδο-ομαδικής και Ατομικής Διάκρισης

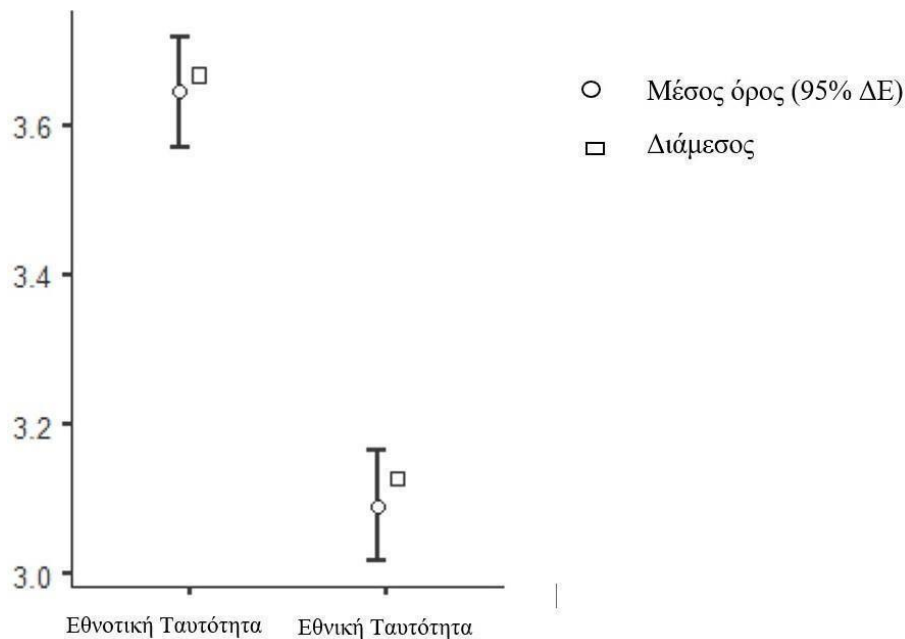

Για την εξέταση των διαφορών της εθνοτικής με την εθνική ταύτιση εφαρμόστηκε επίσης το παραμετρικό κριτήριο *t*-test για εξαρτημένα δείγματα (Σχήμα 3). Προέκυψε στατιστικά σημαντική διαφορά στους μέσους αναφορικά με τις δύο διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας $t(41) = 14,10, p = 0,001$. Τα άτομα παρουσίασαν υψηλότερο μέσο όρο στη διάσταση της εθνοτικής ταυτότητας (Μ.Ο = 3,64, Τ.Α. = 0,76), συγκριτικά με την εθνική ταυτότητα στο σύνολο του δείγματος (Μ.Ο = 3,09, Τ.Α. = 0,76).

Σχήμα 3

Σύγκριση Μέσων Όρων Έθνοτικής και Εθνικής Ταυτότητας

Στατιστική Πρόβλεψη των Διαστάσεων της Προσαρμογής

Για τη στατιστική πρόβλεψη των συναισθηματικών συμπτωμάτων, του θυμού/εχθρότητας, των καταθλιπτικών συμπτωμάτων, της αυτοεκτίμησης και της ικανοποίησης από τη ζωή (ερευνητικό ερώτημα 6) σχεδιάστηκαν πέντε αναλύσεις ιεραρχικής πολλαπλής παλινδρόμησης (μέθοδος stepwise) με τρία μοντέλα, όπου καθεμία από τις διαστάσεις της προσαρμογής αποτελούσε τη μεταβλητή-κριτήριο (εξαρτημένη). Στο πρώτο βήμα οι προβλεπτικές κατηγορικές μεταβλητές του φύλου και της γενιάς μετανάστευσης εισήχθησαν στο μοντέλο της παλινδρόμησης ως διχότομες μεταβλητές. Στο δεύτερο βήμα προστέθηκαν οι πολιτισμικές ταυτότητες (έθνοτική και εθνική ταυτότητα, αρμονία και συγχώνευση διπολιτισμική ταυτότητας) και στο τρίτο βήμα εισήχθησαν η προσλαμβανομένη ενδο-ομαδική και ατομική διάκριση.

Στην πρώτη ιεραρχική παλινδρόμηση (Πίνακας 4) ως μεταβλητή κριτήριο (εξαρτημένη) εισήχθησαν τα συναισθηματικά συμπτώματα. Και τα τρία μοντέλα βρέθηκαν στατιστικά σημαντικά: Μοντέλο 1: $F(2, 385) = 40,10, p < 0,001$, Μοντέλο 2: $F(6, 381) =$

16,62, $p < 0,001$, Μοντέλο 3: $F(2, 379) = 14,20$, $p < 0,001$. το τρίτο μοντέλο ($R^2 = 0,23$), εξηγούσε το μεγαλύτερο ποσοστό της διακύμανσης, δηλαδή το 23% της διασποράς των συναισθηματικών συμπτωμάτων μπορούσαν να εξηγηθούν από το μοντέλο. Ωστόσο, μόνο το θηλυκό φύλο σχετίστηκε σημαντικά θετικά με την εξαρτημένη μεταβλητή ($\beta = 0,85$, $p < 0,001$). Επιπλέον, η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας προέβλεψε αρνητικά τα συναισθηματικά συμπτώματα ($\beta = -0,14$, $p < 0,01$), δηλαδή όταν αυξάνεται κατά μία τυπική απόκλιση η αρμονία της διπολιτισμικής ταυτότητας, τα συναισθηματικά συμπτώματα μειώνονται κατά 0,85 μονάδες τυπικής απόκλισης.

Για τον θυμό/εχθρότητα (Πίνακας 4), και τα τρία μοντέλα βρέθηκαν στατιστικά σημαντικά με το τρίτο, $F(8, 378) = 5,62$, $p < 0,001$, να εξηγεί το μεγαλύτερο ποσοστό της διακύμανσης ($R^2 = 0,11$) και άρα η εξαρτημένη μεταβλητή προβλέπεται από τις προβλεπτικές μεταβλητές κατά 11%. Το θηλυκό φύλο ήταν η σημαντικότερη προβλεπτική μεταβλητή, προβλέποντας θετικά τον θυμό/εχθρότητα ($\beta = 0,22$, $p < 0,001$).

Για τα καταθλιπτικά συμπτώματα (Πίνακας 4) το τρίτο μοντέλο, $F(8, 377) = 5,08$, $p < 0,001$, εξηγούσε το 10% της διακύμανσης. Το θηλυκό φύλο ήταν η σημαντικότερη προβλεπτική μεταβλητή και για τα καταθλιπτικά συμπτώματα, προβλέποντάς τα θετικά ($\beta = 0,47$, $p < 0,001$).

Για την αυτοεκτίμηση (Πίνακας 4) στο τρίτο μοντέλο, $F(8, 388) = 6,92$, $p < 0,001$, ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 ήταν ίσος με 0,13, δηλαδή, το 13% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορούσε να ερμηνευθεί με βάση το μοντέλο. Το θηλυκό φύλο προέβλεπε αρνητικά την αυτοεκτίμηση ($\beta = -0,36$, $p < 0,001$). Επιπρόσθετα, η εθνοτική ταυτότητα προέβλεπε θετικά την αυτοεκτίμηση ($\beta = 0,18$, $p < 0,001$). Κάθε φορά που η εθνοτική ταυτότητα αυξάνεται κατά μια τυπική απόκλιση, η αυτοεκτίμηση αυξάνεται κατά 0,18.

Πίνακας 4

Ιεραρχική Ανάλυση Πολλαπλής Παλινδρόμησης για την Στατιστική Πρόβλεψη των Διαστάσεων της Ψυχολογικής Προσαρμογής των Εφήβων

	ΣΥΝ		ΘΥΜ		ΚΑΤ		ΑΥΤ		ΙΚΑ	
	β	R ²	β	R ²	β	R ²	β	R ²	β	R ²
Βήμα 1		0,17		0,04		0,00		0,04		0,00
Φύλο (θηλυκό)	0,85***		0,22***		0,47***		-0,36***		0,02	
Γενιά (δεύτερη)	0,11		0,30		0,15		-0,11		-0,09	
Βήμα 2		0,20		0,09		0,12		0,12		0,12
Εθνοτική ταυτότητα	-0,03		0,10		-0,03		0,18***		0,31***	
Εθνική ταυτότητα	0,05		-0,10		-0,01		0,09		0,26***	
Διπολιτισμική αρμονία	-0,14**		-0,13		-0,14		-0,14		0,11	
Διπολιτισμική συγχώνευση	0,00		-0,03		0,04		-0,03		-0,03	
Βήμα 3		0,23		0,11		0,10		0,13		0,18
Προσλαμβ. ομαδική διάκριση	0,12		0,13		0,01		0,01		-0,02	
Προσλαμβ. ατομική διάκριση	0,00		0,00		-0,08		-0,11		-0,11	

Σημείωση: * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$. ΣΥΝ: Συναισθηματικά συμπτώματα.

ΘΥΜ: Θυμός/Εχθρότητα. ΚΑΤ: Καταθλιπτικά συμπτώματα. ΑΥΤ: Αυτοεκτίμηση. ΙΚΑ: Ικανοποίηση από τη ζωή.

Τέλος, η ικανοποίηση από τη ζωή (Πίνακας 4) ερμηνευόταν καλύτερα από το τρίτο μοντέλο, $F(8, 382) = 10,61$, $p < 0,001$, εξηγώντας το 18% της διακύμανσης ($R^2 = 0,18$). Η εθνοτική και η εθνική ταυτότητα αποτέλεσαν προβλεπτικές μεταβλητές για την εξαρτημένη μεταβλητή. Ειδικότερα, όταν η εθνοτική ταυτότητα ($\beta = 0,31$, $p < 0,001$) αυξάνεται κατά μια τυπική απόκλιση, η τιμή της ικανοποίησης από τη ζωή, αυξάνεται κατά 0,31 και κάθε φορά

που αυξάνεται η εθνική ταυτότητα ($\beta = 0,26, p < 0,001$) η τιμή της ικανοποίησης από τη ζωή αυξάνεται κατά 0,26.

Συζήτηση

Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο τη διερεύνηση της συσχέτισης των πολιτισμικών ταυτοτήτων των εφήβων μεταναστών και μεταναστριών με την ψυχολογική τους προσαρμογή και τη μελέτη των συσχετίσεων μεταξύ των πολιτισμικών ταυτοτήτων. Επιπλέον στόχος ήταν τη διερεύνηση της σχέσης της προσλαμβανόμενης διάκρισης σε επίπεδο ομάδας και ατόμου με τις ταυτότητες και την προσαρμογή των εφήβων.

Αναφορικά με τον πρώτο ερευνητικό στόχο για τη συσχέτιση των πολιτισμικών ταυτοτήτων με την ψυχολογική προσαρμογή, εξετάστηκαν οι συσχετίσεις της εθνοτικής, εθνικής ταυτότητας και της διπολιτισμικής αρμονίας και συγχώνευσης σε σχέση με τη θετική και αρνητική προσαρμογή των ατόμων. Οι θετικές όψεις της προσαρμογής, αυτοεκτίμηση και η ικανοποίηση από τη ζωή εμφάνισαν, θετική συσχέτιση με την εθνοτική ταυτότητα επιβεβαιώνοντας εν μέρει την πρώτη ερευνητική μας υπόθεση για την ύπαρξη θετικής σχέσης της εθνοτικής ταύτισης με τη θετική προσαρμογή. Οι δύο διαστάσεις της θετικής προσαρμογής εμφάνισαν επιπλέον, παρόμοια θετική συσχέτιση και με την εθνική ταύτιση. Επιπλέον, η εθνοτική ταύτιση προέβλεπε θετικά την αυτοεκτίμηση, ενώ η εθνοτική και η εθνική ταύτιση από κοινού προέβλεπαν την ικανοποίηση από τη ζωή. Τα άτομα που αποκτούν ισχυρό αίσθημα ταύτισης με μια ομάδα τείνουν να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα ευεξίας, καθώς οι ταυτίσεις εκπληρώνουν τις προσδοκίες τους για ένταξη (Bettencourt & Dorr, 1997). Η ταύτιση είτε με την ενδο-ομάδα είτε με την κοινωνία υποδοχής είναι πιθανό να δρα προστατευτικά στα άτομα και ίσως είναι χρήσιμη η εστίαση στη διαμόρφωση του αισθήματος του ανήκειν σε μια πολιτισμική κοινωνική ομάδα που αποτελεί μέρος της κοινωνικής ταυτότητας των ατόμων (Lee, 2005). Έχει φανεί πως η εθνοτική ταυτότητα λειτουργεί προστατευτικά για την ψυχική υγεία μετριάζοντας τις αρνητικές συνέπειες της μετανάστευσης (Phinney & Kohatsu, 1997). Ωστόσο, ο συνδυασμός ισχυρής εθνοτικής και εθνικής ταυτότητας έχει φανεί πως προάγει την καλύτερη προσαρμογή (Phinney et al., 2001).

Οι διττές ταυτότητες προσφέρουν στα άτομα την ευελιξία και τη δημιουργική διαχείριση της πολιτισμικής επάρκειας, προεκτείνοντας τα κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης και τη διαχείριση των ζητημάτων μεταξύ των διαφορετικών πλαισίων που προωθούν τη συνεκτική αίσθηση εαυτού και την ψυχολογική λειτουργικότητα (Nguyen & Benet- Martinez, 2013). Έτσι είναι πιθανό η συνύπαρξη των δύο ταυτοτήτων να λειτουργεί ως εφόδιο για την προσαρμογή των ατόμων μειονοτικών ομάδων (Mood et al., 2017). Η διττή ταύτιση έχει φανεί σε πολλαπλές μελέτες πως σχετίζεται με θετική ψυχολογική προσαρμογή (Sam and Berry, 2010· Nguyen & Benet-Martínez, 2013), καθώς επιτυγχάνεται η ανάγκη των ατόμων να ταυτίζονται με την εσω-ομάδα και ταυτόχρονα να ταυτίζονται και με την πλειοψηφία (Brown & Hewstone, 2005).

Η εθνοτική ταύτιση δε σχετίστηκε με τα αγχώδη και καταθλιπτικά συμπτώματα και το θυμό, σε αντίθεση με το δεύτερο σκέλος της πρώτης ερευνητικής μας υπόθεσης και έτσι δεν επιβεβαιώθηκε η υπόθεση πως υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της εθνοτικής ταυτότητας και των ψυχολογικών συμπτωμάτων. Αξίζει να σημειωθεί πως δε βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ των αρνητικών όψεων της προσαρμογής ούτε με την εθνική ταυτότητα στο δείγμα μας σε αντίθεση με άλλες έρευνες που προτείνουν πως ο εθνοτικός και ο εθνικός προσανατολισμός σχετίζονται με χαμηλότερο άγχος και λιγότερα καταθλιπτικά συμπτώματα (Gupta et al., 2013).

Τα προβλήματα εσωτερικευσης, ο θυμός και τα καταθλιπτικά συμπτώματα εμφάνισαν αρνητική συσχέτιση με τη διάσταση της αρμονίας, επιβεβαιώνοντας τη δεύτερη ερευνητική μας υπόθεση αναφορικά με την ύπαρξη αρνητικής σχέσης μεταξύ αρμονίας και αρνητικής όψης της προσαρμογής. Ειδικότερα, η διάσταση της αρμονίας αποτέλεσε προβλεπτικό παράγοντα για τα συναισθηματικά συμπτώματα, προβλέποντας τα αρνητικά.

Προηγούμενες έρευνες προτείνουν πως οι έφηβοι που νιώθουν πως οι ταυτότητες τους είναι ασύμβατες (χαμηλή αρμονία), είναι πιο πιθανό να εμφανίζουν χαμηλή

αυτοεκτίμηση και χαμηλότερη ψυχολογική προσαρμογή συγκριτικά με τους συνομηλίκους τους που βιώνουν τις ταυτότητες τους ως αλληλοσυμπληρούμενες (Huynh et al., 2011· Schwartz et al., 2015), ενώ τα άτομα που αντιλαμβάνονται περισσότερη αρμονία μεταξύ των πολιτισμικών ταυτοτήτων τείνουν να εμφανίζουν καλύτερη προσαρμογή (Huynh et al., 2018). Το εύρημα συμφωνεί με την έρευνα των Huynh et al. (2018), όπου αυξημένα επίπεδα αρμονίας σχετίστηκαν με λιγότερα αγχώδη καταθλιπτικά σε δείγμα μεταναστών καθώς και με ευρήματα άλλων ερευνών (Benet-Martínez et al., 2010· Tikhonov et al., 2023).

Η διάσταση της αρμονίας εμφάνισε επίσης, μικρή συσχέτιση με την αυτοεκτίμηση. Η πολιτισμική αρμονία φαίνεται να είναι η περισσότερη σχετιζόμενη με την ψυχική υγεία διάσταση της πολιτισμικής ταυτότητας (Huynh et al., 2011)· η προσλαμβανόμενη συμβατότητα μεταξύ των εθνοτικών και εθνικών ταυτοτήτων φαίνεται σημαντική για την κατανόηση της σχέσης των εθνικών ταυτοτήτων με την ψυχολογική τους προσαρμογή σε μεταναστευτικό πληθυσμό. Η συγχώνευση της διπολιτισμικής ταυτότητας εμφάνισε θετική συσχέτιση με τα συναισθηματικά και με τα καταθλιπτικά συμπτώματα, εύρημα που χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση, καθώς δεν προκύπτει από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας.

Σχετικά με τον δεύτερο ερευνητικό στόχο μας στόχο για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των ταυτοτήτων και το ερώτημα που τέθηκε ως προς τη σχέση μεταξύ των ταυτοτήτων, διερευνήθηκε αρχικά η συσχέτιση εθνοτικής και εθνικής ταύτισης· η βιβλιογραφία αναφέρει αντιφατικά ευρήματα με κάποιες έρευνες να εμφανίζουν θετική, αρνητική ή καμία συσχέτιση. Στην παρούσα έρευνα η εθνοτική ταυτότητα σχετίστηκε σημαντικά θετικά με την εθνική ταυτότητα. Όπως προτείνουν οι Phinney et al. (2001) η εθνοτική ταυτότητα είναι πιθανό να σχετίζεται θετικά με την εθνική ταυτότητα, αν και οι συνδέσεις διαφέρουν μεταξύ διαφορετικών πλαισίων και ατόμων. Ο σχηματισμός μίας διττής ταυτότητας και η πρόσληψη των πολιτισμικών ταυτοτήτων ως συμβατών μπορεί να

εμφανιστεί ως στρατηγική διαχείρισης πιθανών συγκρούσεων ανάμεσα στις διαφορετικές κοινωνικές ταυτότητες από τα άτομα (Martiny et al., 2017). Το βασικό όφελος της διττής ταύτισης εστιάζεται στο ότι επιτρέπει στα άτομα να νιώθουν συνδεδεμένα με την κυρίαρχη ομάδα ενόσω διατηρούν τη μοναδικότητά τους ως μέλη μιας ξεχωριστής ομάδας.

Ως προς τη συσχέτιση των δύο διαστάσεων της διπολιτισμικής ταυτότητας, η αρμονία και η συγχώνευση συνδέθηκαν αρνητικά στην παρούσα έρευνα. Τα διπολιτισμικά άτομα προτείνεται πως μπορούν να εμφανίζουν οποιονδήποτε συνδυασμό υψηλής/χαμηλής αρμονίας/συγχώνευσης (Benet-Martínez et al., 2002· Nguyen & Benet-Martínez, 2013· Huynh et al., 2011). Όταν τα άτομα παράλληλα με τη συγχώνευση των ταυτοτήτων χαρακτηρίζονται από εναλλαγές στον προσανατολισμό προς την εθνοτική ή εθνική ταύτιση, είναι πιθανό να εμφανίσουν περισσότερα συγκρουσιακά συναισθήματα ως προς τις ταυτότητες τους καθώς η εναλλαγή αυτή γενικώς, θεωρείται εμπειρία που προάγει τη διαμάχη, κάτι που ίσως εξηγεί την αρνητική συσχέτιση που βρέθηκε ανάμεσα στις διαστάσεις της αρμονίας και της συγχώνευσης (van der Werf et al., 2019). Επιπλέον, παλιότερες έρευνες είχαν δείξει πως τα άτομα που αντιλαμβάνονται απόσταση μεταξύ της κουλτούρας προέλευσης και υποδοχής, θα βίωναν και συγκρουσιακά συναισθήματα για τη συμβατότητα μεταξύ των δύο (Amiot et al., 2007· Ward, 2008). Δηλαδή η αντικειμενική απόσταση μεταξύ δύο πολιτισμών, για παράδειγμα διαφορές στην βαθμολογία στις διαστάσεις του Hofstede (1983), θα μπορούσε να σχετίζεται με χαμηλή αρμονία. Αν οι δύο κουλτούρες γίνονται αντιληπτές από τα άτομα ως ξεχωριστές (χαμηλή συγχώνευση), μπορεί να μη βιώνουν καθόλου σύγκρουση (υψηλή αρμονία) (Amiot et al., 2007). Ως προσπάθεια επίλυσης της σύγκρουσης ταυτότητας, τα άτομα μπορεί να επιλέξουν να συγχωνεύσουν τις ταυτότητές τους δημιουργώντας μία ενοποιημένη ταυτότητα (πχ Είμαι Ελληνοαμερικανίδα), αλλά είναι και πιθανό να διατηρούν ξεχωριστές τις ταυτότητες για να επιλύουν τη

σύγκρουση (Είμαι Ελληνίδα και Αμερικανίδα), εφόσον αυτή η στρατηγική είναι περισσότερο βοηθητική (Amiot et al., 2007· Ashforth et al., 2000· Baumeister et al., 1985).

Σύμφωνα με τους Huynh et al. (2011) που εξηγούν διαφορετικές πιθανές συσχετίσεις μεταξύ των δύο, η υποκειμενική πολιτισμική απόσταση (χαμηλή συγχώνευση), μπορεί να εμφανίζεται ως απόκριση στην χαμηλή αρμονία. Εναλλακτικά η αντικειμενική απόσταση μπορεί επίσης να επηρεάζει την υποκειμενική αντίληψη της απόστασης, ωθώντας τα άτομα να διατηρούν τις πολιτισμικές τους ταυτότητες διαχωρισμένες. Κάποια άτομα με υψηλή ή χαμηλή συγχώνευση μπορεί να μην αντιλαμβάνονται συγκρουσιακή συσχέτιση μεταξύ των δύο πολιτισμών, ενώ αντιθέτως άτομα με χαμηλή ή υψηλή συγχώνευση μπορεί να αντιλαμβάνονται χαμηλή αρμονία αναμεσα στις ταυτότητες. Η πιθανότητα η διαμάχη της ταυτότητας (χαμηλή αρμονία) να μειώνεται ή να αυξάνεται, εξαρτάται από την αποτελεσματικότητα της συγχώνευσης/απόστασης των ταυτοτήτων, κάτι που σχετίζεται με παράγοντες πλαισίου. Η αντικειμενική πολιτισμική απόσταση μπορεί να επηρεάζει την πρόσληψη της συμβατότητας των ταυτοτήτων και να σχετίζεται με χαμηλή αρμονία, κάτι που με τη σειρά του μπορεί να επηρεάζει τη διαχείριση αυτής της σύγκρουσης για την κατασκευή του προσωπικού νοήματος σχετικά με την υποκειμενική απόσταση. Καταληκτικά, τα άτομα είναι πιθανό να βιώνουν χαμηλά επίπεδα συγχώνευσης, δηλαδή να αντιλαμβάνονται τις ταυτότητες τους ως διαχωρισμένες και παράλληλα το γεγονός αυτό να μην προκαλεί σύγκρουση. Ταυτόχρονα τα άτομα είναι πιθανό να αντιλαμβάνονται τις ταυτότητες τους στο πλαίσιο της αλληλοεπικάλυψης, αλλά συναισθηματικά να βιώνουν χαμηλά επίπεδα αρμονίας.

Το εύρημα για την απουσία συσχέτισης της αρμονίας της διπολιτισμικής ταυτότητας με την εθνική ταυτότητα και η αρνητική συσχέτιση που βρέθηκε με την εθνοτική ταυτότητα, δεν επιβεβαιώνεται από προηγούμενες έρευνες που προτείνουν πως οι εθνοτικές και οι εθνικές ταυτίσεις σχετίζονται με υψηλή διπολιτισμική ταυτότητα και ιδίως η εθνική ταύτιση

με τη διάσταση της αρμονίας (Huynh et al., 2018· Tikhonov et al., 2019· Ferrari et al., 2012· Schwartz et al., 2015). Ωστόσο σύμφωνα με τους Verkuyten et al. (2019), η ταύτιση των ατόμων με δύο πολιτισμικές ομάδες δεν προκαταβάλλει την ύπαρξη ενός διπολιτισμικού εαυτού. Επιπλέον, το καταστασιακό αίσθημα του ανήκειν στην εθνοτική ή εθνική ομάδα διαφέρει από την ανάπτυξη ενός εαυτού προερχόμενου από τις διαδικασίες της επιπολιτισμοποίησης, διαδικασία που είναι πιθανό να λαμβάνει χώρα με την έννοια της δέσμευσης σε μεταγενέστερα στάδια της ανάπτυξης.

Συνεπές με την περιορισμένη βιβλιογραφία για τη συσχέτιση της συγχώνευσης με την εθνοτική ταύτιση, ήταν το εύρημα για θετική σχέση μεταξύ τους στην παρούσα έρευνα. Αν και σε άλλες έρευνες προτείνεται πως τα άτομα με χαμηλή συγχώνευση χαρακτηρίζονται από ισχυροποιημένη εθνοτική ταύτιση έναντι της εθνικής ταύτισης (Benet-Martínez et al., 2002· Nguyen & Benet-Martínez, 2013), η συγχώνευση στην παρούσα έρευνα συνδέθηκε και με την εθνική ταύτιση σε παρόμοια μέτρια επίπεδα, εύρημα που συμφωνεί με την έρευνα των Huynh & Benet (2011).

Αναφορικά με τον τρίτο ερευνητικό στόχο και την ερευνητική μας υπόθεση για τη θετική σχέση της προσλαμβανόμενης διάκρισης με την εθνοτική ταύτιση και την αρνητική σχέση με την εθνική ταύτιση, η υπόθεση δεν επιβεβαιώθηκε. Στην παρούσα έρευνα δεν εμφανίστηκε σημαντική συσχέτιση αναμεσα στην προσλαμβανόμενη διάκριση ενδο-ομαδικού ή ατομικού επιπέδου με την εθνοτική και την εθνική ταυτότητα και έτσι δεν επιβεβαιώθηκε το μοντέλο απόρριψης/ταύτισης και απόρριψης/αποταύτισης. Το συγκεκριμένο εύρημα δεν είναι συνεπές με το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας που προτείνει συστηματικά θετικές σχέσεις μεταξύ της προσλαμβανόμενης διάκρισης και της εθνοτικής ταυτότητας και αρνητικές συσχετίσεις των προσλαμβανόμενων διακρίσεων με την ταυτότητα της κυρίαρχης τάξης (Alvarez et al., 2006· Branscombe et al., 1999· Fleischmann & Verkuyten, 2016· Ramos et al., 2012· Verkuyten & Yildiz, 2007). Ωστόσο, άλλες έρευνες

με δείγμα άτομα στην πρώιμη εφηβεία έχουν βρει αρνητικές ή καθόλου συσχετίσεις μεταξύ των ενδο-ομαδικών και ατομικών προσλαμβανόμενων διακρίσεων με την εθνοτική ταυτότητα. (Romero & Roberts, 2003· Verkuyten & Thijs, 2006). Η εφηβεία είναι η περίοδος διερεύνησης του νοήματος των πολιτισμικών ταυτοτήτων (Phinney, 1993) και είναι πιθανό οι υψηλές δεσμεύσεις να μην αποτελούν ανεπτυγμένη στρατηγική διαχείρισης της αντιξοότητας σε αυτή την αναπτυξιακή φάση (Thijs & Stevens, 2018). Η ταύτιση με την εσω-ομάδα ως μηχανισμός διαχείρισης των διακρίσεων είναι πιθανό να είναι περισσότερο ωφέλιμη σε πιο ανεπτυγμένα στάδια διαμόρφωσης ταυτότητας (Phinney, 1993), κάτι που ίσως εξηγεί και την απουσία σχέσης μεταξύ των ψυχολογικών συμπτωμάτων και των ταυτοτήτων στην αναπτυξιακή περίοδο αυτή (Thijs & Stevens, 2018).

Η ενδο-ομαδική και ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση σχετίστηκαν αρνητικά με την αρμονία όπως αναμενόταν. Η αρνητική σχέση της προσλαμβανόμενης διάκρισης έχει συσχετιστεί σε προηγούμενες έρευνες με την αρμονία (Cheng & Lee, 2013· Ferrari et al., 2019) με τα άτομα που αναφέρουν υψηλότερη πρόσληψη της διάκρισης, να αναφέρουν ταυτόχρονα χαμηλότερα επίπεδα αντιλαμβανόμενης συμβατότητας μεταξύ των ταυτοτήτων τους (Tikhonov et al., 2023). Η θετική συσχέτιση της συγχώνευσης με την ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση δεν αναμενόταν, ωστόσο δεν υπάρχουν προηγούμενες έρευνες συσχέτισης των δύο αυτών διαστάσεων και το εύρημα θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη, καθώς οι εμπειρίες διάκρισης γενικά έχει φανεί πως σχετίζονται αρνητικά με τη διπολιτισμική ταυτότητα (Verkuyten et al., 2019).

Αναφορικά με τη διερεύνηση της σχέσης των διακρίσεων με την ψυχολογική προσαρμογή των ατόμων, και την υπόθεση πως η προσλαμβανόμενη ενδο-ομαδική και ατομική διάκριση θα σχετίζονταν θετικά με τα συναισθηματικά συμπτώματα και το θυμό και η ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση θα σχετιζόταν επιπλέον αρνητικά με την αυτοεκτίμηση και την ικανοποίηση από τη ζωή, η υπόθεση μας επιβεβαιώθηκε.

Ειδικότερα, η ενδο-ομαδική προσλαμβανόμενη διάκριση σχετίστηκε θετικά με τα συναισθηματικά συμπτώματα και το θυμό, ενώ η ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση σχετίστηκε και με τις τρεις διαστάσεις της αρνητικής όψης της προσαρμογής. Ο αρνητικός αντίκτυπος των διακρίσεων στην προσαρμογή έχει φανεί σε προηγούμενες έρευνες· οι διακρίσεις σχετίζονται με τα προβλήματα εσωτερίκευσης, αυξημένο στρες, καταθλιπτικά συμπτώματα και απόσυρση από τις κοινωνικές συνδιαλλαγές και προβλήματα εξωτερίκευσης όπως ο θυμός, η παραβατική συμπεριφορά και η χρήση ουσιών (Benner et al., 2018).

Αναφορικά με τις προσλαμβανόμενες διακρίσεις και την θετική όψη της προσαρμογής, η ενδο-ομαδική πρόσληψη της διάκρισης δεν σχετίστηκε με την αυτοεκτίμηση και την ικανοποίηση με τη ζωή ενώ η ατομική διάκριση σχετίστηκε και με τις δυο διαστάσεις αρνητικά. Στη μετα-ανάλυση των Schmitt et al., (2014), αναφέρονται διπλάσιες συσχετίσεις των διακρίσεων ως προς το άγχος και την κατάθλιψη, συγκριτικά με τις θετικές διαστάσεις της προσαρμογής όπως η αυτοεκτίμηση, προτείνοντας πως οι διακρίσεις έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην αρνητική πρόγνωση της προσαρμογής· ισχυρότερες συνάψεις στη βιβλιογραφία εμφανίζονταν στη σχέση της διάκρισης με την κατάθλιψη και τα εσωτερικευμένα συμπτώματα, εύρημα συνεπές με προηγούμενες έρευνες (Brittian et al., 2015· Gee et al., 2007· Paradies, 2006· Pascoe & Richman, 2009. Η έρευνα των Major et al. (2002) προτείνεται πως οι συνέπειες της προσλαμβανόμενης διάκρισης είναι πιθανό να διαφέρουν για διαστάσεις όπως η αυτοεκτίμηση σε σχέση με τις αρνητικές διαστάσεις της προσαρμογής στα διαφορετικά πλαίσια, αν και οι Huynh και Fuligni (2010) βρήκαν μειωμένη αυτοεκτίμηση στα άτομα με μεταναστευτικό υπόβαθρο που βίωναν διακρίσεις. Στην έρευνα μας η ατομική διάκριση σχετίστηκε αρνητικά με την αυτοεκτίμηση, αλλά όχι η ενδο-ομαδική.

Κάποιες έρευνες προτείνουν πως η ατομική προσλαμβανόμενη διάκριση φαίνεται πως σχετίζεται με υψηλότερα επίπεδα καταθλιπτικών συμπτωμάτων, άγχους και συμπεριφορικών

προβλημάτων (Brody et al., 2006· Szalacha et al., 2003), και χαμηλότερη αυτοεκτίμηση (Verkuyten, 1998), ενώ άλλοι ερευνητές προτείνουν πως και τα δύο επίπεδα πρόσληψης της διάκρισης συνδέονται με δυσμενέστερή προσαρμογή και χαμηλότερη αυτοεκτίμηση (Mereish et al., 2016· Greene et al., 2006· Cassidy et al., 2004). Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας φαίνεται πως και οι δύο διαστάσεις της προσλαμβανόμενης διάκρισης σχετίζονται με την ψυχολογική προσαρμογή.

Η υπόθεσή μας ότι τα άτομα θα ανέφεραν υψηλότερη ενδο-ομαδική από ότι ατομική πρόσληψη της διάκρισης επιβεβαιώθηκε, εύρημα που είναι σε συμφωνία με το φαινόμενο ασυμμετρίας της ενδο-ομαδικής-ατομικής διάκρισης (Taylor et al., 1991). Έχει φανεί πως τα άτομα τείνουν να μειώνουν τις προσωπικές εμπειρίες διακρίσεων, γεγονός που τους επιτρέπει να αξιολογούν τον εαυτό ως καλύτερο από τους άλλους ή από το μέσο όρο, στρατηγική που δρα προστατευτικά προς τον εαυτό (Bourguignon et al., 2006· Taylor et al., 1996· Ruggiero & Major, 1998· Ruggiero, 1999). Επιπρόσθετα, τα άτομα τείνουν να αναπαράγουν στερεότυπα κατά την αξιολόγηση της ενδο-ομαδικής διάκρισης και να βασίζονται λιγότερο στην προσωπική τους εμπειρία (Taylor et al., 1996). Έρευνες στην Ελλάδα έχουν εμφανίσει παρόμοιο μοτίβο συσχετίσεων, για παράδειγμα οι Ινδοί και οι Αλβανοί μετανάστες ανέφεραν στατιστικά σημαντικά υψηλότερα επίπεδα πρόσληψης της διάκρισης σε ενδο-ομαδικό παρά σε ατομικό επίπεδο στην έρευνα των Kateri et al. (2022).

Αναφορικά με το φύλο τα έφηβα κορίτσια φαίνεται να είναι περισσότερο ευάλωτα στην ανάπτυξη συναισθηματικών συμπτωμάτων όπως η κατάθλιψη σε σχέση με τα συνομήλικά τους αγόρια (Almgren et al., 2009· Céspedes & Huey, 2008· Fandrem, 2008). Πολλές έρευνες υποστηρίζουν την ανισορροπία στην εμφάνιση ψυχολογικών συμπτωμάτων και στην υποκειμενική ευεξία μεταξύ των φύλων στην εφηβεία (Compas et al., 2004· Ranta et al., 2007). Αναλύοντας δεδομένα από 73 χώρες οι Campbell et al. (2021) έδειξαν πως τα κορίτσια εμφανίζουν χαμηλότερα μέσα επίπεδα ψυχικής υγείας από τα αγόρια συστηματικά

και το χάσμα είναι εμφανές και διαπολιτισμικά, σημειώνοντας μάλιστα πως στις χώρες που υπάρχουν υψηλά επίπεδα ισότητας των φύλων να αναφέρεται μεγαλύτερο χάσμα στην ψυχική υγεία διαφυλικά. Επιπλέον η αυτοεκτίμηση φαίνεται να είναι υψηλότερη στα αγόρια κατά την περίοδο της εφηβείας (Moksnes et al., 2010· Derdikman-Eiron et al., 2011). Οι μελέτες που προτείνουν πως τα κορίτσια είναι περισσότερο ευάλωτα στην εφηβεία αναφέρουν πως είναι σημαντικό να διερευνηθούν οι πηγές ευαλωτότητας ώστε να παραχθεί υποστήριξη (Moknes et al., 2010). Στη συστηματική ανασκόπηση των Patil et al. (2017) αναφορικά με τις διαφορές ως προς την κατάθλιψη ανάλογα με το φύλο στις ΗΠΑ, φάνηκε πως στις 17 από τις 25 μελέτες που εξετάστηκαν τα κορίτσια εμφάνιζαν σημαντικά υψηλότερη ευαλωτότητα συγκριτικά με τα αγόρια, με το φύλο να είναι ο κύριος παράγοντας ευαλωτοτητας για την κατάθλιψη, προτείνοντας πως ο συνδυασμός διακρίσεων σχετικά με την εθνικότητα και σχετικά με το φύλο, λειτουργεί επιβαρυντικά όπως έχει φανεί και σε άλλες μελέτες (Ellis et al., 2010· Vollebergh et al., 2005· Hammack et al., 2004).

Η έρευνα σχετικά με το φύλο έχει μετατοπιστεί στη μεγαλύτερη κατανόηση της πατριαρχικής επιρροής ως προς την εσωτερίκευση των έμφυλων πεποιθήσεων που γίνονται εμφανείς στην αναπτυξιακή διαδικασία (Patil et al., 2017). Η τήρηση των πεποιθήσεων σχετικά με την παραδοσιακή ιδεολογία σχετίστηκε με μεγάλο μέρος της διακύμανσης στην κατάθλιψη και την αυτοεκτίμηση στα έφηβα κορίτσια (Tolman et al., 2006). Η εμπειρία της μετανάστευσης ίσως προσλαμβάνεται διαφορετικά σε συναισθηματικό και συμπεριφορικό επίπεδο ανάλογα με το φύλο των εφήβων ατόμων. Τα κορίτσια είναι πιθανότερο να αντιμετωπίζουν υψηλότερη ευαλωτότητα καθώς οι κοινωνικές επιταγές μπορεί να είναι αρκετά άνισες σχετικά με το φύλο, με τα κορίτσια να περιορίζονται περισσότερο ως προς την αυτονομία και την ελευθερία κινήσεων σε σχέση με τα αγόρια (Stevens et al., 2014).

Είναι πιθανό πως παράγοντες όπως οι έμφυλες αντιλήψεις και οι προσδοκίες μεταξύ των μελών της οικογένειας, των σημαντικών άλλων και των συνομήλικων (Céspedes &

Huey, 2008) καθώς και τα έμφυλα στερεότυπα, να σχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα καταθλιπτικών συμπτωμάτων στα έφηβα κορίτσια (Tummala-Nara & Claudius, 2013). Αν και δίνεται έμφαση κυρίως έμφαση στην επικινδυνότητα του θηλυκού φύλου για ανάπτυξη ψυχοπαθολογίας (Almgren et al., 2009), στο πλαίσιο των διακρίσεων είναι πιθανό τα αγόρια και τα κορίτσια να αντιμετωπίζουν τα ίδια επίπεδα επικινδυνότητας για εμφάνιση δυσμενέστερης ψυχικής υγείας (Tummala Nara & Claudius, 2013).

Η γενιά μετανάστευσης δεν διαφοροποιούσε την πρόσληψη της διάκρισης στην παρούσα έρευνα, παρόμοιο εύρημα με τη μετα-ανάλυση των André et al. (2010) με μετανάστες από 117 διαφορετικές χώρες σε 14 χώρες της Ευρώπης, όπου δε βρέθηκαν διαφορές στην αναφερόμενη ενδο-ομαδική πρόσληψη της διάκρισης ανάμεσα στις δύο γενιές μεταναστών.

Περιορισμοί και Προτάσεις

Η παρούσα έρευνα υπόκειται σε κάποιους περιορισμούς, που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν κατά τη μελέτη και ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Αρχικά, αναφορικά με τη δειγματοληψία εξαιτίας της αναγκαιότητας ικανοποιητικής εκπροσώπησης ατόμων με μεταναστευτικό υπόβαθρο, δεν πληρούνται οι κανόνες της τυχαίας δειγματοληψίας και κατ' επέκταση περιορίζεται η δυνατότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων. Παράλληλα το δείγμα συλλέχθηκε από σχολεία περιοχών της Αττικής με χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και κατ' επέκταση διαφορετικά μοτίβα συσχετίσεων θα μπορούσαν να βρεθούν σε περιοχές υψηλότερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου και σε μικρότερα αστικά κέντρα. Ένας άλλος περιορισμός αφορά στο ότι οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν για την παρούσα έρευνα στηρίζονται στις αυτοαναφορές των εφήβων και δεν συνυπολογίζονται πληροφορίες από άλλες πηγές όπως οι γονείς και οι καθηγητές, γεγονός που ενέχει τον κίνδυνο των κοινωνικά επιθυμητών απαντήσεων. Πολυεπίπεδες μετρήσεις θα μπορούσαν να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη στα ευρήματα. Επιπλέον η παρούσα μελέτη είναι συγχρονική και κατ'

επέκταση δεν είναι γνωστή η κατεύθυνση της αιτιότητας στις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών κάτι που θα επέτρεπε ο διαχρονικός σχεδιασμός. Ακόμη, υπήρξε ανισομερής κατανομή ανάμεσα στις δύο γενιές μετανάστευσης, με υποεκπροσώπηση της πρώτης γενιάς, γεγονός που ίσως εξηγεί εν μέρει και την αδυναμία εύρεσης σημαντικών διαφορών ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη γενιά μετανάστευσης.

Επιπρόσθετα, η εθνοτική και εθνική ταυτότητα αντιμετωπίστηκαν ως ενιαίες κατασκευές και δεν εξετάστηκαν οι επιμέρους διεργασίες διερεύνησης και δέσμευσης της εθνοτικής και της εθνικής ταυτότητας, οι οποίες είναι πιθανό να σχετίζονται με διαφορετικούς τρόπους με την προσαρμογή και τις προσλαμβανόμενες διακρίσεις.

Ταυτόχρονα η απουσία επαρκούς βιβλιογραφίας για τη διπολιτισμική ταυτότητα στην Ελλάδα δεν επιτρέπει την εξέταση συγκρίσεων αναφορικά με τις διαστάσεις αυτές σε άλλα πλαίσια. Ειδικότερα, οι διαστάσεις της αρμονίας και της συγχώνευσης της διπολιτισμικής ταυτότητας με την ψυχολογική προσαρμογή και τις προσλαμβανόμενες διακρίσεις χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Τέλος, η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας πραγματοποιήθηκε κυρίως με τη μελέτη της ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας και ενδέχεται να υπάρχει γλωσσική μεροληψία κατά τη μετάφραση.

Παρά τους προαναφερθέντες περιορισμούς, η παρούσα μελέτη επιχείρησε τη μελέτη του συνόλου της ψυχολογικής προσαρμογής των εφήβων και τη διασύνδεσή της με τη δημιουργία των πολιτισμικών τους ταυτίσεων εισάγοντας την προοπτική των διαστάσεων της αρμονίας και της συγχώνευσης, ενώ παράλληλα εξετάστηκε και ο ρόλος των διακρίσεων σε ένα μεγάλο δείγμα εφήβων από 51 χώρες του κόσμου.

Προεκτείνοντας, η απουσία συσχέτισης των προσλαμβανόμενων διακρίσεων με την πολιτισμική ταύτιση, θα πρέπει να διερευνηθεί περαιτέρω και σε εφήβους μεγαλύτερης ηλικίας. Η θετική σχέση εθνοτικής και εθνικής ταύτισης και η ταυτόχρονη θετική σύνδεση των δυο ταυτοτήτων με την προσαρμογή υπονοούν, όπως προκύπτει από την ανασκόπηση

της βιβλιογραφίας, πως η ενίσχυση των διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων των εφήβων στο πλαίσιο των πολυπολιτισμικών κοινωνιών και της κοινωνικής δικαιοσύνης προάγει την προσαρμογή. Ταυτόχρονα, η συσχέτιση των δύο ταυτοτήτων αλλά και της αρμονίας με τα θετικά ψυχολογικά συμπτώματα υπό τη θέαση του μοντέλου της ψυχικής ανθεκτικότητας και την εστίαση στους προωθητικούς παράγοντες, καθιστά την ενίσχυση της θετικής όψης της προσαρμογής ιδιαίτερης σημασίας. Επιπλέον, η παράλληλη αρνητική συσχέτιση των διακρίσεων με την προσαρμογή, εν απουσία της σύνδεσης με την πολιτισμική ταυτότητα, μετατοπίζει το σημείο εστίασης στη θωράκιση των ατόμων και σε άλλα επίπεδα πέρα των εθνοπολιτισμικών ταυτοτήτων στο σχολικό πλαίσιο, ως τρόπο αντιμετώπισης των διακρίσεων παράλληλα με πολυεπίπεδες παρεμβάσεις σε πολιτειακό επίπεδο που θα ενίσχυαν τη θέση των μειονοτικών ομάδων στην κοινωνία.

Τα προγράμματα για την αντιμετώπιση των διακρίσεων, την ενίσχυση της ψυχικής προσαρμογής και την ενδυνάμωση των κοινωνικών ταυτοτήτων θα πρέπει να εστιάζουν στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού εκπαιδύοντας και ευαισθητοποιώντας το γηγενή μαθητικό πληθυσμό για τα σχετικά ζητήματα, ξεκινώντας από μικρότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες και λειτουργώντας προληπτικά, σε συνδυασμό με την εκπαίδευση του διδακτικού προσωπικού που λειτουργούν ως «σημαντικοί άλλοι» για τους μαθητές. Παράλληλα θα πρέπει οι παρεμβάσεις να μην έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα και να σχεδιάζονται δράσεις με βάση την αξιοποίηση των δυνατοτήτων και την αξιολόγηση των ιδιαίτερων αναγκών του εκάστοτε πλαισίου.

Εν κατακλείδι, συνυπολογίζοντας και τις διαφυλικές διαφορές που εμφανίζονται στο μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας αναφορικά με την ψυχική υγεία των εφήβων, προτείνεται πως η ενδυνάμωση των πολλών και διαφορετικών κοινωνικών ταυτοτήτων των εφήβων θα μπορούσε να συνεπικουρεί στην καλύτερη προσαρμογή και την επίτευξη των αναπτυξιακών και προσωπικών στόχων.

Βιβλιογραφία

- Almgren, G. & Magarati, M. & Mogford, L. (2009). Examining the influences of gender, race, ethnicity, and social capital on the subjective health of adolescents. *Journal of Adolescence*, 32, 109-133. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2007.11.003>
- Alvarez, A.N., Juang L, Liang C.T. (2006). Asian Americans and racism: When bad things happen to "model minorities.". *Cultural Diversity Ethnic Minor Psychology*, 12(3), 477- 92. <https://doi.org/10.1037/1099-9809.12.3.477>
- Amiot, C. E., Doucerain, M. M., Zhou, B., & Ryder, A. G. (2018). Cultural identity dynamics: Capturing changes in cultural identities over time and their intraindividual organization. *European Journal of Social Psychology*, 48, 629–644. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2355>
- Amit, K., & Bar-Lev, S. (2014). Immigrants' sense of belonging to the host country: The role of life satisfaction, language proficiency, and religious motives. *Social Indicators Research*, 124(3), 947–961. <https://doi.org/10.1007/s11205-014-0823-3>
- Armenta, B. E., & Hunt, J. S. (2009). Responding to societal devaluation: Effects of perceived personal and group discrimination on the ethnic group identification and personal self-esteem of Latino/Latina adolescents. *Group Processes and Intergroup Relations*, 12(1), 23–39. <https://doi.org/10.1177/1368430208098775>
- Arnett, J. J. (2014). Presidential address: The emergence of emerging adulthood: A personal history. *Emerging Adulthood*, 2(3), 151-162. <https://doi.org/10.1177/2167696814541096>
- Arpino, B., & de Valk, H. (2018). Comparing life satisfaction of immigrants and natives across Europe: The role of social contacts. *Social Indicators Research*, 137(3), 1163–1184. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1629-x>

- Asendorpf, J. B., & Motti-Stefanidi, F. (2017). A longitudinal study of immigrants' peer acceptance and rejection: Immigrant status, immigrant composition of the classroom, and acculturation. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 23*(4), 486–498. <https://doi.org/10.1037/cdp0000155>
- Balidemaj, A., & Small, M. (2019). The effects of ethnic identity and acculturation in mental health of immigrants: A literature review. *International Journal of Social Psychiatry, 65*(7), 643–655. <https://doi.org/10.1177/0020764019867994>
- Balkaya, M., Cheah, C. S. L., & Tahseen, M. (2019). The mediating role of multiple group identities in the relations between religious discrimination and Muslim-American adolescents' adjustment. *Journal of Social Issues, 75*(2), 538–567. <https://doi.org/10.1111/josi.12326>
- Baumeister, R. F., & Tice, D. M. (1985). Self-esteem and responses to success and failure: Subsequent performance and intrinsic motivation. *Journal of Personality, 53*(3), 450–467. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1985.tb00376.x>
- Baysu, G., & Phalet, K. (2019). The up- and downside of dual identity: Stereotype threat and minority performance. *Journal of Social Issues, 75*(2), 568–591. <https://doi.org/10.1111/josi.12330>
- Becker, C. C. (2022). Migrants' social integration and its relevance for national identification: An empirical comparison across three social spheres. *Frontiers in Sociology, 6*, 1–15. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.700580>
- Benet-Martínez, V., & Haritatos, J. (2005). Bicultural identity integration (BII): Components and psychosocial antecedents. *Journal of Personality, 73*(4), 1015–1050. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00337.x>
- Benner, A. D., Wang, Y., Shen, Y., Boyle, A. E., Polk, R., Cheng, Y., & Wang, Y. (2018). Racial/ethnic discrimination and well-being during racial/ethnic discrimination and

- well-being during adolescence: A meta-analytic review. *American Psychologist*, 73 (7), 855-883. <https://doi.org/10.1037/amp0000204>
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303–332. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x>
- Berry, J. W., & Sabatier, C. (2011). Variations in the assessment of acculturation attitudes: Their relationships with psychological wellbeing. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(5), 658–669. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2011.02.002>
- Berry, J. W., & Sam, D. L. (2016). Theoretical Perspectives. In D. L. Sam, & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (pp. 11-29, 2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316219218.003>
- Berry, J. W., & Hou, F. (2016). Immigrant acculturation and wellbeing in Canada. *Canadian Psychology*, 57(4), 254–264. <https://doi.org/10.1037/cap0000064>
- Berry, J. W., & Hou, F. (2017). Acculturation, discrimination and wellbeing among second generation of immigrants in Canada. *International Journal of Intercultural Relations*, 61, 29–39. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.08.003>
- Berry J.W., Hou F. (2021). Immigrant acculturation and wellbeing across generations and settlement contexts in Canada. *International Review of Psychiatry*, 33(1-2), 140-153. <https://doi.org/10.1080/09540261.2020.1750801>.
- Berry, J. W., Lepshokova, Z., Grigoryev, D., Annis, R. C., Au, A. K. Y., Bano, S., Boehnke, K., Buholzer, A., Brylka, A., Chen, S. X., Dandy, J., Dunn, K., Van Egmond, M., Galyapina, V., Gibson, R., Grad, H., Gui, Y., Hanke, K., Jasinskaja-Lahti, I., ... Ziaian, T. (2022). How shall we all live together?: Meta-analytical review of the mutual intercultural relations in plural societies project. *Applied Psychology*, 71(3), 1014–1041. <https://doi.org/10.1111/apps.12332>

- Bettencourt, B.A., Dorr, N. (1997). Collective self-esteem as a mediator of the relationship between allocentrism and subjective well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(9), 955- 964. <https://doi.org/10.1177/0146167297239005>
- Bobowik, M., Basabe, N., Páez, D. (2015). The bright side of migration: Hedonic, psychological, and social well-being in immigrants in Spain. *Social Science Research*, 51, 189–204. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2014.09.011>
- Bobowik, M., Martinovic, B., Basabe, N., Barsties, L. S., & Wachter, G. (2017). ‘Healthy’ identities? Revisiting rejection-identification and rejection-disidentification models among voluntary and forced immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 47(7), 818–831. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2306>
- Bourguignon, D., Seron, E., Yzerbyt, V., & Herman, G. (2006). Perceived group and personal discrimination: Differential effects on personal self-esteem. *European Journal of Social Psychology*, 36(5), 773–789. <https://doi.org/10.1002/ejsp.326>
- Branje, S., de Moor, E. L., Spitzer, J., & Becht, A. I. (2021). Dynamics of identity development in adolescence: A decade in review. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 908–927. <https://doi.org/10.1111/jora.12678>
- Branscombe, N. R., Ellemers, N., Spears, R., & Doosje, B. (1999). The Context and Content of Social Identity Threat. In N. Ellemers, R. Spears, & B. Doosje (Eds.), *Social Identity: Context, commitment, content* (pp.35-58). Blackwell Publishing.
- Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 135–149. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.77.1.135>
- Brittian, A. S., Umaña-Taylor, A. J., Lee, R. M., Zamboanga, B. L., Kim, S. Y., Weisskirch, R. S., Castillo, L. G., Whitbourne, S. K., Hurley, E. A., Huynh, Q. L., Brown, E. J., &

- Caraway, S. J. (2013). The moderating role of centrality on associations between ethnic identity affirmation and ethnic minority college students mental health. *Journal of American College Health, 61*(3), 133–140.
<https://doi.org/10.1080/07448481.2013.773904>
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. (2007). The bioecological model of human development. In W. Damon, R. M. Lerner, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of Child Psychology. Theoretical Models of Human Development*, (Vol. 1, pp. 793). Wiley.
<https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0114>
- Brown, R. A. (2013). Self-ambivalence and mental health in Japan and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 44*, 1261-1272.
<https://doi.org/10.1177/0022022113486002>
- Brown, R., & Hewstone, M. (2005). An integrative theory of intergroup contact. *Advances in Experimental Social Psychology, 37*, 255-343. <https://doi.org/10.1016/S0065-2601>
- Campbell, O. L. K., Bann, D., & Patalay, P. (2021). The gender gap in adolescent mental health: A cross-national investigation of 566,829 adolescents across 73 countries. *Population Health, 13*. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100742>
- Caneva, E. (2017). Identity processes in the global era: the case of young immigrants living in Italy. *Journal of Youth Studies, 20*(1), 79–93.
<https://doi.org/10.1080/13676261.2016.1184240>
- Cárdenas, D. (2019). Dual identity, minority group pressure, and the endorsement of minority rights: A study among Sunni and Alevi Muslim in Western Europe. *Journal of Social Issues, 75*(2), 592–610. <https://doi.org/10.1111/josi.12328>
- Céspedes, Y.M., Huey, S.J. (2008) Depression in Latino adolescents: a cultural discrepancy perspective. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 14*(2), 168-172.
<https://doi.org/10.1037/1099-9809.14.2.168>

- Chen, X. S., Benet-Martínez, V., & Bond, H. M. (2008). Bicultural identity, bilingualism, and psychological adjustment in multicultural societies: Immigration-based and globalization-based acculturation. *Journal of Personality*, 76, 803-838.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00505.x>
- Cheng, C.Y., & Lee, F. (2013). The malleability of bicultural identity integration (BII). *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(8), 1235-1240.
<https://doi.org/10.1177/0022022113490071>
- Cheon, Y. M & Yip, T. (2019). Longitudinal associations between ethnic/racial identity and discrimination among Asian and Latinx adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(9), 1736- 1753. <https://doi.org/10.1007/s10964-019>
- Compas, B. E., Connor-Smith J., Jaser, S. S. (2004). Temperament, stress reactivity, and coping: implications for depression in childhood and adolescence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 33(1), 21-31.
https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3301_3
- Crocetti, E., Rubini, M., Luyckx, K., & Meeus, W. (2008). Identity formation in early and middle adolescents from various ethnic groups: From three dimensions to five statuses. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(8), 983–996.
<https://doi.org/10.1007/s10964-007-9222-2>
- Derdikman-Eiron, R., Indredavik, M.S., Bratberg, G.H., Taraldsen, G., Bakken, I.J., Colton, M. (2011). Gender differences in subjective well-being, self-esteem and psychosocial functioning in adolescents with symptoms of anxiety and depression: Findings from the Nord-Trøndelag Health Study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 52(3), 261-267. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2010.00859.x>
- Derks, B., Van Laar, C., & Ellemers, N. (2007). The beneficial effects of social identity protection on the performance motivation of members of devalued groups. *Social*

- Issues and Policy Review*, 1(1), 217–256. <https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2007.00008.x>
- Diener, E., Emmons R.A., Larsen R.J, Griffin S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Dimitrova, R., Chasiotis, A., & Van De Vijver, F. (2016). Adjustment outcomes of immigrant children and youth in Europe: A meta-analysis. *European Psychologist*, 21(2), 150–162. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000246>
- Douglass, S., & Umaña-Taylor, A. J. (2015). A brief form of the ethnic identity scale: development and empirical validation. *Identity*, 15(1), 48–65. <https://doi.org/10.1080/15283488.2014.989442>
- Edwards, L. M., & Romero, A. J. (2008). Coping with discrimination among Mexican descent adolescents. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 30(1), 24-39. <https://doi.org/10.1177/0739986307311431>
- Eichas, K., McLean, K. C., Syed, M Meca, A., Montgomery, M. J., & Kurtines, W. (2014). Identity and positive youth development. *The Oxford Handbook of Identity Development*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199936564.013.020>
- Ellemers, N., Spears, R., Doosje, B. (2002). Self and social identity. *Annual Review of Psychology*, 53, 161-186. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135228>
- Ellis, B.H., MacDonald, H.Z., Klunk-Gillis, J., Lincoln, A., Strunin, L., Cabral, H.J. (2010). Discrimination and mental health among Somali refugee adolescents: The role of acculturation and gender. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(4), 564-575. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01061.x>
- Erentaite, R., Lannegrand-Willems, L., Negru-Subtirica, O., Vosylis, R., Sondaite, J., & Raižiene, S. (2018). Identity development among ethnic minority youth: Integrating

findings from studies in Europe. *European Psychologist*, 23(4), 324–335.

<https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000338>

Espinosa, A. (2021). Discrimination, self-esteem, and mental health across ethnic groups of second-generation immigrant adolescents. *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities*, 8(6), 1539–1550. <https://doi.org/10.1007/s40615-020-00917-1>

Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M., & Armstrong, T. L. (2001). The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social Issues*, 57(3), 389–412. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00220>

Ferrari, L., Manzi, C., Benet-Martinez, V., & Rosnati, R. (2019). Social and family factors related to intercountry adoptees and immigrants' bicultural identity integration. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 50(6), 789–805.

<https://doi.org/10.1177/0022022119850339>

Firat, M., & Noels, K. A. (2022). Perceived discrimination and psychological distress among immigrants to Canada: The mediating role of bicultural identity orientations. *Group Processes and Intergroup Relations*, 25(4), 941–963.

<https://doi.org/10.1177/1368430221990082>

Fisher, C. B., Wallace, S. A., & Fenton, R. E. (2000). Discrimination distress during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 679–695.

Fleischmann, F., & Phalet, K. (2016). Identity conflict or compatibility: A comparison of Muslim minorities in five European cities. *Political Psychology*, 37(4), 447–463.

<https://doi.org/10.1111/pops.12278>

Franklin-Jackson, D., & Carter, R. T. (2007). The relationships between race-related stress, racial identity, and mental health for Black Americans. *Journal of Black Psychology*, 33(1), 5–26. <https://doi.org/10.1177/0095798406295092>

- French, S.E., Seidman, E., Allen, L., Aber, J.L. (2006). The development of ethnic identity during adolescence. *Developmental Psychology*, 42(1), 1-10.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.1.1>
- Froehlich, L., Bick, N., Nikitin, J., & Martiny, S. E. (2023). Social identity threat is related to ethnic minority adolescents' social approach motivation towards classmates via reduced sense of belonging. *Social Psychology of Education: An International Journal*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11218-023-09800-3>
- Fuhrmann, D., Knoll, L.J., Blakemore, S.J. (2015). Adolescence as a sensitive period of brain development. *Trends in Cognitive Sciences*, 19(10), 558-566.
<https://doi.org/10.1016/j.tics.2015.07.008>
- Gable, P. A., & Harmon-Jones, E. (2008). Approach-motivated positive affect reduces breadth of attention. *Psychological Science*, 19(5), 476-482.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02112.x>
- Giuliani, C., Tagliabue, S., Regalia C. (2018). Psychological well-being, multiple identities, and discrimination among first and second generation immigrant Muslims. *Europe's Journal of Psychology*, 14(1), 66-87. <https://doi.org/10.5964/ejop.v14i1.1434>
- Gonzales-Backen, M. A. (2013). An application of ecological theory to ethnic identity formation among biethnic adolescents. *Family Relations*, 62(1), 92–108.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2012.00749.x>
- Gonzales-Backen, M.A., Meca, A., Lorenzo-Blanco, E.I., Des Rosiers, S.E., Córdova, D., Soto, D.W., Cano, M.Á., Oshri, A., Zamboanga, B.L., Baezcon de-Garbanati, L., Schwartz, S.J., Szapocznik, J., Unger, J.B. (2018). Examining the temporal order of ethnic identity and perceived discrimination among Hispanic immigrant adolescents. *Developmental Psychology*, 54(5), 929-937. <https://doi.org/10.1037/dev0000465>

- Graham, S. (2018). Race/ethnicity and social adjustment of adolescents: How (not if) school diversity matters. *Educational Psychologist*, 53(2), 64–77.
<https://doi.org/10.1080/00461520.2018.1428805>
- Greene, M.L, Way, N., Pahl, K. (2016). Trajectories of perceived adult and peer discrimination among Black, Latino, and Asian American adolescents: Patterns and psychological correlates. *Developmental Psychology*, 42(2), 218-236.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.2.218>
- Guimond, F. A., Altman, R., Vitaro, F., Brendgen, M., & Laursen, B. (2022). The interchangeability of liking and friend nominations to measure peer acceptance and friendship. *International Journal of Behavioral Development*, 46(4), 358–367.
<https://doi.org/10.1177/01650254221084097>
- Gupta, A., Leong, F., Valentine, J.C., Canada, D.D. (2013) A meta-analytic study: the relationship between acculturation and depression among Asian Americans. *American Journal of Orthopsychiatry*, 83(2), 372-85. <https://doi.org/10.1111/ajop.12018>
- Hakim, N.H., Molina, L.E., & Branscombe, N.R. (2018). How discrimination shapes social identification processes and well-being among Arab Americans. *Social Psychological and Personality Science*, 9(3), 328-337.
<https://doi.org/10.1177%2F1948550617742192>
- Hammack, P.L., Toolis, E. (2014). Narrative and the social construction of adulthood. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2(145), 43-56.
<https://doi.org/10.1002/cad.20066>
- Hashemi, N., Marzban, M., Sebar, B., & Harris, N. (2018). Acculturation and psychological well-being among Middle Eastern migrants in Australia: The mediating role of social support and perceived discrimination. *International Journal of Intercultural Relations*, 72, 45–60. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2019.07.002>

- Hirsh, J.B., Kang, S.K. (2016). Mechanisms of identity conflict: Uncertainty, anxiety, and the behavioral inhibition system. *Personality and Social Psychology Review*, 20(3), 223-44. <https://doi.org/10.1177/1088868315589475>
- Hogg, M. A., & Reid, S. A. (2006). Social identity, self-categorization, and the communication of group norms. *Communication Theory*, 16(1), 7–30. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2006.00003.x>
- Hogg, M.A. (2016). Social Identity Theory. In: McKeown, S., Haji, R., Ferguson, N. (eds), *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory. Peace Psychology Book Series*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-29869-6_1
- Holmes, O., Whitman, M. V., Campbell, K. S., & Johnson, D. E. (2016). Exploring the social identity threat response framework. *Equality, Diversity and Inclusion*, 35(3), 205–220. <https://doi.org/10.1108/EDI-08-2015-0068>
- Horenczyk, G., Jasinskaja-Lahti, I., Sam, D. L., & Vedder, P. (2013). Mutuality in acculturation: Toward an integration. *Zeitschrift Fur Psychologie/Journal of Psychology*, 221(4), 205–213. <https://doi.org/10.1027/2151-2604/a000150>
- Hughes, D., Rodriguez, J., Smith, E.P., Johnson, D.J., Stevenson, H.C., Spicer P. (2006). Parents' ethnic-racial socialization practices: a review of research and directions for future study. *Developmental Psychology*. 42(5), 747-70. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.5.74>
- Hunter, L.R., Schmidt, N.B. (2010). Anxiety psychopathology in African American adults: literature review and development of an empirically informed sociocultural model. *Psychological Bulletin*, 136(2). <https://doi.org/211-35.10.1037/a0018133>
- Huynh, V. W., & Fuligni, A. J. (2010). Discrimination hurts: The academic, psychological, and physical well-being of adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 20(4), 916–941. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00670.x>

- Huynh, Q. L., Benet-Martínez, V., & Nguyen (2018). Measuring variations in bicultural identity across U.S. ethnic and generational groups: Development and validation of the Bicultural Identity Integration Scale-Version 2 (BIIS-2). *Psychological Assessment, 30*(12), 1581–1596. <https://doi.org/10.1037/pas0000606>
- Igarashi, A. (2019). Till multiculturalism do us part: Multicultural policies and the national identification of immigrants in European countries. *Social Science Research, 77*, 88–100. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.10.005>
- Ikram, U. Z., Snijder, M. B., de Wit, M. A. S., Schene, A. H., Stronks, K., & Kunst, A. E. (2016). Perceived ethnic discrimination and depressive symptoms: the buffering effects of ethnic identity, religion and ethnic social network. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 51*(5), 679–688. <https://doi.org/10.1007/s00127-016-1186-7>
- Inman, G.A. (2006). South Asian Women: Identities and Conflicts. *Cultural diversity & ethnic minority psychology, 12*, 306-19. <https://doi.org/10.1037/1099-9809.12.2.306>
- Integral Human Development (2023, 19 Δεκεμβρίου) Retrieved from <https://migrants-refugees.va/country-profile/greece/>
- Ιωσηφ, Σ. (2023), Η διαδικασία απόκτησης ταυτότητας των εφήβων: Η επίδραση των σχέσεων με την οικογένεια και τις παρέες συνομηλίκων. *Νέος Παιδαγωγός, 34*.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Jaakkola, M., & Reuter, A. (2006). Perceived discrimination, social support networks, and psychological well-being among three immigrant groups. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 37*(3), 293–311. <https://doi.org/10.1177/0022022106286925>
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., & Solheim, E. (2009). To identify or not to identify? National disidentification as an alternative reaction to perceived ethnic discrimination.

Applied Psychology, 58(1), 105–128. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00384.x>

- Jefferson, S. D., & Caldwell, R. (2002). An exploration of the relationship between racial identity attitudes and the perception of racial bias. *Journal of Black Psychology*, 28(2), 174-192. <https://doi.org/10.1177/0095798402028002006>
- Juang, L. P., Umaña-Taylor, A. J., Schachner, M. K., Frisé, A., Hwang, C. P., Moscardino, U., Motti-Stefanidi, F., Oppedal, B., Pavlopoulos, V., Abdullahi, A. K., Barahona, R., Berne, S., Ceccon, C., Gharaei, N., Moffitt, U., Ntalachanis, A., Pevec, S., Sandberg, D. J., Zacharia, A., & Syed, M. (2023). Ethnic-racial identity in Europe: Adapting the identity project intervention in five countries. *European Journal of Developmental Psychology*, 20(6), 978–1006. <https://doi.org/10.1080/17405629.2022.2131520>
- Jugert, P., Leszczensky, L., & Pink, S. (2018). The effects of ethnic minority adolescents' ethnic self-identification on friendship selection. *Journal of Research on Adolescence*, 28(2), 379–395. <https://doi.org/10.1111/jora.12337>
- Kaduvettoor-Davidson, A., & Inman, A. (2012). South Asian Americans: Perceived discrimination, stress, and well-being. *Asian American Journal of Psychology*, 4, 155. <https://doi.org/10.1037/a0030634>
- Karataş, S., Crocetti, E., Schwartz, S. J., & Rubini, M. (2021). Psychological and social adjustment in refugee adolescents: The role of parents' and adolescents' friendships. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1(176), 123–139. <https://doi.org/10.1002/cad.20395>
- Kateri, E., Papastilianou, D., & Karademas, E. (2022). Perceived discrimination and psychological well-being among immigrants living in Greece: Separation as mediator and interdependence as moderator. *Europe's Journal of Psychology*, 18(1), 70–83. <https://doi.org/10.5964/ejop.1531>

- Kiang, L., Yip, T., & Fuligni, A. J. (2008). Multiple social identities and adjustment in young adults from ethnically diverse backgrounds. *Journal of Research on Adolescence*, 18(4), 643–670. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2008.00575.x>
- Kiang, L., Stein, G. L., & Juang, L. P. (2022). Ethnic and racial identity of immigrants and effects on mental health. *Current Opinion in Psychology*, 47, 101-424. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101424>
- Kim, E., Hogge, I., & Salvisberg, C. (2014). Effects of self-esteem and ethnic identity: Acculturative stress and psychological well-being among Mexican immigrants. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 36(2), 144–163. <https://doi.org/10.1177/0739986314527733>
- Kourakou, A., Tigani, X., Bacopoulou, F., Vlachakis, D., Papakonstantinou, E., Simidala, S., Ktena, E., Katsaouni, S., Chrousos, G., Darviri, C. (2021). The Rosenberg Self-Esteem Scale: Translation and Validation in the Greek Language in Adolescents. *Advances in Experimental Medicine and Biology*, 13(39), 97-103. https://doi.org/10.1007/978-3-030-78787-5_13
- Kreiner, G. E. (2006). Consequences of work-home segmentation or integration: A person-environment fit perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 27(4), 485-507. <http://dx.doi.org/10.1002/job.386>
- Kunst, J. R., Tajamal, H., Sam, D. L., & Ulleberg, P. (2012). Coping with Islamophobia: The effects of religious stigma on Muslim minorities' identity formation. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(4), 518–532. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2011.12.014>
- Kunuroglu, F. (2021). Psychosocial adaptation of Turkish return migrants and factors affecting their intention to remigrate to Europe: Personality, perceived discrimination,

ethnic identity. *International Journal of Intercultural Relations*, 82, 265–277.

<https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2021.04.008>

Lannegrand-Willems, L., & Barbot, B. (2015). Challenges of adolescent psychology in the European identity context. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 147, 69–76. <https://doi.org/10.1002/cad.20091>

Lee, S. (2015). Determinants of identity: the influence of generational status, religiosity, and school context on immigrant identity in Europe. *International Review of Sociology*, 29(3), 446–463. <https://doi.org/10.1080/03906701.2019.1643655>

Leszczensky, L., Stark, T. H., Flache, A., & Munniksma, A. (2016). Disentangling the relation between young immigrants' host country identification and their friendships with natives. *Social Networks*, 44, 179–189.

<https://doi.org/10.1016/j.socnet.2015.08.001>

Leszczensky, L. (2018). Young immigrants' host country identification and their friendships with natives: Does relative group size matter? *Social Science Research*, 70, 163–175.

<https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2017.10.012>

Leszczensky, L., Maxwell, R., & Bleich, E. (2020). What factors best explain national identification among Muslim adolescents? Evidence from four European countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(1), 260–276.

<https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1578203>

Levy, A., Saguy, T., Halperin, E., & Zomeran, M. (2017). Bridges or barriers? Conceptualization of the role of multiple identity gateway groups in intergroup

relations. *Frontiers in Psychology*, 8, 1–12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01097>

Levy, A., Saguy, T., van Zomeran, M., & Halperin, E. (2017). Ingroups, outgroups, and the gateway groups between: The potential of dual identities to improve intergroup

- relations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 70, 260–271.
<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2016.09.011>
- Li, Y. T. (2021). One person, three identities? Examining re-politicization of ethnic, national, and Australian identities among 1.5-generation Taiwanese immigrants in Australia. *Journal of Sociology*, 57(3), 541–558. <https://doi.org/10.1177/1440783320934157>
- Liebkind, K., Jasinskaja-Lahti, I., & Solheim, E. (2004). Cultural identity, perceived discrimination, and parental support as determinants of immigrants' school adjustments: Vietnamese youth in Finland. *Journal of Adolescent Research*, 19(6), 635–656. <https://doi.org/10.1177/0743558404269279>
- Liu, Charles & Suyemoto, Karen. (2016). The effects of racism-related stress on Asian Americans: Anxiety and depression among different generational statuses. *Asian American Journal of Psychology*, 7, 137-146. <https://doi.org/10.1037/aap0000046>
- Love, A., & Levy, A. (2019). Bridging group divides: A theoretical overview of the “what” and “how” of gateway groups. *Journal of Social Issues*, 75(2), 414–435.
<https://doi.org/10.1111/josi.12327>
- Luyckx, K., Schwartz, S. J., Berzonsky, M. D., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Smits, I., & Goossens, L. (2008). Capturing ruminative exploration: Extending the four-dimensional model of identity formation in late adolescence. *Journal of Research in Personality*, 42(1), 58–82. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2007.04.00>
- Major, B., Gramzow, R.H., McCoy, S.K., Levin, S., Schmader, T., Sidanius. J. (2002). Perceiving personal discrimination: the role of group status and legitimizing ideology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(3), 269-282.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.3.269>

- Maliepaard, M., & Verkuyten, M. (2018). National disidentification and minority identity: A study among Muslims in Western Europe. *Self and Identity*, 17(1), 75–91.
<https://doi.org/10.1080/15298868.2017.1323792>
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551–558. <https://doi.org/10.1037/h0023281>
- Marks, Amy & Ejesi, Kida & Mccullough, Mary Beth & García Coll, Cynthia. (2015). Handbook of Child Psychology and Developmental Science: Socioemotional Processes. In M. Lamb, C. Garcia Coll, R. Lerner (Eds) *The development and implications of racism and discrimination* (7th ed., Vol.3). Wiley.
- Martiny, S. E., Froehlich, L., Deaux, K., & Mok, S. Y. (2017). Defining ethnic, national, and dual identities: Structure, antecedents, and consequences of multiple social identities of Turkish-origin high school students in Germany. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 27(5), 400–410. <https://doi.org/10.1002/casp.2318>
- Martiny, S. E., Froehlich, L., Soltanpanah, J., & Haugen, M. S. (2020). Young immigrants in Norway: The role of national and ethnic identity in immigrants' integration. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(2), 312–324.
<https://doi.org/10.1111/sjop.12594>
- Masten, A. S. (2014). Global Perspectives on Resilience in Children and Youth. *Child Development*, 85(1), 6–20. <https://doi.org/10.1111/cdev.12205>
- Mastrotheodoros, S., Kornienko, O., Umaña-Taylor, A., & Motti-Stefanidi, F. (2021). Developmental Interplay between Ethnic, National, and Personal Identity in Immigrant Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(6), 1126–1139.
<https://doi.org/10.1007/s10964-021-01434-y>
- Mastrotheodoros, S., Pavlopoulos, V., & Motti-Stefanidi, F. (2021). Utrecht-Management of Identity Commitments Scale (U-MICS): Greek adaptation and measurement invariance

- across time and ethnic groups. *European Journal of Developmental Psychology*, 18(5), 765–779. <https://doi.org/10.1080/17405629.2020.1852921>
- Mazzoni, D., Pancani, L., Marinucci, M., & Riva, P. (2020). The dual path of the rejection (dis)identification model: A study on adolescents with a migrant background. *European Journal of Social Psychology*, 50(4), 799–809. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2672>
- Meeus, W. (2011). The study of adolescent identity formation 2000-2010: A review of longitudinal research. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 75–94. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00716.x>
- Mereish, E.H., N'cho, H.S., Green, C.E., Jernigan, M.M., Helms, J.E. (2016) Discrimination and Depressive Symptoms Among Black American Men: Moderated-Mediation Effects of Ethnicity and Self-Esteem. *Journal of Behavioral Medicine*, 42(3), 190-196. <https://doi.org/10.1080/08964289.2016.1150804>
- Miller, M. J., Kim, J., & Benet-Martínez, V. (2011). Validating the riverside acculturation stress inventory with Asian Americans. *Psychological Assessment*, 23(2), 300–310. <https://doi.org/10.1037/a0021589>
- Moksnes, U. K., Moljord, I. E. O., Espnes, G. A., & Byrne, D. G. (2010). The association between stress and emotional states in adolescents: The role of gender and self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 430–435. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.04.012>
- Mood, C., Jonsson, J. O., Låftman, S.B. (2016). The Mental health advantage of immigrant-background youth: The role of family factors. *Journal of Marriage and Family*, 79(2), 419–436. <https://doi.org/10.1111/jomf.12340>
- Mood, C., Jonsson, J. O., Låftman, S.B. (2016). Immigrant integration and youth mental health in four European countries. *European Sociological Review*, 32(6), 716–729. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw027>

- Motti-Stefanidi, F. (2018). Resilience among immigrant youth: The role of culture, development and acculturation. *Developmental Review, 50*, 99–109.
<https://doi.org/10.1016/j.dr.2018.04.002>
- Motti-Stefanidi, F. (2019). Resilience among immigrant youths: Who adapts well, and why? *Current Directions in Psychological Science, 28*(5), 510–517.
<https://doi.org/10.1177/0963721419861412>
- Motti-Stefanidi, F. (2023). Acculturation and resilience of immigrant-origin youth: Do their school experiences reflect nonimmigrants' "native supremacy"? *Development and Psychopathology, 1–13*. <https://doi.org/10.1017/S0954579423000895>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Obradovic, J., & Masten, A. S. (2008). Acculturation and adaptation of immigrant adolescents in Greek urban schools. *International Journal of Psychology, 43*(1), 45–58. <https://doi.org/10.1080/00207590701804412>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Obradović, J., Dalla, M., Takis, N., Papathanassiou, A., & Masten, A. S. (2008). Immigration as a risk factor for adolescent adaptation in Greek urban schools. *European Journal of Developmental Psychology, 5*(2), 235–261.
<https://doi.org/10.1080/17405620701556417>
- Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chrysochoou, X., Sam, D. L., & Phinney, J. (2009). Positive immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation, and social-psychological perspectives. In *Realizing the Potential of Immigrant Youth*
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139094696.008>
- Motti-Stefanidi, F., & Asendorpf, J. B. (2012). Perceived discrimination of immigrant adolescents in Greece how does group discrimination translate into personal discrimination? *European Psychologist, 17*(2), 93–104. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000116>

- Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chrysochoou, X., Lackland Sam, D., & Phinney, J. (2012). Positive Immigrant Youth Adaptation in Context. In *Realizing the Potential of Immigrant Youth*. <https://doi.org/10.1017/cbo9781139094696.008>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., & Asendorpf, J. B. (2018). Immigrant youth acculturation and perceived discrimination: Longitudinal mediation by immigrant peers' acceptance/rejection. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 59, 36–45. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2018.03.001>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Papathanasiou, N., & Mastrotheodoros, S. (2020). Immigrant and Refugee Adolescents' Resilient Adaptation: Who does well and why? *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 25(1), 20. https://doi.org/10.12681/psy_hps.25334
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Mastrotheodoros, S., & Asendorpf, J. B. (2020). Longitudinal interplay between peer likeability and youth's adaptation and psychological well-being: A study of immigrant and nonimmigrant adolescents in the school context. *International Journal of Behavioral Development*, 44(5), 393–403. <https://doi.org/10.1177/0165025419894721>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., & He, J. (2021). Immigrant Youth Resilience: Theoretical Considerations, Empirical Developments, and Future Directions. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 966–988. <https://doi.org/10.1111/jora.12656>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Mastrotheodoros, S., & Asendorpf, J. B. (2022). Resilience during a great economic recession: Social and personal resources for youth's positive adaptation in the school context. *Journal of Adolescence*, 94(4), 667–683. <https://doi.org/10.1002/jad.12055>
- Moztarzadeh, A., & O'Rourke, N. (2015). Psychological and sociocultural adaptation: Acculturation, depressive symptoms and life satisfaction among older Iranian

immigrants in Canada. *Clinical Gerontologist*, 38(2), 114–130.

<https://doi.org/10.1080/07317115.2014.990601>

Nguyen, A. M. T. D., & Benet-Martínez, V. (2013). Biculturalism and adjustment: A meta-analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(1), 122–159.

<https://doi.org/10.1177/0022022111435097>

Nikitin, J. & Schoch, S. (2021). Social Approach and Avoidance Motivations. In R.J. Coplan, J.C. Bowker, L. Nelson (Eds.), *Handbook of Solitude* (pp. 191-208). Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781119576457.ch14>

Oppedal, B. & Toppelberg, C.O. (2016). Acculturation development and the acquisition of culture competence. In D.L. Sam, J.W. Berry (Eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (pp.71-92). Cambridge University Press.

<https://doi.org/10.1002/9781119576457.ch14>

Paradies, Y.A. (2006). A systematic review of empirical research on self-reported racism and health. *International Journal of Epidemiology*, 35(4), 888-901.

<https://doi.org/10.1093/ije/dyl056>

Pascoe, E.A. & Smart-Richman, L. (2009). Perceived discrimination and health: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 135(4), 531-54.

<https://doi.org/10.1037/a0016059>

Patil, P.A., Porche, M.V., Shippen, N.A., Dallenbach, N.T., Fortuna, L.R. (2017). Which girls, which boys? The intersectional risk for depression by race and ethnicity, and gender in the U.S. *Clinical Psychology Review*, 66, 51-68.

<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.12.003>

Παυλόπουλος, Β. (2015, 10-13 Δεκεμβρίου). *Πρόσληψη της διάκρισης και αντιλήψεις περί ισοτιμίας ως διεργασίες επιπολιτισμοποίησης: Θεωρητικοί και ιδεολογικοί*

- προβληματισμοί στο ελληνικό μεταναστευτικό τοπίο* [Προσκεκλημένη ομιλία]. 10^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας, Παλαιοκερασιά Φθιώτιδας.
- Παυλόπουλος, Β. (2017, 31 Οκτωβρίου). *Κοινωνικές αναπαραστάσεις του πολιτισμού ή ο πολιτισμός ως κοινωνική αναπαράσταση* [Προφορική ανακοίνωση]. Serge Moscovici: Η Διδασκαλία και το Έργο του, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών.
- Παυλόπουλος, Β. (2019, 15-19 Μαΐου). *Ποια πολυπολιτισμικότητα; Διαφορετικότητα και ισοτιμία ως ιδεολογικές συνιστώσες της επιπολιτισμοποίησης* [Προφορική ανακοίνωση]. 17^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, Αλεξανδρούπολη.
- Παυλόπουλος, Β., Μπεζεβέγκης, Η., & Γεωργαντή, Κ. (2012). Εθνική ταυτότητα και ψυχολογική προσαρμογή εφήβων μεταναστών. Στο Α. Παπαστυλιανού (Επιμ.), *Διαπολιτισμικές διαδρομές: Παλιννόστηση και ψυχοκοινωνική προσαρμογή* (pp. 91-124). Gutenberg.
- Pavlopoulos, V., & Motti-Stefanidi, F. (2017). Intercultural relations in Greece. In J. W. Berry (Ed.), *Mutual intercultural relations* (pp. 187-209). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316875032.009>
- Pesigan, I. J. A., Luyckx, K., & Alampay, L. P. (2014). Brief report: Identity processes in Filipino late adolescents and young adults: Parental influences and mental health outcomes. *Journal of Adolescence*, 37(5), 599–604.
<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2014.04.012>
- Petriglieri, J.L. (2011) Under threat: Responses to and the consequences of threats to individuals' identities. *Academy of Management Review*, 36, 641-662.
<https://doi.org/10.5465/amr.2009.0087>
- Phinney, J. S., & Kohatsu, E. L. (1997). Ethnic and racial identity development and mental health. In J. Schulenberg, J. L. Maggs, & K. Hurrelmann (Eds.), *Health risks and*

- developmental transitions during adolescence* (pp. 420 – 443). New York: Cambridge University Press.
- Phinney, J. S., & Ong, A. D. (2007). Conceptualization and measurement of ethnic identity: Current status and future directions. *Journal of Counseling Psychology, 54*(3), 271–281. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.54.3.271>
- Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K., & Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of Social Issues, 57*(3), 493–510. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00225>
- Rahn, G., Martiny, S.E. & Nikitin, J. (2021) Feeling out of place: internalized age stereotypes are associated with older employees' sense of belonging and social motivation. *Work, Aging and Retirement, 7*(1), 61–77. <https://doi.org/10.1093/workar/waaa005>
- Ramos, M. R., Cassidy, C., Reicher, S., & Haslam, S. A. (2012). A longitudinal investigation of the rejection-identification hypothesis. *British Journal of Social Psychology, 51*(4), 642–660. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.2011.02029.x>
- Ranta, K., Kaltiala-Heino, R., Koivisto, A.M., Tuomisto, M.T., Pelkonen, M., Marttunen, M. (2007) Age and gender differences in social anxiety symptoms during adolescence: the Social Phobia Inventory (SPIN) as a measure. *Psychiatry Research, 153*(3), 261-270. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2006.12.006>
- Reitz, A. K., Motti-Stefanidi, F., & Asendorpf, J. B. (2014). Mastering developmental transitions in immigrant adolescents: The longitudinal interplay of family functioning, developmental and acculturative tasks. *Developmental Psychology, 50*(3), 754–765. <https://doi.org/10.1037/a0033889>
- Rivas-Drake, D., Seaton, E. K., Markstrom, C., Quintana, S., Syed, M., Lee, R. M., Schwartz, S. J., Umaña-Taylor, A. J., French, S., Yip, T., Cross, W. E., Knight, G. P., & Sellers, R. M. (2014). Ethnic and racial identity in adolescence: Implications for psychosocial,

academic, and health outcomes. *Child Development*, 85(1), 40–57.

<https://doi.org/10.1111/cdev.12200>

Romero, A. J., & Roberts, R. E. (2003). The impact of multiple dimensions of ethnic identity on. *Journal of Applied Social*, 33(51687), 2288–2305. <https://doi/10.1111/j.1559-1816.2003.tb01885.x/abstract>

Roy, A. L. (2018). Intersectional ecologies: Positioning intersectionality in settings-level research. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 161, 43–56. <https://doi.org/10.1002/cad.20248>

Ruggiero, K. M., & Major, B. N. (1998). Retracted: Group status and attributions to discrimination: Are low- or high-status group members more likely to blame their failure on discrimination? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24(8), 821–837. <https://doi.org/10.1177/0146167298248004>

Rutland, A., Cameron, L., Jugert, P., Nigbur, D., Brown, R., Watters, C., Hossain, R., Landau, A., & Le Touze, D. (2012). Group identity and peer relations: A longitudinal study of group identity, perceived peer acceptance, and friendships amongst ethnic minority English children. *British Journal of Developmental Psychology*, 30(2), 283–302. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2011.02040.x>

Sabatier, C. (2008). Ethnic and national identity among second-generation immigrant adolescents in France: The role of social context and family. *Journal of Adolescence*, 31(2), 185–205. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2007.08.001>

Safa, M.D., White, R.M.B., Knight, G.P. (2021). The influence of ethnic-racial identity developmental processes on global bicultural competence development. *Child Development*, 92(6), 1211–1227. <https://doi.org/10.1111/cdev.13632>

- Safi, M. (2010). Immigrants' life satisfaction in Europe: Between assimilation and discrimination. *European Sociological Review*, 26(2), 159–176.
<https://doi.org/10.1093/esr/jcp013>
- Salokangas, R.K., Poutanen, O., Stengård, E. (1995). Screening for depression in primary care. Development and validation of the Depression Scale, a screening instrument for depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 92(1), 10-16.
<https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1995.tb09536.x>
- Sam, D. L., & Oppedal, B. (2003). Acculturation as a developmental pathway. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(1), 1–14.
<https://doi.org/10.9707/2307-0919.1072>
- Sam, D., & Berry, J. (2010). Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5, 472-481.
<https://doi.org/10.1177/1745691610373075>
- Schachner, M. K., Van de Vijver, F. J. R., & Noack, P. (2018). Acculturation and school adjustment of early-adolescent immigrant boys and girls in Germany: Conditions in school, family, and ethnic group. *Journal of Early Adolescence*, 38(3), 352–384.
<https://doi.org/10.1177/0272431616670991>
- Schmitt, M. T., Postmes, T., Branscombe, N. R., & Garcia, A. (2014). The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 140(4), 921–948. <https://doi.org/10.1037/a0035754>
- Schotte, K., Stanat, P., & Edele, A. (2018). Is integration always most adaptive? The role of cultural identity in academic achievement and in psychological adaptation of immigrant students in Germany. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(1), 16–37.
<https://doi.org/10.1007/s10964-017-0737-x>

Schulz, Benjamin & Leszczensky, Lars. (2015). Native friends and host country.

Identification among adolescent immigrants in Germany: The role of ethnic boundaries. *International Migration Review*, 50(1), 163-196.

<https://doi.org/10.1111/imre.12163>

Schwartz, S.J., Unger, J.B., Baezconde-Garbanati, L., Zamboanga, B.L., Lorenzo-Blanco, E.I., Des Rosiers, S.E., Romero, A.J., Cano, M.Á., Gonzales-Backen, M.A., Córdova, D., Piña-Watson, B.M., Huang, S., Villamar, J.A., Soto, D.W., Pattarroyo, M., Szapocznik, J. (2015). Trajectories of cultural stressors and effects on mental health and substance use among Hispanic immigrant adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 56(4), 433-439. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.12.011>

Schwartz, S. J., Montgomery, M. J., & Briones, E. (2006). The role of identity in acculturation among immigrant people: Theoretical propositions, empirical questions, and applied recommendations. *Human Development*, 49(1), 1–30.

<https://doi.org/10.1159/000090300>

Sellers, R. M., Caldwell, C. H., Schmeelk-Cone, K. H., & Zimmerman, M. A. (2003). Racial identity, racial discrimination, perceived stress, and psychological distress among African American young adults. *Journal of Health and Social Behavior*, 44(3), 302–317. <https://doi.org/10.2307/1519781>

Settles, I. H., Navarrete, C. D., Pagano, S. J., Abdou, C. M., & Sidanius, J. (2010). Racial identity and depression among African American women. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 16(2), 248–255. <https://doi.org/10.1037/a0016442>

Shapiro, Jenessa & Neuberg, Steven. (2007). From stereotype threat to stereotype threats: Implications of a multi-threat framework for causes, moderators, mediators, consequences and interventions. *Personality and social psychology review: an official*

journal of the Society for Personality and Social Psychology, 11, 107-30.

<https://doi.org/10.1177/1088868306294790>

- Sheldon, Kennon & Jose, Paul & Kashdan, Todd & Aaron, Jarden. (2015). Personality, effective goal-striving, and enhanced well-being. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 41(4), 575-585. <https://doi.org/10.1177/0146167215573211>
- Spears, Russell (2011). Group identities: The social identity perspective. In S.J. Schwartz, K. Luyckx & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of Identity Theory and Research* (pp. 201-224). Springer Science and Business Media.
- Spiegler, O., Wölfer, R. & Hewstone, M. (2019). Dual identity development and adjustment in Muslim minority adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 48, 1924–1937. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01117-9>
- Stevens, G. W. J. M., & Thijs, J. (2018). Perceived group discrimination and psychological well-being in ethnic minority adolescents. *Journal of Applied Social Psychology*, 48(10), 559–570. <https://doi.org/10.1111/jasp.12547>
- Suárez-Orozco, C., Motti-Stefanidi, F., Marks, A., & Katsiaficas, D. (2018). An integrative risk and resilience model for understanding the adaptation of immigrant-origin children and youth. *American Psychologist*, 73(6), 781–796. <https://doi.org/10.1037/amp0000265>
- Suchowitz, I., & Fleischmann, F. (2023). National identity development among recent immigrants: The role of perceived incompatibility. *Journal of Social and Political Psychology*, 11(1), 383-396. <https://doi.org/10.5964/jspp.6105>
- Szalacha, L. A., Erkut, S., Coll, C. G., Fields, J. P., Alarón, O., & Ceder, I. (2003). Perceived Discrimination and Resilience. In S. S. Luthar (Ed.), *Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities* (pp. 414–435). Cambridge University Press.

- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 7-24). Nelson Hall.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. Key readings in social psychology. In J. T. Jost and J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings, Key readings in social psychology* (pp. 276-293). Psychology Press.
- Taylor, S. E., Wayment, H. A., & Carrillo, M. (1996). Social Comparison, Self-Regulation, and Motivation. In R. M. Sorrentino, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of Motivation and Cognition, Vol. 3. The Interpersonal Context* (pp. 3-27). Guilford Press.
- Tikhonov, A. A., Espinosa, A., Huynh, Q. L., & Anglin, D. M. (2019). Bicultural identity harmony and American identity are associated with positive mental health in U.S. Racial and ethnic minority immigrants. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 25(4), 494–54. <https://doi.org/10.1037/cdp0000268>
- Tikhonov, A. A., Espinosa, A., Huynh, Q. L., Hoggard, L., & Anglin, D. M. (2023). “You’re Tearing Me Apart!” Racial/ethnic discrimination, bicultural identity and mental health. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 25(5), 959–967. <https://doi.org/10.1007/s10903-023-01462-9>
- Titzmann, P., & Lee, R. (2018). Adaptation of Young Immigrants. *European Psychologist*, 23, 72-82. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000313>
- Tolman, D. L., Impett, E. A., Tracy, A. J., & Michael, A. (2006). Looking good, sounding good: Femininity ideology and adolescent girls’ mental health. *Psychology of Women Quarterly*, 30(1), 85-95. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2006.00265.x>
- Trifiletti, E, Shamloo, S.E., Ferrari, L., Dusi, P., Huynh, Q.L., Rosnati, R., Benet-Martínez V. (2022) Bicultural identity in childhood: Preliminary validation of the Bicultural

- Identity Integration Scale for Children (BIIS-C). *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 28(1), 72- 79. <https://doi.org/10.1037/cdp0000504>
- Tummala-Narra, P., & Claudius, M. (2013). Perceived discrimination and depressive symptoms among immigrant-origin adolescents. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 19, 257-269. <http://dx.doi.org/10.1037/a0032960>
- Turner, S. M., Beidel, D. C., Dancu, C. V., & Stanley, M. A. (1989). An empirically derived inventory to measure social fears and anxiety: The social phobia and anxiety inventory. *Psychological Assessment*, 1(1), 35–40. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.1.1.35>
- Turner, J. C., & Reynolds, K. J. (2012). Self-categorization theory. *Handbook of Theories of Social Psychology*, 399–417. <https://doi.org/10.4135/9781446249222.n46>
- Umaña-Taylor, A. J. (2018). Intervening in cultural development: The case of ethnic-racial identity. *Development and Psychopathology*, 30(5), 1907–1922. <https://doi.org/10.1017/S0954579418000974>
- Umaña-Taylor, A. J., Kornienko, O., McDermott, E. R., & Motti-Stefanidi, F. (2020). National identity development and friendship network dynamics among immigrant and non-immigrant youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(3), 706–723. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01181-1>
- UNHCR, UNICEF, & IOM. (2023, 12 Δεκεμβρίου). *Access to education for refugee and migrant children in Europe. December 2018*, 1–16. Retrieved from <https://www.unicef.org/greece/sites/unicef.org.greece/files/2019-11/Refugee-and-migrant- response-service-mapping-data-report-january-december-2018.pdf>
- UNICEF Greece. (2024, 29 Ιανουαρίου). Retrieved from <https://www.unicef.org/greece/en/refugee-and-migrant-children>

- van der Werf, F., Verkuyten, M., Martinovic, B., & Ng Tseung-Wong, C. (2020). Forms of Blended Bicultural Identity: Identity Conflict and Harmony in Culturally Diverse Mauritius. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 51(2), 134–148.
<https://doi.org/10.1177/0022022119895316>
- Verkuyten, M. (1998). Perceived discrimination and self-esteem among ethnic minority adolescents. *Journal of Social Psychology*, 138(4), 479–493.
<https://doi.org/10.1080/00224549809600402>
- Verkuyten, M. (2005) Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: testing the multiculturalism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), 121- 38. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.1.121>
- Verkuyten, M. (2016). Further conceptualizing ethnic and racial identity research: The social identity approach and its dynamic model. *Child Development*, 87(6), 1796–1812.
<https://doi.org/10.1111/cdev.12555>
- Verkuyten, M., & Yildiz, A. A. (2007). National (dis)identification and ethnic and religious identity: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(10), 1448-1462. <https://doi.org/10.1177/0146167207304276>
- Verkuyten, M., Wiley, S., Deaux, K., & Fleischmann, F. (2019). To be both (and more): Immigration and identity multiplicity. *Journal of Social Issues*, 75(2), 390–413.
<https://doi.org/10.1111/josi.12324>
- Vollebergh, W.A., Buist-Bouwman, M.A., de Graaf, R., Ormel, J. (2005) Comorbidity of physical and mental disorders and the effect on work-loss days. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 111(6), 436-443. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2005.00513.x>
- Walton, G.M. & Cohen, G.L. (2011). A brief social-belonging intervention improves academic and health outcomes of minority students. *Science*, 331(6023), 1447-1451.
<https://doi.org/10.1126/science.1198364>

- Ward, C., & Masgoret, A. M. (2008). Attitudes toward immigrants, immigration, and multiculturalism in New Zealand: A social psychological analysis. *International Migration Review*, 42(1), 227–248. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2007.00119.x>
- Wiley, S., Deaux, K., & Hagelskamp, C. (2012). Born in the USA: How immigrant generation shapes meritocracy and its relation to ethnic identity and collective action. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 18(2), 171–180. <https://doi.org/10.1037/a0027661>
- Williams, M.T., Chapman, L.K., Wong, J., Turkheimer, E. (2012). The role of ethnic identity in symptoms of anxiety and depression in African Americans. *Psychiatry Research*, 199(1), 31-36. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2012.03.049>
- Yampolsky, M. A., & Amiot, C. E. (2016). Discrimination and multicultural identity configurations: The mediating role of stress. *International Journal of Intercultural Relations*, 55, 86–96. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2016.09.002>
- Yang, Y., Emmen, R. A. G., van Veen, D., & Mesman, J. (2022). Perceived discrimination, ethnic identity, and ethnic-racial socialization in Chinese immigrant families before and after the COVID-19 outbreak: An exploratory natural experiment. *International Journal of Intercultural Relations*, 91, 27–37. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.09.001>
- Yip, T. (2016) To be or not to be: How ethnic/racial stereotypes influence ethnic/racial disidentification and psychological mood. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 22(1), 38-46. <https://doi.org/10.1037/cdp0000046>
- Yoon, B. (2012). Junsuk and Junhyuck: Adolescent immigrants' educational journey to success and identity negotiation. *American Educational Research Journal*, 49 (5), 971– 1002. <https://doi.org/10.3102/0002831212443694>

Yoon, E., Chang, C.T., Kim, S., Clawson, A., Cleary, S.E., Hansen, M., Bruner, J.P, Chan, T.K., Gomes, A.M. (2012) A meta-analysis of acculturation/enculturation and mental health. *Journal of Counseling Psychology*, 60(1), 15-30.

<https://doi.org/10.1037/a0030652>

Zeiders, K. H., Bayless, S. D., Derlan, C. L., Umaña-Taylor, A. J., Updegraff, K. A., & Jahromi, L. B. (2019). Discrimination and ethnic–racial identity: Understanding direction of effects using within- and between-person analyses. *Child Development*, 90(3), 373- 385. <https://doi.org/10.1111/cdev.12978>